

COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS

SCIENTIA

16

SEPTEMBER, 2022

VALENCIA, KINGDOM OF SPAIN

SCIENTIFIC FORUM: THEORY AND PRACTICE OF RESEARCH

II INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND THEORETICAL CONFERENCE

**EUROPEAN
SCIENTIFIC
PLATFORM**

16

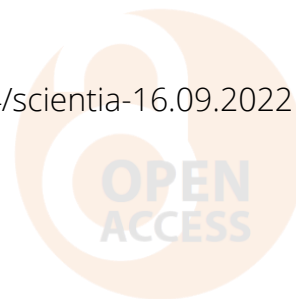
September, 2022

Valencia, Kingdom of Spain

**SCIENTIFIC FORUM: THEORY
AND PRACTICE OF RESEARCH**

II International Scientific and Theoretical Conference

Valencia, 2022

Chairman of the Organizing Committee: Holdenblat M.

Responsible for the layout: Zrada S.

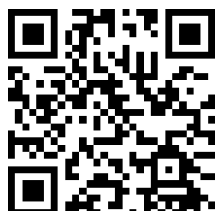
Responsible designer: Bondarenko I.

S 40 **Scientific forum: theory and practice of research:** collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference, September 16, 2022. Valencia, Kingdom of Spain: European Scientific Platform.

ISBN 979-8-88526-784-7

DOI 10.36074/scientia-16.09.2022

Papers of participants of the II International Multidisciplinary Scientific and Theoretical Conference «Scientific forum: theory and practice of research», held on September 16, 2022 in Valencia are presented in the collection of scientific papers.

The conference is included in the Academic Research Index ReserchBib International catalog of scientific conferences.

Conference proceedings are publicly available under terms of the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

UDC 001 (08)

© Participants of the conference, 2022

© Collection of scientific papers «SCIENTIA», 2022

© European Scientific Platform, 2022

ISBN 979-8-88526-784-7

CONTENT

SECTION 1.

ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY

THE MAIN DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN THE FIELD OF TECHNOLOGY TRANSFER

Petrova I.P...... 8

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ СПРИЧИНЕНИХ НЕПРОВЕДЕННЯМ РЕКУЛЬТИВАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ

Пастушенко Н.В...... 10

НАПРЯМИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР

Шматко С.В...... 13

ОРГАНИЗАЦИЯ КАК ФАКТОР И ПОКАЗАТЕЛЬ ЭФФЕКТИВНОСТИ

Шедяков В.Е...... 16

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ КОНСАЛТИНГОВИХ ПОСЛУГ

Шматко С.В...... 21

РЕГІОНАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ГОСПОДАРСЬКІ ЗАХОДИ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЗРОСТАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА

Людвенко Д.В...... 23

SECTION 2.

ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND SERVICE SECTOR

ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ОБОРОТНОСТІ ОБІГОВИХ КОШТІВ НА ФІНАНСОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Ємельянов О.Ю...... 26

SECTION 3.

FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING

МІСЦЕ ТА РОЛЬ АКТИВІВ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ОТГ

Перчук О.В., Подкідішев В.С...... 29

SECTION 4.

MANAGEMENT, PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТВОРЕННЯ РАКЕТНО-КОСМІЧНОЇ ТЕХНІКИ

Кошова С.П., Гбур З.В...... 32

ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ: ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОСАДОВИХ ОСІБ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД Деревинський І.Г., Радиш Я.Ф.	35
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АУТСОРСИНГУ ДЛЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА Дзюба М.О., Попов Ю.О.	37
ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ЖІНОК В УКРАЇНІ Процак К.В., Іванюк У.В.	40
ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНОМУ АПАРТЕЇДУ В АФГАНІСТАНІ Литвиненко К.К.	42
SECTION 5. LAW AND INTERNATIONAL LAW	
LEGAL ASPECTS OF STATE REGISTRATION AND RE-REGISTRATION OF AGRICULTURAL COOPERATIVES IN UKRAINE Khrishcheva O.	44
SECTION 6. AGRICULTURAL SCIENCES AND FOODSTUFFS	
PROBLEMS OF ORGANIZING EFFICIENT LAND USE IN MODERN AGRICULTURAL LANDSCAPES Tykhenko R., Chumachenko A., Hinhin M.	47
SECTION 7. FOOD PRODUCTION AND TECHNOLOGY	
INFLUENCE OF DRYING TEMPERATURE ON REMOVAL OF VOLATILE AROMATIC COMPOUNDS FROM MINT LEAVES Dmytrenko N.V., Malashchuk N.S., Dabizha N.O., Ivanov S.O.	52
SECTION 8. TECHNOLOGIES OF LIGHT AND WOODWORKING INDUSTRY	
ПОВОДЖЕННЯ З ТЕКСТИЛЬНИМИ ВІДХОДАМИ В ТАЙВАНІ Кириченко О.В.	55

SECTION 9.

SYSTEM ANALYSIS, MODELING AND OPTIMIZATION

ОСОБЛИВОСТІ ЧИСЕЛЬНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ПЕРЕХІДНИХ РЕЖИМІВ З
ВИКОРИСТАННЯМ СХЕМИ ЛАКСА-ВЕНДРОФФА

Гусарова І.Г., Фещук О.П. 57

SECTION 10.

SOCIOLOGY AND STATISTICS

METHODOLOGY FOR THE STUDY OF PUBLIC SPACES OF THE CITY

Radionova L., Kozyrieva N...... 59

SECTION 11.

PHILOLOGY AND JOURNALISM

РОМАН П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «ДИВО» У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ
ДУХОВНОСТІ

Чумак Т.М...... 61

ТЕРМІНОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА ФАХОВОЇ
ТЕРМІНОЛОГІЇ: ЗАВДАННЯ, СТРАТЕГІЇ І ПРИЙОМИ

Горбань К.Ф...... 65

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У РОМАНІ LYANE
GUILLAUME «LES ERRANTES. CHRONIQUES UKRAINIENNES»

Мажак А.Л., Яцків Н.Я. 67

SECTION 12.

PHILOSOPHY AND POLITICAL SCIENCE

СИТЕНЗ МАТРІАРХАЛЬНОГО ТА ПАТРІАРХАЛЬНОГО ВИМІРІВ
ОСОБИСТОСТІ ЯК ЗАПОРУКА ПОДОЛАННЯ ІНЦЕСТУОЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ
ЗВ'ЯЗКІВ В ГУМАНІСТИЧНОМУ ПСИХОАНАЛІЗІ Е.ФРОММА

Шморгун О.О. 69

SECTION 13.

PEDAGOGY AND EDUCATION

THE SIGNIFICANCE OF COMMUNICATION METHOD IN THE PROCESS OF
LEARNING THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN

Shevchenko O.M., Leshchenko T.O. 74

USING INTERNET RESOURCES IN TEACHING ENGLISH AT UNIVERSITIES Ishchuk N.	77
АНАЛІЗ СКЛАДОВИХ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА Сімакова С.І.	78
ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОШИХ ШКОЛЯРІВ У СИСТЕМІ РОБОТИ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ Кладов С.А.	82
ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ Кустовська І.М.	85
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКО-КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ПОДОЛАННЯ ТРИВОЖНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ Чигрин О.М.	87
ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ Леонова А.О., Слюсаренко М.А.	90
РОЛЬ ПЕДАГОГІКИ УСПІХУ В ОНОВЛЕНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ Скорик Т.В.	93
СИСТЕМА РОБОТИ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ Осипенко Л.М.	95
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ Левченко І.М.	98
УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСЦИПІННОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ Філімонова Т.В.	101
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТЕХНІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ Куліненко Т.Д.	104
SECTION 14. MEDICAL SCIENCES AND PUBLIC HEALTH	
CONFLICTS IN THE DOCTOR-PATIENT SYSTEM Biduchak A.S.	107
HYGIENIC ASSESSMENT OF UNSUITABLE SHELTERS IN A LARGE CITY DURING HOSTILITIES Gerasimenko O.I., Bohachova O.S., Cherniaieva O.S.	108

PECULIARITIES OF THE PROCESSES OF MENTAL ADAPTATION OF STUDENTS,
MASTERING MEDICAL SPECIALTIES UNDER DIFFERENT CONDITIONS OF
ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS, ACCORDING TO FACTOR
ANALYSIS

Serheta I.V., Vergeles T.M. 110

ВАРІАНТИ ЗАВЕРШЕННЯ РЕЛАПАРОТОМІЙ НА ЕТАПАХ ЛІКУВАННЯ

Завізіон Є.М., Баранник Д.С., Куліков О.Є..... 113

НЕДОЛІКИ ЗАСТОСУВАННЯ ІН'ЄКЦІЙНИХ ФОРМ БЕНЗАТІН
БЕНЗИЛПЕНІЦИЛІНУ G В ЯКОСТІ ВТОРИННОЇ ПРОФІЛАКТИКИ РЕВМАТИЧНОЇ
ХВОРОБИ СЕРЦЯ

Пономарьова К.С., Татарінцева Ю.О., В'юн Т.І..... 115

ПОРУШЕННЯ СНУ У МОЛОДІ

Коц С.М., Коц В.П., Головка С.В. 117

SECTION 15.

PHYSICAL CULTURE, SPORTS AND PHYSICAL THERAPY

КОРЕКЦІЯ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ТА
САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ У ФІЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ

Курилюк С.І., Хлопецький В.М., Мельник О.Й..... 120

SECTION 16.

HISTORY, ARCHEOLOGY AND CULTUROLOGY

ПЕРШИЙ ПІДРУЧНИК ДЛЯ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ШКОЛАХ
НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ (З ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ГРИГОРІЯ ШЕРСТЮКА)

Якобчук Н.О. 124

SECTION 17.

CULTURE AND ART

РОЗУМІННЯ МЕТРОРИТМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У МУЗИЦІ В ІСТОРИЧНОМУ
РАКУРСІ

Вороновська О.В..... 127

СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ КНИЖКОВИХ ІЛЮСТРАЦІЙ: ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ

Щетиніна А.Р..... 130

SECTION 1.

ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY

Petrova Iryna Pavlivna

PhD in Economics, senior researcher of the Department of
Regulatory Policy and Entrepreneurship Development

Institute of Industrial Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine

THE MAIN DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN THE FIELD OF TECHNOLOGY TRANSFER

Public-private partnership (PPP) in the field of technology transfer is an institutional and organizational alliance of the public and private sectors with the aim of implementing innovative projects and programs. The purpose of such a partnership is to create conditions for effective interaction of state scientific institutions, universities, commercial and non-commercial organizations by pooling resources and experience, as well as implementing socially significant projects with the lowest costs and risks.

Despite the significant achievements of domestic and foreign scientists regarding the development of theoretical and methodological provisions for the formation and implementation of public-private partnership projects in the field of technology transfer [1-11], a set of problematic issues remain unresolved today, in particular the problem of a complex mechanism for the formation and implementation of projects in the field of technology transfer.

Public-private partnerships should be focused on the implementation of state scientific research topics in the priority areas of technology development; commercialization of the results of research and development obtained with the use of public funds, their involvement in production in order to more actively attract funds from the private sector.

The foreign experience of PPP in the field of innovation indicates that the role of the private sector is in the development of technologies based on its own research and in the market development of innovations, and the role of the state is in promoting the production of fundamental knowledge and a complex of technologies of a strategic nature, as well as in creating infrastructure and favorable institutional conditions for innovative activities of private companies [3-11].

Therefore, the main directions of development of public-private partnership in the field of technology transfer are: assistance and partnership in the formation of scientific and innovative infrastructure (technology centers, technoparks, centers for collective use of equipment, branch technology transfer centers.); state financing of the development of venture funds, networks of business angels, start-up schools; state support for small and medium-sized businesses in the innovation sphere; formation of elements of the institutional environment of public-private partnership in the country (financial and economic institutions that provide investment and guarantee of private investments, independent organizations that carry out project expertise and consulting, management companies, associations, associations, funds, etc.); training of PPP specialists and investment managers.

Список використаних джерел:

1. Тараненко, І.В., Охінько О.В. (2011) Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері:

- світовий досвід та перспективи розвитку в Україні. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*, 1(4), 376-386.
2. Головінов, О.М. (2010) Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері. *Вісник економічної науки України*, 1, 47-51.
 3. Chesney, Callens, Koen, Verhoest, Jan, Boon. (2022) Combined effects of procurement and collaboration on innovation in public-private-partnerships: a qualitative comparative analysis of 24 infrastructure projects. *Public Management Review*, 24:6, 860-881.
 4. Luis, Rubalcaba, Alberto, Peralta. (2022) Value processes and lifecycles in networks for public service innovation. *Public Management Review*, 0:0, 1-20.
 5. Mahavadi Dhanshyam, Samir K. Srivastava. (2021) Governance structures for public infrastructure projects: Public-private management regimes, contractual forms and innovation. *Construction Management and Economics*, 39:8, 652-668.
 6. Nunzia Carbonara & Roberta Pellegrino (2020) The role of public private partnerships in fostering innovation. *Construction Management and Economics*, 38:2, 140-156, DOI: 10.1080/01446193.2019.1610184.
 7. Aghion, P., et al. (2005) Competition and innovation: an inverted-U relationship. *Quarterly journal of economics*, 120, 701–728.
 8. Carbonara, N., Costantino, N., and Pellegrino, R. (2013) A three-layers theoretical framework for analyzing public private partnerships: the Italian case. *Organization, technology & management in construction: an international journal*, 5 (Special), 799–810.
 9. Edkins, A.J. and Smyth, H.J. (2006) Contractual management in PPP projects: evaluation of legal versus relational contracting for service delivery. *Journal of professional issues in engineering education and practice*, 132 (1), 82–93.
 10. Hoppe, E.I. and Schmitz, P.W. (2013) Public-private partnerships versus traditional procurement: innovation incentives and information gathering. *The rand journal of economics*, 44 (1), 56–74.
 11. Lee, W.J., Juskenaitė I. and Mwebaza, R. (2021) Public–Private Partnerships for Climate Technology Transfer and Innovation: Lessons from the Climate Technology Centre and Network. *Sustainability*, 13, 3185. <https://doi.org/10.3390/su13063185>

Пастушенко Наталія Володимирівна

методист відділення

*Відокремлений структурний підрозділ «Рівненський фаховий коледж
Національного університету біоресурсів і природокористування України», Україна*

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ СПРИЧИНЕНИХ НЕПРОВЕДЕННЯМ РЕКУЛЬТИВАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ

У ході інтенсивного видобутку корисних копалин дедалі більше стали відчуватися негативні регіональні зміни стану довкілля [1]. Проблема бурштинового протистояння, яка виникла на території північно-західної частини Українського Полісся призвела до значних перетворень у структурі та мінеральному складі ґрунтового шару земель лісгосподарського призначення [2].

Запровадження економіко-правового механізму відшкодування порушником збитків, що завдані внаслідок незаконного видобутку бурштину, невиконанням робіт із рекультивації земель після завершення експлуатації родовищ корисних копалин, забезпечить більш ефективний захист інтересів держави та територіальних громад, прав власників та користувачів земельних ділянок, а також позитивно вплине на зменшення правопорушень у сфері землекористування [3].

Відповідно до Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» стаття 1 [4] визначено, що непроведення рекультивації порушених земель – це невиконання комплексу організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель відповідно до затвердженої документації із землеустрою.

В той же час, згідно статті 56 Закону України «Про охорону земель» [5], юридичні і фізичні особи, винні в порушенні законодавства України про охорону земель, несуть відповідальність згідно із законом, а застосування заходів дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної або кримінальної відповідальності не звільняє винних від відшкодування шкоди, заподіяної земельним ресурсам. Сама ж шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства України про охорону земель, підлягає відшкодуванню в повному обсязі.

У методичному відношенні, розмір доходу, що був одержаний внаслідок іншого використання коштів, ніж передбачене робочим проектом рекультивації порушених земель, може бути визначений виходячи з таких показників:

–кошторисної вартості комплексу організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель відповідно до затвердженої документації із землеустрою;

–індексу цін на будівельно-монтажні роботи у добувній промисловості, який характеризує зміни у часі вартості будівельно-монтажних робіт із рекультивації земель, порівняно з періодом, на який розроблявся робочий проект землеустрою;

–облікової ставки Національного банку України, що, відповідно до статті 1 Закону України «Про Національний банк України», є орієнтиром ціни на гроші;

–строку непроведення рекультивації порушених земель, обраховується починаючи з наступного місяця після закінчення проектного строку реалізації робочого проекту землеустрою щодо рекультивації порушених земель, до місяця, що передував виявленню

порушення, включно і, відповідно до статті 1 Закону України «Про землеустрій», не може перевищувати трьох років (після завершення проведення гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт, що призвели до порушення земель).

Місяцем виявлення порушення слід вважати місяць, у якому було здійснено перевірку дотримання вимог земельного законодавства, яка виявила порушення, у відповідності до статті 9 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» [4].

Алгоритм визначення розміру збитків, завданих невиконанням робіт із рекультивації земель, є таким:

1) визначення приведеної кошторисної вартості комплексу організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель на дату проведення перевірки під час здійснення державного контролю за використанням та охороною земель шляхом множення її на індекс цін на будівельно-монтажні роботи у добувній промисловості, який характеризує зміни у часі вартості будівельно-монтажних робіт із рекультивації земель, порівняно з періодом, на який розроблявся робочий проект землеустрою;

2) визначення середньорічного доходу порушника від непроведення рекультивації порушених земель шляхом множення приведеної кошторисної вартості комплексу організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель на облікову ставку Національного банку України;

3) визначення загального розміру завданих непроведенням рекультивації порушених земель збитків шляхом множення середньорічного доходу порушника від непроведення рекультивації порушених земель на строк непроведення рекультивації порушених земель.

Таким чином, загальна формула визначення розміру збитків, завданих невиконанням робіт із рекультивації земель, буде мати вигляд:

$$Z_p = BK \times I \times \frac{C}{100} \times \frac{T}{12} \quad (1),$$

де Z_p – розмір збитків, гривень;

BK – кошторисна вартість комплексу організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель відповідно до затвердженої документації із землеустрою, гривень;

I – добуток помісячних індексів цін на будівельно-монтажні роботи за даними Держкомстату України за термін непроведення рекультивації порушених земель;

C – облікова ставка Національного банку України на дату визначення розміру збитків, %;

T – строк непроведення рекультивації порушених земель, місяців.

У разі повторного невиконання робіт із рекультивації земель після завершення експлуатації родовища корисних копалин, із розміру збитків, визначених за запропонованою формулою, має бути вилучена сума раніше відшкодованих збитків, оскільки подвійне покарання за одне й те саме правопорушення не допускається [6].

Законодавство що регулює суспільні відносини у сфері рекультивації порушених земель, потребує внесення подальших змін. Адже, переважна більшість нормативно-правових актів вказує на здійснення рекультивації або відповідальність за її нездійснення особами, що проводять гірничодобувні, геологорозвідувальні, будівельні та інші роботи, що передбачають механічне пошкодження ґрунтового покриву [7]. Порушник земельного законодавства, що не виконує комплекс організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та

продуктивності порушених земель відповідно до затвердженої документації із землеустрою, незаконно одержує дохід від використання на інші цілі коштів, які згідно кошторису у затвердженому робочому проекті землеустрою, мали б бути спрямовані на проведення рекультивації порушених земель [6].

Список використаних джерел:

1. Качановський О. (2020). ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПОРУШЕНИХ ЗЕМЕЛЬ. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка, (4), 140-147. DOI:<https://doi.org/10.32851/2708-0366/2020.4.17>.
2. Качановський О.І. (2020) Економічні передумови відшкодування збитків, спричинених непроведенням рекультивації земель. Збірник наукових праць Українського державного університету залізничного транспорту. Випуск 190. С.46-54. DOI: <https://doi.org/10.18664/1994-7852.190.2020.214166>.
3. Качановський О.І. (2020) Методичні засади визначення шкоди завданої земельним ресурсам внаслідок видобутку бурштину. Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. Том 31 (70). № 6. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-6-30>.
4. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003р. № 963-IV. Дата оновлення: 28.12.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15>.
5. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003р. № 962-IV. Дата оновлення: 18.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15>.
6. Качановський О.І. (2021) Економічні передумови відшкодування збитків спричинених непроведенням рекультивації земель. Проблеми системного підходу в економіці. Національний авіаційний університет. Випуск 1(81)/2021. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2021-1-10>.
7. Качановський, О. (2021) КЛАСИФІКАЦІЯ ПОРУШЕНИХ ЗЕМЕЛЬ ДЛЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка, (5), 90-96. <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.5.11>.
8. Качановський О.І., Мартин А.Г., Булакевич С.В. (2022) Методика геоінформаційного моделювання ділянок, порушених внаслідок видобування бурштину. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель №1, 123-132. <http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2022.01.12>.

Шматко Сергій Володимирович

здобувач вищої освіти

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Мурзабулатова Олена Вячеславівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної
кібернетики та управління економічною безпекою

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

НАПРЯМИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР

Інтеграція – це надзвичайно важливий елемент економіки, який забезпечує співпрацю на міжнародній арені.

Метою даної роботи є окреслити напрями інтеграції в Україні.

Економічна інтеграція сприяє посиленню взаємозв'язку та взаємодоповнюваності на основі міжнародного поділу праці. Розглянемо напрями інтеграції нашої країни в кожному функціональному блоці глобальної економіки:

1) Глобальне виробництво. Сучасний стан світової економіки можна охарактеризувати інтенсивним взаємопроникненням і переплетенням торговельно-виробничих відносин між країнами різних рівнів господарювання.

Транснаціональні компанії (ТНК) активно формують нові центри локалізації власного виробництва, розширюють спектр розміщення виробничих потужностей на нових зовнішніх ринках. Водночас міжнародна практика транскордонного руху капіталу та виробництва вказує на обмеженість традиційних інвестиційних методів зовнішньої експансії, що визначається низкою факторів. По-перше, щорічно скорочується кількість країн, які можуть бути об'єктом інвестування, тому екстенсивний розвиток транскордонного виробництва та інвестування є вичерпним; по-друге, як показало останнє десятиліття, у зв'язку з цим все більше компаній починають використовувати методи організації власного міжнародного виробництва, які є альтернативою прямим інвестиціям.

Загострення конкуренції на світових ринках кінцевих товарів і послуг трансформувалося в загострення економічної конкуренції між виробниками проміжної продукції. Країни конкурують за можливість локалізації виробництва на будь-якій стадії технологічного процесу, оскільки це питання безпосередньо стосується збільшення робочих місць та їх частки у доданій вартості у глобальних виробничо-збутових мережах.

Особливістю нового етапу розвитку світової економіки є високий рівень ймовірності його переформатування ключових центрів інвестування, проміжного споживання та кінцевого виробництва, що пов'язано з прагненням урядів інтенсифікувати виробництво на національній території. Сформовані мережі корпоративних і некорпоративних зв'язків ТНК можуть бути реструктуризовані шляхом вилучення частини регіонів і країн з глобальної системи кооперації в разі повернення виробництва на Батьківщину.

Україна також включена в систему міжнародних договірних відносин як держава-виконавець з переробки напівпродуктів. Також існують ризики зниження виробничої діяльності у разі обмежених замовлень компаній-нерезидентів. Зараз актуалізується науково-практична проблема оцінки передумов і ефектів участі підприємств окремих національних господарств у системі міжнародної кооперації через механізм договірних угод, не пов'язаних з інвестиціями.

Здобувши Незалежність, українські підприємства почали входити у виробничі

системи європейських і частково азійських ринків, компанії яких виступають контрактними замовниками.

Для України складність формування договірних відносин полягає не тільки в тому, що це явище нове як на міжнародному, так і на національному рівні, але й у відсутності досвіду побудови договірних відносин з іноземними контрагентами.

Ускладнення для розвитку міжнародного співробітництва зумовлені тим, що зараз в Україні відсутня законодавча база, яка б вирішила всі суперечливі та ризиковані питання договірних відносин.

В країні загалом склалася нестабільна політична та економічна ситуація, яка впливає на роботу всіх сфер бізнесу, а не лише на діяльність, засновану на міжнародних договірних відносинах. З іншої сторони, іноземних замовників договірних відносин приваблюють в Україну безумовні переваги: по-перше, наявність вільних виробничих потужностей, рівень автоматизації яких значно вищий, ніж у слаборозвинутих країнах Африки та Азії; по-друге, кваліфікована робоча сила і, по-третє, це низька вартість якісної робочої сили по відношенню до вартості робочої сили в договірних країнах.

2) Глобальний фінансовий простір. Інтеграція України у світовий фінансовий простір є складним та багатограним процесом. Співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями (МВФ та Світовим банком) є вагомим інструментом залучення зовнішніх державних позик спрямованих на вирішення стратегічних завдань соціально-економічного розвитку країни.

Інвестиції міжнародних організацій створюють відповідні умови для прискорення темпів економічного зростання.

Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями дозволяє отримувати фінансування на привабливих умовах та нарощувати міжнародні резерви.

3) Глобальна система просування товарів і послуг. Вторгнення Росії в Україну та санкції, накладені на неї за це, і нові пов'язані з пандемією зупинки виробництва в Китаї – це останні події, які створили вплив на глобальні ланцюжки просування товарів і послуг.

Україна постачає близько 50% світового газу неону, який використовується для виробництва напівпровідникових мікросхем. Уряди та великі корпорації зараз намагаються отримати альтернативне постачання, але пропозиції скорочуються, а ціни різко зросли.

Україна є великим експортером зерна, наприклад кукурудзи, ячменю та пшениці, а також добрив. Підвищується інтерес до інших стратегій просування товарів і послуг. Наприклад, Франція посилює свою незалежність від атомних електростанцій, які вже виробляють 70% електроенергії.

Великий вплив війни в Україні на європейське автовиробництво підкреслив ризик, пов'язаний із поточним глобальним ланцюгом постачання. Наприклад, Volkswagen і BMW закривають конвеєри в Німеччині через брак джгутів, які виробляє в Україні німецька компанія Leoni. А виробник шин Michelin нещодавно оголосив, що може закрити деякі заводи в Європі через проблеми з логістикою, спричинені вторгненням Росії в Україну.

4) Глобальні ринки робочої сили, капіталів, інформації тощо. Країна є одним з найбільших експортерів інформаційно-технологічних послуг у Європі, відома своїм добре освіченим і доступним ринком праці.

У країні приблизно 250 000 фахівців у сфері технологій, однак вторгнення Росії в Україну призвело до зриву проектів низки глобальних технологічних компаній і стартапів.

5) Глобальна система обміну результатами інтелектуальної діяльності. Сектори бізнесу, які залежать від захисту інтелектуальної власності, є важливими та зростаючими частинами сучасної економіки нашої країни. Сектори, що на ній базуються, є суттєвими драйверами ВВП і чинниками зростання зайнятості населення. І навпаки, слабке середовище прав інтелектуальної власності зменшує прямі іноземні інвестиції та передачу технологій.

Висновки. Отже, інтеграція є надзвичайно важливим елементом економіки. Глобальне виробництво посилило конкуренцію у світовій економіці, адже багато компаній вийшли на велику кількість виробництва продукції. У цьому аспекті важливим для України є співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями, адже інвестиції міжнародних організацій створюють відповідні умови для прискорення темпів економічного зростання. Варто зазначити, що наша держава є великим експортером сільськогосподарської продукції і просуває свої товари на глобальний ринок. На жаль, сьогодні це ускладнено через війну з Росією. За останні роки Україна вдосконалила режим захисту прав інтелектуальної власності. Українським урядом розроблено Національну Стратегію розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Адаменко І. П., Макогон І. І. Інтеграція України у світовий фінансовий простір у контексті співпраці з МВФ та Світовим банком. Економічний бюлетень університету. 2018. №39. С. 129-136.
2. Булатова О.В. Особливості транснаціоналізації світового туристичного ринку. Вісник ДІТБ. Серія: Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому. 2009. № 13. С. 163-170.
3. Гайдук А.Б. Інтегрований туристичний концерн – сучасна форма туристичного підприємства в умовах глобалізації. Регіональна економіка. 2006. № 12. С. 204-211.
4. Мельник Т., Кудирко Л., Самсонова Л. Особливості участі України в міжнародних договірних відносинах. Балтійський журнал економічних досліджень. 2018. Видавництво: Балтія. Т. 4. №1. С. 276 – 282
5. Новикова А.М. Розвиток Пан'європейської мережі міжнародних транспортних коридорів умовах розширення ЄС. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ : КІМВ КНУ ім. Тараса Шевченка, 2007. Вип. 66. С. 74-76.

Шедяков Владимир Евгеньевич

доктор социологических наук, кандидат экономических наук,
доцент, независимый исследователь

Украина

ОРГАНИЗАЦИЯ КАК ФАКТОР И ПОКАЗАТЕЛЬ ЭФФЕКТИВНОСТИ

*Секрет успеха нашей вакцинации –
капитализм и алчность...*

Б. Джонсон

Прогресс – «стремление к возведению человека в человеческий сан» (Н.Г. Чернышевский), в частности ныне, прежде всего, это восхождение от «человека экономического» к «человеку творческому». Регресс, означающий деградацию к торжеству биологических инстинктов и состоянию «экономического животного», «человека умелого», с индивидуальной редукцией до звериных инстинктов и общественной атомизацией, – стимулируется средой «сумеречного сознания», ориентирующей на стяжательство, комфорт и мотовство, отвергающей сущностные силы человека в пользу фетишизации вещей и капитала. «Мёртвые души» противоположны творческому (в частности, гражданскому) горению. В этом контексте духовная и физиологическая сытость, моральное и физическое потребительство – элементы мещанства, обезличивания филистерством творческой личности, подталкивание процесса её умирания. Высокое рождается в неуспокоенности, восхождение требует духовного подвижничества. Опасность, риск отнюдь не заставляют прекратить творчество, а, зачастую, стимулируют его; трагедии выращивают из дарования настоящую величину. Напротив, для достижения свободы необходимо становление ответственности и самодисциплины / самоограничения. «Посему говорю вам: не заботьтесь для души вашей, что вам есть и что пить, ни для тела вашего, во что одеться. Душа не больше ли пищи, и тело — одежды?» (Евангелие от Матфея 6:25). Человек, чья жизнедеятельность полностью разложима на производство и потребление, – отчуждённый как от деятельности, так и от жизни. Противопоставление производства – потребления, времени труда и досуга преодолевается свободой творческого самовоплощения (прежде всего, в труде и управлении). Так, в творчестве не только свобода, но и необходимость становится подчинённым элементом развития и реализации. Использование же идолов комфорта и удовольствий облегчает вскрытие актёрами глобального центра региональных рынков и фиксацию отделения «зон благополучия» от «резерваций прошлого».

Именно сверхиндивидуальные, сверхэгоистические (а, зачастую, и глубинно трансцендентные) факторы часто оказываются решающими на макро- и микроуровне. Направленность общественных трансформаций проявляется, например, в предрасположенности общества к определённым дарованиям, в предпочтении конкретных умений. Т.о. направленность ценностных коррелятов и характер культуры формируют вектор предпочтений (в частности, фиксируемых народнохозяйственным комплексом). Между тем, культура общества (в т.ч. экономическая) для продуктивности и конкурентоспособности должна соответствовать условиям эпохи. Смена общественных парадигм трансформирует требования к структурам хозяйствования. Всё активнее заявляет о себе процесс изменений, предусматривающих сосуществование, пересечение и взаимное резонирование различных тенденций и моделей развития, среди которых ни одна не может

претендовать на исключительное значение, что позволило бы без вреда абстрагироваться от прочих. Соответственно, задача – не в заимствовании где-то успешных подходов, а в формировании и культивировании своих, объединяющих фундаментальные и актуальные начала собственного культурно-цивилизационного мира, его общества и экономики. В этой ситуации надо не ориентироваться на внешние оценки, а выращивать собственные характеристики и отличия, органические для комплексного повышения уровня своего народа; «или думай сам – или тот, кому приходится думать за тебя, отнимет твою силу, переделает все твои вкусы и привычки, по-своему вышколит и выхолостит тебя» (Ф.С. Фицджеральд). Соответственно, выигрышной становится стратегия наращивания собственных преимуществ, а не ликвидации отступлений от внешнего шаблона, стимулирования желательных изменений, а не администрирования с целью выкорчёвывания воображаемых недостатков, повышения разнообразия, а не рабского следования единообразию глобальных канонов и штампов. Переходный период – время активного освоения, выращивания и достройки новых черт в миропонимании, навыках, поведении, организации и т.д. Другое дело, что характер и приоритеты приспособления для разных культурно-цивилизационных миров отличны, испытывая воздействие ценностных оснований фундаментальных и актуальных слоёв [1-6]. Так что в это время ярко проявляется известная максима, вполне подходящая не только людям, но и народам: «Делай что должен и свершится, чему суждено» (Марк Аврелий).

Формирование новых стратегий должно приоритетно обеспечивать развитие и раскрытие одарённостей наибольшего числа людей. Самое глубокое неравенство – именно неравенство увлечённого делом таланта и агрессивной завистливой посредственности. Это неравенство не социальное, закреплённое на имущественном уровне строем и законом, а сущностное, кардинальное и справедливое. И целевое различие – соответственно динамике истории или же вопреки ей, в народных интересах или против них, в целях развития или деградации и порабощения. Талант, как всякая вершина, требует уединённости для углубленной сосредоточенной работы, концентрации на деятельности, потребительского самоограничения. Как констатировал в «Песне о дураках» Б.Ш. Окуджава, «дураки обожают собираться в стаю»; посредственность тяготеет к шумной групповщине и говорливой саморекламе, заполнению жизни вещами, внешней атрибутикой успеха. Вместе с тем, при высокой технико-технологической насыщенности деятельности, её результат зачастую зависит от сосредоточенного творчества коллективов искателей, а, значит, от умения дирижировать поиском, организовать и поддерживать его. Оптимальное соединение коллективных усилий при индивидуальном творчестве каждого на своём направлении – серьёзная задача для руководителя. Эффективное расходование времени жизни является заботой не только личностной, семейной или корпоративной, но и общества как целого. И с повышением роли выявления, просоциальных развития и реализации комплекса задатков каждого в максимизации богатства общества необходимость не только самоконтроля, но и общественного контроля за использованием времени лишь нарастает. Задача (прежде всего, организационно-управленческая) продуктивной генерализации изменений неизмеримо усложняется и ростом разнообразия, неопределённости, и характером воздействия творческой многовекторности (в т.ч. духовной работы) [7-10].

В процессе жизнедеятельности общества организационные усилия и были призваны обеспечить повышение эффективности, и сами отражали достигнутый уровень развития. То и другое относилось и к общественной жизнедеятельности как целостному явлению, и к хозяйственной сфере жизни, организационно-производственному аспекту, в частности. Причём, характеризуя и общественные условия, и организационные технологии, т.е. фиксируя отношение общества к целям, задачам и средствам, возможностям их достижения – и их расходованию (допустимости, ограничениям, приоритетности и проч.). Соответственно, производственная дисциплина – одно из эффективных средств

поддержания баланса индивидуализации и социализации в процессе антропосоциогенеза как целого. Ритмичность, аккуратность и тщательность в поставках и трудовом взаимодействии вырабатывает и стимулирует качества, необходимые для адекватной общественной кооперации. Причём очевидны два крупных искажения. С одной стороны, – это живописно изображённая Н.Г. Гариным-Михайловским («На ночлеге») ситуация, при которой семья ткачей, впроголодь живущая у прядильного станка, страдает от невозможности купить усовершенствование, что могло бы обеспечить им безбедную жизнь. Их труд и расходование времени труда отстают от возможностей эпохи, – но совсем не они в этом виновны. С другой стороны, трудозатраты могут быть направлены на удовлетворение имеющихся паразитических антинародных запросов. Т.о. индивидуальный труд и труд общественно-необходимый могут кардинально различаться. И только хозяйственная среда (например, «невидимая рука рынка») ситуацию не исправляет.

Организационно-управленческие отношения должны совершенствовать соединение человеческого фактора, технико-технического оборудования и информации. Так, ныне научно-технологические ресурсы – важный фактор обеспечения суверенитета страны, а занятие научно-технологическим процессом составляет неотъемлемый элемент удовлетворения стратегических потребностей общества. Научный труд – всеобщий по своему характеру, научные сообщества – активный участник международного диалога, но их активность и эффективность имеют критическое значение не только для развития, но и для безопасности. Именно реализация и развитие научно-интеллектуального потенциала становится мощнейшим фактором жизни общества, партнёрства и конкуренции культурно-цивилизационных миров. Отсутствие или недостаточная мощь национальных прорывов к будущему на научно-технологическом поприще могли бы создать роковое окно уязвимости в обороноспособности страны. А информационная конкуренция, в свою очередь, часто выступает определяющим условием их диалога, потому крайне важна в стратегии трансформаций [11-15].

Таким образом, качество единства образования и воспитания в послешкольный период во многом подводит итог и в становлении основных форматов личности специалиста и гражданина, и в подготовке к участию в системе социальных контактов (в частности, и в трудовой сфере). Единство научной и нравственной систем оценок – основа рефлексивного управления и органичного подъёма эффективности производства. При этом в патологизированном обществе (например, при доминировании разрушительных целей: наживы, потребительства, формального престижа и т.п.) присвоение результатов творчества и паразитирование на них, разумеется, отнюдь не становятся действительным шагом в развитии. Творчество становится не только идеально всеобщим, но и реально всеобщим фактором социогенеза. Органичным становится ресурсно-методологический потенциал широкого диапазона более гибких и мягких реакций на наличие аномальных социально-экономических явлений и периферийных культур (в т.ч., хозяйствования). Исторический масштаб глобальных трансформаций повышает необходимость и учёта в комплексе организационно-управленческой деятельности адекватного мифологического оформления, причём – как в кросс-культурной составляющей, так и применительно к базовым ценностно-смысловым комплексам каждого из культурно-цивилизационных миров [16-21]. Особенности постсовременных моделей организации развития и управления способствуют повышению эффективности технологий, связанных со стимулированием желательных трансформаций как индивидуальных поведенческих характеристик, так и социально-экономических процессов, формированием возвышающей человека общественной среды. Зачастую для подготовки и проведения изменений на первый план выходит работа на уровне сущностных сил, прежде всего, потребностей, интересов, смыслов, целей и ценностей. В частности, ценностный аспект стимулирования необходимых социальных трансформаций и человеческих поступков является одним из

наиболее значимых по своим последствиям для определения экономического поведения совокупного работника. Чем дальше, тем больше человеку необходимо уважать себя как личность. Важно осознавать, что он не просто выполняет внешние требования, а воплощает собственную волю, сохраняя достоинство и гордясь своими достижениями. Для обеспечения же предусмотренного поведения управляемой системы вследствие управленческого воздействия при подготовке к его осуществлению необходимо тщательно учитывать особенности среды и объекта воздействия. Поэтому при осуществлении выбора управленческих решений, создании их композиций целесообразно учитывать многообразие типов личности и её окружения, жизненных стилей и рабочих ситуаций. Стало быть, актуализируются соответствующие управленческие практики.

Список использованных источников:

1. Fromm E. To Have or To Be? Bloomsbury Academic, 2013. 216 p.
2. Львов С.Л. Быть или казаться? М.: Политиздат, 1982. 320 с.
3. Шедяков В.Е. Быть или манипулировать: осуществление жизненных стратегий в зеркале социального медиа-маркетинга. Актуальні питання суспільних наук: наукові дискусії: Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2018. С. 48-51.
4. Шедяков В.Е. Манипуляторы и манипулируемые – взаимно необходимые неотъемлемые части общества отчуждения. Историчні, соціологічні, політологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень: Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Херсон, 2018. С. 57-64.
5. Шедяков В.Е. Ценностные основания национальных моделей социально-экономического развития. National Economic Reform: experience of Poland and prospects for Ukraine / ed. by A. Pawlik, K. Shaposhnykov. Kielce: Baltija Publishing, 2016. Vol. 2. P. 164-190.
6. Шедяков В.Е. Взаимосвязь фундаментального и актуального уровней в осуществлении устойчивого социально-экономического развития. Розвиток економіки України: трансформації та інновації / заг. ред. О.Л. Гальцової. Запоріжжя: Гельветика, 2017. Т. 2. С. 34-48.
7. Инженерная онтология. Инженерия как странствие / В. Никитин, С. Переслегин, А. Парибок, Ю. Чудновский, Е. Переслегина, Н. Луковникова, Д. Васильков, И. Тариков. Екатеринбург: Форжект; Ажур, 2013. 230 с.
8. Шедяков В.Е. Социальная справедливость как фактор стратегической конкуренции. Рухес. 2016. № 1. С. 75-84.
9. Шедяков В.Е. Решение проблемы социального неравенства как фактор развития: постсовременные акценты. Politicus. 2019. Вип. 2. С. 71-78. DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2019-2-71-78>.
10. Шедяков В.Е. Развитие социальной справедливости: место социетального управления. Theoretical and applied researches in the field of pedagogy, psychology and social sciences: Proceed. of Intern. Scient.-Pract. Conf. Kielce, 2016. P. 144-147.
11. Макаров И.М., Виноградская Т.М., Рубчинский А.А., Соколов Б.Б. Теория выбора и принятия решений. М.: Наука, 198. 328 с.
12. Орлов А.И. Устойчивость в социально экономических моделях. М.: Наука, 1979. 296 с.
13. Шедяков В.Е. Тенденции изменения содержания и структурирования хозяйственной жизни. Бізнес-навігатор. 2019. Вип. 5-1 (54). С. 12-17.
14. Shedyakov V. Environmentally friendly reproduction and product in cultivation of a new social order. Priority areas for development of scientific research: domestic and foreign experience / Scient. ed. and project director A. Jankovska. Riga: Baltija Publishing, 2021. P. 286-306. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-049-0-13>.
15. Шедяков В.Е. Усиление социальной ответственности государственных топ-менеджеров – условие успеха межпарадигмального перехода. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 23. Ч. 2. С. 137-141.
16. Шедяков В.Е. Эффективное управление сквозь призму создания умной экономики. Вісник Одеського національного університету. Економіка. 2016. Т. 21. Вип. 7 (2). С. 18-22.
17. Shedyakov V. Consolidation without suppression of alternatives: recourse and methodological bases of management. Transformation of economy, finance and management in modern conditions / ed. by

- A. Pawlik, K. Shaposhnykov. Kielce – Riga: Baltija Publishing, 2022. P. 236-256. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-220>.
18. Shedyakov V. Socio-economic development strategies' selection: opportunities and limitations. Economic development strategies: micro, macro and mesoeconomic levels / ed. by R. Bendaravičienė, K. Shaposhnykov. Kaunas – Riga: Baltija Publishing, 2021. Part 1. P. 174-186. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-191-6-12>.
 19. Shedyakov V. Catharsis and socio-economic development: actualization of opportunities. International Partnership and Cooperation of Ukraine in Wartime / ed. by D. Nascimento, G. Starchenko. University of Coimbra, Portugal – Chernihiv: REICST, 2022. P. 234-242. DOI <https://doi.org/10.54929/monograph-02-2022-03-01>.
 20. Shedyakov V. Strategy of changes: challenges, measurements, priorities. Strategies for sustainable socio-economic development and mechanisms their implementation in the global dimension / ed. by M. Bezpartochnyi. Sofia: St. Grigorii Bogoslov, 2019. Vol. 2. P. 51-62. DOI <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.11839233.v1>.
 21. Шедяков В.Е. Организационно-управленческие ресурсно-методологические возможности обеспечения конкурентоспособности. Theoretical and practical aspects of the development of modern science: the experience of countries of Europe and prospects for Ukraine / Scient. ed. and project director A. Jankovska. Riga: Baltija Publishing, 2018. P. 495-517. DOI <http://www.baltija-publishing.lv/index.php/all-science-1>.

Шматко Сергій Володимирович

здобувач вищої освіти

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Мурзабулатова Олена Вячеславівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної
кібернетики та управління економічною безпекою

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ КОНСАЛТИНГОВИХ ПОСЛУГ

Консалтинг є рушійною силою економічного зростання на ринках, що розвиваються, регуляторних реформ у фінансовому секторі, аутсорсингу операцій підтримки в економіці з низькими витратами та державними інвестиціями.

Метою даної роботи є розглянути особливості організації та функціонування ринку консалтингових послуг.

Професійні консультанти великих консалтингових компаній залучаються до вирішення проблемних ситуацій компаній-клієнтів, допомагаючи їм швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища та адаптуватися до них.

Послуги управлінського консалтингу користуються великим попитом і включають рішення для вдосконалення: адміністративного менеджменту, стратегічного та організаційного планування; бізнес-процесів, використання інноваційних технологій, конкурентоспроможності, продуктивності, якості продукції та людських ресурсів.

Ключовим драйвером і швидкозростаючим сегментом ринку управлінського консалтингу є цифровий консалтинг, діяльність якого дозволила інтегрувати аналітику, хмарні технології та соціальні медіа в існуючі бізнес-моделі компаній-клієнтів з подальшою їх оптимізацією. Цифрове консультування набуло ще більшого розмаху після кризи пандемії COVID-19, дозволяючи використовувати більше різноманітних варіантів ІТ-рішень.

Консалтинг в Україні покликаний допомогти компаніям вирішити низку складних економічних та управлінських завдань. Однак у більшості випадків сама діяльність українських консалтингових компаній не забезпечує стійкої конкурентної переваги. Це призводить до розвитку агресивної конкуренції на ринку консалтингових послуг, де українські компанії прагнуть надавати разові неякісні консалтингові послуги за високими цінами. Тому компанії-замовники часто звертаються до послуг міжнародних консалтингових компаній.

В умовах кризи української економіки, консалтинговим компаніям не легко повернути бажаний попит на консалтингові послуги, де основними замовниками є промислові та машинобудівні підприємства, а також інші великі підприємства.

Економічний аналіз ринку консалтингових послуг в Україні виявив його незрілість і нестабільність по відношенню до світового ринку консалтингу.

Причини, що впливають на розвиток консалтингового ринку в Україні та попит на консалтингові послуги, включають:

- складну макроекономічну ситуацію, загострену політичною та соціально-економічною кризою, а також військовими діями в країні;
- низький рівень платоспроможності замовників консалтингових послуг;
- недостатню популяризацію консалтингових послуг та незначний попит на них;

- відсутність законодавчих актів щодо регулювання консалтингової діяльності;
- відсутність методичного забезпечення критеріїв якості послуг та оцінки корисності консультування;
- недовіру до консалтингових компаній через обмеженість даних про ефективність їх діяльності;
- низький відсоток гарантій конкретного результату та позитивного ефекту від консультування;
- відсутність у підприємств досвіду роботи з професійними консультантами;
- неповне дотримання консультантами умов конфіденційності.

Звичайно, споживачами консалтингових послуг в Україні можуть бути будь-які організації, фірми, у яких трапляються проблеми у сфері управління. До прикладу, це можуть бути державні установи, банки, приватні компанії, фонди тощо.

Висновки. Ринок консалтингових послуг в Україні дуже добре сегментований. Варто зазначити, що фахівці ринку консалтингових послуг допомагають з актуальними питаннями, серед яких адміністративний менеджмент, стратегічне планування, бізнес-процеси, використання інноваційних технологій, конкурентоспроможність тощо. В епоху глобалізації та в умовах набув популярності цифровий консалтинг, що дозволяє поєднувати аналітику, хмарні технології та соціальні медіа в бізнес-моделі компаній-клієнтів з подальшою їх оптимізацією. Сучасний розвиток консалтингового бізнесу показав, що з проблемами управління звертаються найрізноманітніші фірми та підприємства, тому він постійно розвивається і надає різноманітні послуги. Звичайно, зараз консалтинговий ринок проживає нелегкий період, пов'язаний з економічною кризою, тим не менш, перспективи майбутнього розвитку досить хороші.

Список використаних джерел:

1. Аналіз конкурентного середовища консультаційного ринку України та визначення стратегії розвитку окремих суб'єктів. URL: www.management.com.ua/cases/case007.html (дата звернення: 02.09.2022).
2. Верба В.А. Консалтингова підтримка розвитку українських підприємств. Вісник Хмельницького національного університету. 2009. Т. 2. С. 55-59.
3. Євтушенко Н. О. Організаційно-економічний механізм консалтингової взаємодії підприємств України. Докторська дисертація. Київ: Державний університет телекомунікацій. 2019. С. 34.
4. Євтушенко Н., Галимон Т. Консалтинг на українському ринку послуг і його конкурентні переваги. 2021. Балтійський журнал економічних досліджень. Т. 7. № 4. С. 72-84.
5. Козаченко С. В. Консалтинг у сучасній ринковій економіці. Київ: Арістей. 2006. 380 с.

Людвенко Дмитро Віталійович

д-р. екон. наук, доцент, старший науковий співробітник
відділу економіки регіонального розвитку та прогнозування

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ, Україна

РЕГІОНАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО- ГОСПОДАРСЬКІ ЗАХОДИ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЗРОСТАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА

Саме зараз, державне регулювання стану розвитку тваринництва має для країни першочергове значення, це рівень продовольчої безпеки, більше ніж рослинництво (адже передбачає забезпеченість населення ключовими продуктами харчування - молоком, м'ясом та яйцями). Враховуючи світову тенденцію та динаміку, наша країна повинна і має відігравати ключову роль у подоланні світового голоду. Наступний етап розвитку тваринницької галузі тісно пов'язаний із вирішення проблеми працевлаштування в даному аграрному секторі економіки. Априорі галузь є більш трудомісткою та формує значну кількість робочих місць, що позитивно впливає на зайнятість сільського населення.

З розвитком ринкових відносин в аграрній сфері економіки розміщення сільськогосподарського виробництва змінюється, з одного боку – під впливом поглиблення спеціалізації регіонів, природні та економічні умови яких найбільш сприятливі для виробництва тих чи інших видів сільськогосподарської продукції, з іншого - за рахунок використання резервів їх самозабезпечення окремими видами сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства. Саме галузь тваринництва займає це окреме місце у забезпечення населення високоякісними, калорійними, дієтичними і вітамінізованими продуктами харчування, а промисловість – сировиною та бути фундаментом утворення продовольчої безпеки нашої країни.

Усе це можливо досягти при подоланні внутрішніх та зовнішніх чинників але головний зовнішній чинник – це озброєне вторгнення росії та розв'язання активних бойових дій на території нашої держави. Перемога України в цій війні, дасть надію на відродження галузі тваринництва – інвестиції та новітні технології.

Згідно авторського рис. 1., показано негативні зміни у виробництві основних видів продукції тваринництва, які безпосередньо вплинули та впливають на продовольчу безпеку країни. Несприятливі умови розвитку виробництво тваринницької продукції набули наступні наслідки:

– зменшення обсягів споживання населенням молока (на 50 %) та м'яса (на 57 %), що негативно впливає як на продовольчу безпеку держави так і на здоров'я нації [1, 2];

– переробні підприємства завантажені менше, ніж на третину від своєї проектно потужності, не враховуючи, що частина знищена та під окупацією;

– різко скоротилися обсяги внесення органічних добрив, що негативно позначається на родючості ґрунтів;

– сільське населення залишилося без роботи та гарантованого заробітку, що спричинило посилення соціальної напруги в селах.

Рис. 1. Ланцюговий вплив негативних змін у виробництві основних видів продукції тваринництва на продовольчу безпеку країни*

** Авторська розробка*

Поголів'я і продуктивність тварин здійснюють безпосередній вплив на обсяг виробництва продукції тваринництва і знаходяться з ним у функціональній залежності. Оцінка сільськогосподарського виробництва значною мірою залежить від ступеня спроможності суб'єктів господарювання ефективно і раціонально використовувати фактори виробництва. Тому, в першу чергу, на сучасному етапі з урахуванням дії кризових явищ потрібно звернути увагу на:

- відсутність стабільності та державної підтримки сільгоспвиробників;
- зниження ефективності функціонування підприємств;
- високий рівень зносу обладнання;
- нестабільне забезпечення сировиною;
- дефіцит інвестиційних ресурсів;
- не прогнозована цінова політика;
- недостатня місткість внутрішнього ринку;
- нерозвинений експортний потенціал;
- відсутність ринків збуту;
- інші причини фінансового та організаційно-економічного характеру.

Роль аграрного сектора у реальній економіці усіх регіонів України також є вирішальною, особливе місце займає галузь тваринництво. За даними авторського розрахунку (табл. 1), необхідне поголів'я корів для забезпечення раціональної норми споживання молока (приклад 2020 року) [1, 2, 3].

Таблиця 1

Розрахунок необхідного поголів'я корів для забезпечення раціональної норми споживання молока за даними 2020 року, тис. голів*

РЕГІОН	ФАКТИЧНО						РОЗРАХУНОК				
	Поголів'я корів	Виробництво молока, тис. т	Надій молока від однієї корови, кг	Споживання молока на одну особу за рік, кг			Фонд спожитого молока, тис. т	Фонд спожитого молока за раціональною нормою, тис. т	Виробництво молока за нормою споживання, тис. т	Поголів'я корів	
				Раціональна норма (за МОЗ України)	Фактичне споживання (Держкомстат)	Індикатор достатнього споживання				за фондом споживання	За виробництвом
СТЕП											
Дніпропетровська	65,4	275,5	4213	380	196,4	0,52	620,5	1200,6	1319,2	285,0	313,2
Донецька	29,3	155,9	5321	380	171,2	0,45	704,7	1564,2	1718,8	294,0	323,0
Запорізька	43,5	202,0	4644	380	180,4	0,47	302,5	637,2	700,2	137,2	150,8
Кіровоградська	46,8	272,1	5814	380	229,2	0,60	212,4	352,1	387,0	60,6	66,6
Луганська	20,8	110,6	5317	380	150,6	0,40	320,6	809,0	888,9	152,1	167,2
Миколаївська	54,0	278,5	5157	380	205,4	0,54	228,8	423,3	465,1	82,1	90,2
Одеська	90,0	309,5	3439	380	180,2	0,47	427,6	901,7	990,8	262,2	288,1
Херсонська	52,4	266,2	5080	380	195,8	0,52	200,2	388,5	426,9	76,5	84,0
Всього	402,2	1870,3	4650	380	188,7	0,50	3017,3	6077,8	6678,5	1307,0	1436,2
ЛІСОСТЕП											
Вінницька	125,8	730,3	5805	380	200,9	0,53	308,8	584,1	641,8	100,6	110,6
Київська	56,4	383,6	6801	380	209,4	0,55	994,6	1804,9	1983,3	265,4	291,6
Полтавська	114,9	734,4	6392	380	195,5	0,51	269,6	524,0	575,8	82,0	90,1
Сумська	71,5	385,6	5393	380	180,4	0,47	191,4	403,2	443,0	74,8	82,1
Тернопільська	86,5	468,1	5412	380	237,8	0,63	246	393,1	432,0	72,6	79,8
Харківська	79,3	469,9	5926	380	202,6	0,53	536,1	1005,5	1104,9	169,7	186,5
Хмельницька	126,6	651,6	5147	380	204,2	0,54	255,1	474,7	521,6	92,2	101,4
Черкаська	69,3	460,5	6645	380	222,2	0,58	263,4	450,5	495,0	67,8	74,5
Чернівецька	49,1	248,0	5051	380	220,1	0,58	197,9	341,7	375,4	67,6	74,3
Всього	779,4	4532,0	5815	380	208,1	0,55	3262,9	5957,6	6546,4	1024,6	1125,8
ПОЛІССЯ											
Волинська	80,4	353,8	4400	380	209,2	0,55	215,4	391,3	429,9	88,9	97,7
Житомирська	101,8	506,0	4971	380	202,8	0,53	243,7	456,6	501,8	91,9	100,9
Закарпатська	87,7	337,3	3846	380	232,8	0,61	291,5	475,8	522,8	123,7	135,9
Івано-Франківська	79,0	410,5	5196	380	300,6	0,79	410,2	518,5	569,8	99,8	109,7
Львівська	94,3	460,1	4879	380	225,9	0,59	565,9	951,9	1046,0	195,1	214,4
Рівненська	74,2	336,9	4540	380	190,5	0,50	219,2	437,2	480,5	96,3	105,8
Чернігівська	89,5	456,7	5103	380	207,5	0,55	204,2	374,0	410,9	73,3	80,5
Всього	606,9	2861,3	4715	380	224,2	0,59	2150,1	3644,5	4004,7	773,0	849,4
УКРАЇНА	1788,5	9263,6	5180	380	201,9	0,53	8430,3	15679,8	17229,7	3027,3	3326,5

* Авторський розрахунок

Населення всіх регіонів в 2020 році мало недостатній рівень споживання молока та молочних продуктів (в середньому 201,9 кг на одну особу при нормі 380 кг). Вважаємо, що при збереженні населення в регіонах та середнього надою (5180 кг на одну корову) та зупинки скорочення основного молочного стада, потреба в молочній галузі становить від 3027,3 тис. голів до 3326,5 тис. голів.

На жаль, у сучасних сформованих умовах господарювання, сільські товаровиробники не можуть самостійно нарощувати обсяги виробництва продукції до розмірів, необхідних для задоволення потреби населення країни в цих продуктах харчування за рахунок внутрішнього виробництва. Необхідно дієве державне регулювання розвитку тваринництва.

Але це усе можливе, при зупиненні активних бойових дій на території України та підтримки світової спільноти у відбудові нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України. 2020. Державна служби статистики України. 21.07.2017. веб-сайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/Zb_Vsph_2020.pdf (дата звернення: 22.08.2022).
2. Регіони України. 2020. Частина II: стат. зб. /Держ. Ком. Статистики України. Київ: Держаналітформ, 2021. 625 с.
3. Стратегія розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні на період до 2025 року / [за ред. Академіків НААН Я.М. Гадзала, М.І. Башенка, В.М. Жука, Ю.О. Лупенка]. Київ: Аграрна наука, 2016. 216 с.

SECTION 2.

ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND SERVICE SECTOR

Смельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ОБОРОТНОСТІ ОБІГОВИХ КОШТІВ НА ФІНАНСОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

На даний час багато українських підприємств характеризуються незадовільним рівнем фінансової стійкості [1–3] та перебувають у фінансовій кризі [4–7]. Подолання такого становища потребує, зокрема, покращення компетентності керівників фірм у питаннях управління їх фінансовим потенціалом [8–10] та ризиком діяльності [11–14], насамперед, структурою капіталу компаній [15–17], а також впровадження ресурсозберігаючих заходів [18–21]. Особливої уваги заслуговують компетентності у сфері управління обіговими коштами компаній [22, 23].

Водночас, будь-який напрям економічного управління суб'єктами господарювання потребує його належного інформаційного забезпечення [24, 25]. Зокрема, щодо управління обіговими коштами компаній, то воно, серед іншого, повинно спиратися на дані про вплив оборотності цих коштів на фінансовий стан підприємств, передусім, на рівень платоспроможності, ділової активності, прибутковості діяльності та фінансової стійкості суб'єктів господарювання. При цьому можливо подати таку послідовність оцінювання зазначеного впливу: 1) формування вибірки підприємств, що належать до певної галузі або підгалузі економіки (виду економічної діяльності); 2) оцінювання для кожного підприємства рівня ефективності використання його обігових коштів шляхом розрахунку показника їх оборотності; 3) поділ підприємств на класи за значеннями показника оборотності обігових коштів досліджуваних суб'єктів господарювання (зокрема, можна виділити три класи підприємств: підприємства із низьким рівнем оборотності обігових коштів, підприємства із середнім рівнем оборотності обігових коштів та підприємства із високим рівнем оборотності обігових коштів); 4) вибір показників, які характеризуватимуть фінансовий стан досліджуваних підприємств; 5) обчислення значень цих показників за кожним із досліджуваних підприємств; 6) визначення середніх значень кожного з обраних показників, які характеризуватимуть фінансовий стан досліджуваних підприємств, за кожною групою цих показників; 7) оцінювання статистичної значущості відмінностей у середніх значеннях кожного з обраних показників, які характеризуватимуть фінансовий стан досліджуваних підприємств, з використанням методу дисперсійного аналізу (шляхом розрахунку фактичних значень критерію Фішера та їх зіставлення із нормативними); 8) отримання висновків про наявність або відсутність впливу ефективності використання обігових коштів досліджуваних підприємств на окремі параметри їх фінансового стану.

З метою апробації запропонованих методологічних підходів до оцінювання впливу ефективності використання обігових коштів суб'єктів господарювання на окремі параметри їх фінансового стану було сформовано вибірку зі ста підприємств, які належать

до агропромислового комплексу західного регіону України. При цьому 35 з них є сільськогосподарськими підприємствами, 40 – займаються переробкою сільськогосподарської продукції, а інші 25 – поєднують виробництво сільськогосподарської продукції з її переробкою.

Як свідчать одержані дані, за окремими показниками фінансового стану досліджуваних підприємств простежується тенденція до зростання величини цих показників із збільшенням рівня оборотності обігових коштів суб'єктів господарювання. Зокрема, це стосується загального коефіцієнта покриття та показника оборотності сукупних активів підприємств. Водночас, для показника прибутковості цих активів зазначена тенденція властива не усім видам економічної діяльності. Так само, зростання рівня оборотності обігових коштів досліджуваних переробних та агропромислових підприємств не завжди призводить до збільшення їх коефіцієнта автономії, хоча ця тенденція простежується для сільськогосподарських підприємств, які розглядаються.

Отримання остаточних висновків про наявність або відсутність статистично значимого зв'язку між рівнем оборотності обігових коштів досліджуваних підприємств агропромислового комплексу та показниками їх фінансового стану, як вже зазначалося вище, потребує застосування методології дисперсійного аналізу. Як впливає з одержаних внаслідок проведення цього аналізу даних, рівень ефективності використання обігових коштів справляє суттєвий вплив на окремі параметри фінансового стану досліджуваних підприємств, насамперед, на рівень їх платоспроможності та оборотність сукупних активів. Отже, підвищення ефективності використання обігових коштів на засадах вдосконалення управління цими коштами слід розглядати як один з пріоритетних напрямів покращення фінансового стану підприємств агропромислового комплексу України.

Список використаних джерел:

1. Ємельянов, О. Ю. (2020). Діагностування рівня фінансової стійкості підприємств агропромислового комплексу. *Агросвіт*, (21), 3–9.
2. Проволоцька, О. М. & Воронкова, А. В. (2018). Сучасні тенденції фінансової стійкості вітчизняних промислових підприємств. *Вісник ЖДТУ. Серія: економіка, управління та адміністрування*, (1(83)), 129–133.
3. Чепка, В. В. & Матяш, О. К. (2017). Фінансова стійкість підприємства: сутність та фактори впливу. *Економіка і суспільство*, (12), 649–655.
4. Даніч, В. М. & Пархоменко, Н. О. (2013). Визначення кризового стану підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, (4), 208–218.
5. Ганзюк, С. М. (2016). Фінансова криза на підприємствах України. *Молодий вчений*, (3(30)), 49–52.
6. Сак, Т. В. (2018). Діагностика причин кризи машинобудівних підприємств України. *Економіка і суспільство*, (19), 604–611.
7. Долбнева, Д. В. (2015). Сучасні тенденції банкрутства підприємств в Україні та заходи по запобіганню їх неплатоспроможності. *Бізнес Інформ*, (10), 244–249.
8. Кунцевич, В. О. (2005). Підходи до діагностики фінансового потенціалу підприємства. *Актуальні проблеми економіки*, (1(43)), 68–75.
9. Левченко, Н. М. (2012). Фінансовий потенціал підприємства: сутність та підходи до діагностики. *Інвестиції: практика та довід*, (2), 114–117.
10. Маринич, І. А. (2010). Сучасні підходи до діагностики фінансового потенціалу підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*, (20.1), 105–108.
11. Ємельянов, О. Ю. (2020). Оцінювання рівня ризикованості господарської діяльності підприємств агропромислового комплексу. *Агросвіт*, (19–20), 3–9.
12. Клименко, С. М. (2013). Формування стратегії розвитку підприємства з урахуванням ризиків. *Бізнес Інформ*, (8), 343–347.
13. Попова, Г. Ю. (2016). Формування стратегії ризикозахисту інжинірингової фірми. *Вісник економічної науки України*, (2), 157–161.
14. Kot, S. & Dragon, P. (2015). *Business Risk Management in International Corporations*. *Procedia*

- Economics and Finance, (27), 102–108.
15. Yemelyanov, O., Petrushka, T., Symak, A., Trevoho, O., Turylo, A., Kurylo, O., Danchak, L., Symak, D. & Lesyk, L. (2020). Microcredits for Sustainable Development of Small Ukrainian Enterprises: Efficiency, Accessibility, and Government Contribution. *Sustainability*, (12(15)), 6184.
 16. Yemelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L., Symak, A. & Vovk, O. (2020). Modelling and Information Support for the Development of Government Programs to Increase the Accessibility of Small Business Lending. *IEEE 15th International Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT)*, 229–232.
 17. Гончар, М. Ф. & Ємельянов, О. Ю. (2009). Вдосконалення механізму прийняття управлінських рішень щодо раціоналізації структури джерел фінансування інвестиційних проектів розвитку підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*, (24), 3–6.
 18. Іваненко, О. В. (2013). Формування потенціалу ресурсозбереження соціально-економічних систем. *Економіка. Фінанси. Право*, (8), 7–10.
 19. Некрасова, Л. А. & Хрїстова, А. В. (2017). Формування ресурсозберігаючої моделі розвитку підприємства. *Економіка: реалії часу*, (2 (30)), 79–84.
 20. Сотник, І. М. (2010). Економічне стимулювання ресурсозбереження у контексті сталого розвитку України. *Економіст*, (12), 72–75.
 21. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Vovk, O., Ivanytska, O., Symak, D., Havryliak, A., Danylovych, T. & Lesyk, L. (2021). Criteria, Indicators and Factors of the Sustainable Energy Saving Economic Development: the Case of Natural Gas Consumption. *Energies*, (14 (18)), 5999.
 22. Безбородова, Т. В. & Даншина, Т. В. (2017). Управління оборотними коштами підприємств. *Інвестиції: практика та довід*, (1), 59–62.
 23. Насібова, О. В. & Придатченко, Б. Ю. (2018). Теоретичні аспекти оптимізації оборотних коштів підприємства. *Економіка і суспільство*, (18), 794–802.
 24. Ємельянов, О. Ю., Крет, І. З. & Сегедій, О. М. (2004). Інформаційне забезпечення процесу планування інвестиційної діяльності підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Проблеми економіки та управління»*, (507), 101–106.
 25. Петрушка, І. М., Ємельянов, О. Ю. & Петрушка, Т. О. (2013). Інформаційне забезпечення прийняття рішень про впровадження на підприємствах ресурсозберігаючих технологій. *Актуальні проблеми економіки*, (11(149)), 198–205.

SECTION 3.

FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING

Перчук Оксана Володимирівна

канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування
Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Подкідишев Вячеслав Сергійович

здобувач третього (наукового) рівня вищої освіти,
спеціальності 071 Облік і оподаткування
Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

МІСЦЕ ТА РОЛЬ АКТИВІВ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ОТГ

Об'єднані територіальні громади зіштовхнулися з необхідністю налагодження чітких облікових процесів щодо перерозподілу коштів, отримання бюджетних трансфертів, нарахування й виплати зарплати, розрахунків із контрагентами, наявності й руху необоротних матеріальних активів тощо. Проблема відсутності актуальної статистичної інформації, належної інформації для повноцінного достовірного обліку у сфері управління та розпорядження всіма активами громади тягне за собою низку серйозних ризиків та загроз. Зокрема, ймовірного некоректного та викривленого бюджетного прогнозу і планування, невиконання запланованих програм, заходів, проєктів, недержання запланованих доходів, невиконання місцевих бюджетів, часткові втрати активів громади або ризик неефективного та непрозорого їх відчуження та використання.

Запорукою уникнення таких похибок у межах усієї системи управління ОТГ в цілому та в сегменті управління активами є застосування сучасних моделей та інструментів менеджменту, результативність якого безпосередньо пов'язана з розбудовою дієвої підсистеми обліково-аналітичного забезпечення вказаним об'єктом.

У зв'язку з цим, необхідно розширити завдання сучасного обліку та аналізу з метою формування достовірної та оперативної інформації про наявність та рух активів, що стане основою для прийняття управлінських рішень щодо їх ефективного використання в об'єднаних територіальних громадах.

Значний внесок у вирішення проблем обліку у державному секторі економіки здійснили такі вітчизняні науковці, як: О.М. Андрієнко, О.В. Артюх, П.Й. Атамас, І.Д. Ватуля, М.І. Ватуля, Ю.А. Верига, О.С. Височан, О.В. Гамова, Т.В. Гладких, Л.О. Гуцайлюк, Р.Т. Джога, М.В. Дунаєва, Ю.М. Іванечко, Л.І. Жидєєва, Т.В. Канєва, І.А. Козачок, Н.О. Кулявець, З.М. Левченко, В.С. Лень, М.Г. Михайлов, А.І. Мілька, В.П. Пантелєєв, Ю.О. Романченко, Л.М. Сінельник, О.П. Славкова, В.В. Сопко, М.І. Телегунь, А.В. Череп, Л.В. Черничук, Є.Ю. Шара та інші.

Аналіз наукових підходів до сутнісного наповнення активів ОТГ дозволив дійти висновку, що їх слід розглядати як категорію, яка характеризує можливості та ресурси громади, використання яких сприяє підвищенню конкурентоспроможності останньої.

Мелвін Олівер (колишній віце-президент Фонду Форда) акцентує увагу на важливості активів як особливого виду ресурсів, і розуміє під ними «запаси», які можуть бути залучені на розбудову чи розвиток, а також ресурси, що можна передавати наступним

поколінням [4].

Т. Пікетті активи, що не пов'язані із людиною, якими можна володіти і які можна обміняти на певному ринку, розглядає як «капітал». На думку вченого капітал включає всі форми нерухомості, а також фінансовий і професійний капітал (заводи, інфраструктуру, обладнання, патенти тощо), використовувані фірмами та державними органами.

І.Р. Тимечко наголошує, що важливо враховувати людські активи в контексті розвитку територіальних громад, оцінювати, пов'язувати та комбінувати їх з іншими активами., наприклад, навички та вміння окремих людей у громаді та активність людей (захоплення спільнотою та вміння налагоджувати зв'язки) [4].

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» територіальним громадам сіл, сели, міст, районів у містах належить право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження [3].

Згідно з НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» активи - це ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до надходження економічних вигод у майбутньому. Дане визначення не є досить повним і точним та багато в чому є дискусійним. По-перше, термін «ресурси» в економічній практиці відображає наступні види ресурсів: земельні, трудові, матеріальні, нематеріальні, фінансові. Але у Балансі відображаються лише матеріальні, нематеріальні та фінансові. По-друге, дане визначення не відтворює повністю відносин власності, оскільки орендовані за операційною орендою основні засоби контролюються, але не відображаються в Балансі. По-третє, результатом вказуються лише майбутні економічні вигоди.

Стосовно активів як об'єкта контролю, слід зауважити, що до активів можуть бути віднесені лише ті економічні ресурси, які повністю контролюються суб'єктом господарювання. Під таким контролем розуміється право власності на економічні ресурси, що використовуються. Економічні ресурси, що використовуються, але не контролюються, активами не є. Це відноситься, у першу чергу, до трудових ресурсів, а також до орендованих майнових цінностей або цінностей, наданих безкоштовно у тимчасове користування. Таким чином, як економічні ресурси, що контролюються суб'єктом господарювання, активи є носієм права власності (або у окремих випадках - права повного володіння). В цій ролі вони можуть виступати носієм всіх форм власності. При цьому, об'єктом власності є сукупність його активів незалежно від джерел фінансування коштів, за рахунок яких вони сформовані. Отже, поняття активів як власних майнових цінностей, не є тотожним поняттю власного капіталу. Питання сутності активів досліджено багатьма вченими та засвідчено нормативними актами. Узагальнюючи різні дослідження, виділено п'ять основних концепцій стосовно сутності активів [2]:

1. активи як результат минулих подій: як об'єкт обліку, як об'єкт власності, як об'єкт управління;

2. як майбутня дія: як об'єкт інвестування, як економічний потенціал.

Національні положення стандарти бухгалтерського обліку визначають наступні критерії визнання активів: якщо існує імовірність того, що підприємство/установа отримає в майбутньому економічні вигоди від використання об'єкту та вартість його може бути достовірно визначена. Для активів ОТГ може бути визначений ще один критерій їх капіталізації – можливість у майбутньому задовольняти нагальні потреби жителів цих

громад у невідкладних послугах.

Активи ОТГ є складовою ресурсного потенціалу територіальної громади, що являє собою сукупність ресурсів та потенційних можливостей регіону, що забезпечують його соціально-економічний розвиток, добробут, сприятливі умови життя та господарювання [1]. Фінансово-майновий потенціал ОТГ – сукупність чистих активів громади, що відображена у фінансовій звітності відповідного органу місцевого самоврядування та всіх підприємств комунальної власності, розташованих на території громади. Частково до активів ОТГ може бути віднесено земельний та природний потенціали ОТГ.

Ернандо де Сото зазначає, що власність не є головною властивістю активу і не є матеріальним об'єктом. Це юридичне вираження економічно важливого консенсусу стосовно активів між людьми про те, як активами користуватись володіти та обмінюватися. Власність – це сфера, де ідентифікують та оцінюють активи, комбінують та пов'язують їх з іншими активами. На думку вченого завдання, яке стоїть перед владою, інтегрувати формальні і поза легальні правові норми, які існують в Україні [4].

А відтак, активи ОТГ визначені як їх фінансово-майновий потенціал, що виступає джерелом та засобом їх відтворення, а також відіграє ключову роль у визначенні функцій, спрямованості та динаміки їх розвитку. Такий підхід до визначення активів потребує створення ефективної системи управління з метою дієвого контролю за їх накопиченням та використанням.

Список використаних джерел:

1. Жук В. М., Бездушна Ю. С., Жук Н.Л. Методичні рекомендації з інвентаризації активів та ресурсного потенціалу територіальних громад. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2020. 86 с.
2. Петруня Н.В. Концептуальні підходи до визначення сутності активів підприємств. Облік і фінанси АПК. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/konceptualni-pidhodi-do-viznachennya-sutnosti-aktiviv-pidpriemstv.html>.
3. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України (1997). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Тимечко І.Р. Концептуалізація управління активами розвитку територіальних громад. Ефективна економіка. 2021. №7. URL: www.economy.nayka.ua.

SECTION 4.

MANAGEMENT, PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

Кошова Світлана Петрівна

канд. з держ. упр., доцент, доцент кафедри управління
охороною здоров'я та публічного адміністрування

Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика, Україна

Гбур Зоряна Володимирівна

професор, доктор наук з державного управління, професор кафедри
управління охороною здоров'я та публічного адміністрування

Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТВОРЕННЯ РАКЕТНО-КОСМІЧНОЇ ТЕХНІКИ

За останнє десятиліття було відроджено інтерес до космічних подорожей та технологічних інновацій, які їх супроводжують. Більше того, Ілон Маск анонсував колонізацію Марсу [1]. І це далеко не межа. У 2022 році планується розпочати запуск ракет багаторазового використання. Це так званий «святий Грааль» космічних для набуття поширення космічних подорожей, так як використання багаторазових систем запуску для орбітальних транспортних засобів дозволить значно знизити вартість вильоту з атмосфери Землі, відкриє двері для багатьох захоплюючих космічних ініціатив, які в теоретичному контексті є можливими, проте не реалізуються через високу вартість. Окрім того, ця система дозволить здешевити вартість стандартних космічних місії, таких як запуск супутників та підтримка Міжнародних Космічних Станцій. SpaceX планував запустити перший орбітальний рейс із використання ракети багаторазового запуску SN20 на початку поточного року, через очікування схвалення від Федерального управління цивільної авіації США. Розробники зазначають, що SN20 найпотужніша ракета, з поміж всіх коли-небудь побудованих. Проте, компанія SpaceX зіткнулась із технічними складнощами у створенні ракети, а також із складною процедурою ліцензування, тому запуск було перенесено на липень 2022 року.

Зокрема, Федеральне управління цивільної авіації США, яке відповідає за оцінку екологічності та безпечності запуску для навколишнього середовища, оприлюднило список вимог до компанії SpaceX для подання нею заявки на отримання ліцензії для першого польоту, який включає 75 пунктів. В оприлюдненій заяві відомства, після оцінки ступеня виконання умов SpaceX, зазначили, що анонсовані компанією заходи не спричинять значних наслідків для довкілля, проте управління продовжуватиме спостереження для повного виконання компанією умов, і лише суцільне їх впровадження дозволить завершити процес ліцензування. Згідно інформації, опублікованої SpaceX багаторазова ракетна система складатиметься із космічного корабля SN20 та носія Super Heavy. Повна її висота складатиме 120 метрів, що робить її найвищою із усіх коли-небудь створених ракет. Ракетний Носій Super Heavy вдвічі потужніший, ніж створювана NASA для пілотованих польотів на Місяць важка ракета Space Launch System. Перший запуск планується здійснити із стартового майданчика компанії у Бока-Чіка на південному сході штату Техас. Під час першого польоту планується, що ракета виконає один орбітальний облік Землі,

після чого SN20 здійснить посадку у Тихому океані біля Гавайських островів [2].

Пізніше, в цьому році, також планується запуск двоступеневої ракети New Glenn компанією Blue Origin, на низьку Орбіту Землі. Ця ракета призначена для використання до 25 разів, і в підсумку планується переміщення на ній не лише людей, а й вантажів [1].

Багаторазове використання ракет дозволить компаніям економічно ефективно запускати тисячі супутників на низьку навколосезну орбіту (Low Earth Orbital (LEO), яка розташовується на висоті від 160 до 2000 км, на відміну від ракет, які запускались на геостаційну орбіту (GEO) на висоту близько 35000 км. Основна перевага LEO супутників полягає в тому, що вона мають найнижчу затримку в мілісекундах, на відміну від GEO супутників. Недоліком LEO є те, що кожен супутник має можливість охопити набагато меншу площу Землі. Нівелюється цей недолік тим, що формується можливість запускати велику кількість таких супутників за відносно низьку вартість. Дослідимо динаміку зміни вартості запуску ракет під впливом інноваційних технологій на основі табл. 1.

Таблиця 1

Зміна вартості ракетних запусків під впливом інновацій

Ракета	Виробник	Вартість (дол./кг)
2016 Atlas V	United Launch Alliance (ULA)*	14100
2014 Ariane 5	Airbus	6900
2015 Falcon 9	SpaceX	4700
2020 Багаторазовий Falcon 9	SpaceX	1800
Швидкий багаторазовий корабель Starship	Теоретична модель на основі оцінок ARK	200

Джерело: розроблено авторами на основі [3].

Як бачимо із табл.1, вартість запуску багаторазових ракет значно нижча ніж стаціонарних, що дозволить найближчим часом здійснити значний прорив як у дослідженні космосу так і в використанні даних з нього для земних потреб.

У той же час, зменшення вартості ракетних запусків стане поштовхом для зростання повітряної мобільності, підвищення якості супутникових зображень та зв'язку, що в подальшому втілиться у розробку автономних дронів, які якраз і керуватимуться супутниковими даними GPS. Ці безпілотні літаючі апарати можуть стати цінністю для компаній сфери електронної комерції, зменшивши вартість доставки. З іншого боку, планується актуалізація подорожей на Місяць. Хоча протягом останніх десятиліть подорожі на Місяць не були на порядку денному у дослідженнях космосу, це змінилось через визначення ряду стратегічних причин для відновлення посадки на цю зірку за останні декілька років. Проте, на відміну від подорожей на Марс, висадка на Місяць проводитиметься окремими землянами та розвідувальними транспортними засобами. Ключовим фактором, який спонукає оновлення інтересу є те, що це стане хорошим тестовим фактором для багатьох технологій, які у підсумку допоможуть швидше дістатися Марсу.

Основна увага місій на Місяць буде зосереджена на пересиланні «невеликих корисних навантажень» у вигляді автономних інструментів, призначених для пошуку, витягування та обробки елементів з поверхні Місяця. Такі подорожі будуть відбуватися під керівництвом США. Окрім того, у результаті тісної співпраці між NASA та Astrobotice Technology, росією, Японією та Індією планується доставити роботу технічні земельні ділянки на місячну поверхню протягом 2022 року. Перший запуск планується на серпень 2022 року. Проте, фахівці NASA зазначають, що вони продовжують ремонтні роботи космічного корабля Orion і вже добились значного успіху по підготовці його до повноцінного запуску. Блок для навігації та управління вже замінено з урахуванням результатів тестування. На поточний момент відбувається перевірка тимчасової стадії криогенного руху космічного корабля для забезпечення його успішного виходу на орбіту Місяця [4].

Переважну більшість комерційних космічних активів складають супутникові запуски, і у 2022 році така тенденція зберігатиметься. Рушійною силою посиленої активності у цій галузі є постійне зменшення вартості введення супутників на орбіту та зростаюча кількість випадків використання даних, які вони надають, адже GPS та супутникові знімки є важливим інструментом для багатьох аспектів повсякденного життя, і нові напрямки їх використання, як от наприклад, вирішення проблем, спричинених пандемією, отримання актуальних даних щодо воєнної ситуації в Україні, виникають весь час.

Список використаних джерел:

1. Marr B. Trends for 2022. Bernard Marr & Co. Future-Business-Success. 2022. URL: <https://bernardmarr.com/the-five-biggest-space-technology-trends-for-2022>.
2. Ракета Starship буде готова до першого запуску в липні. Interfax-Україна. 2022. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/839148.html>.
3. Lu M., Jamshed P. Three Emerging Trends in the Space Industry. Visual Capitalist. 2022. URL: <https://www.visualcapitalist.com/sp/trends-in-the-space-industry>.
4. Guilfoil K. NASA prepares return to the moon with new mission set for August launch. ABC News. 2022. URL: <https://abcnews.go.com/Technology/nasa-prepares-return-moon-mission-set-august-launch>.

Деревинський Ігор Григорович

здобувач магістратури кафедри управління
охороною здоров'я та публічного адміністрування
Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика, Україна

Радиш Я.Ф.

д-р. наук з держ. упр., професор, професор кафедри управління
охороною здоров'я та публічного адміністрування
Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика, Україна

ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ: ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОСАДОВИХ ОСІБ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Виконавча влада є однією з трьох гілок державної влади в Україні. Цю гілку влади очолює Кабінет Міністрів України, у підпорядкованні якого є всі інші центральні, регіональні та місцеві органи, що належать до виконавчої влади. Особливістю органів виконавчої влади серед інших гілок державної влади є те, що вони реально реалізують закони та інші нормативні акти, практично застосовують важелі державного регулювання, здійснюють управління важливими процесами в ході їх реалізації. Виконавча влада є проявом реалізації, прикладних характеристик державної влади. Вона слугує інструментом для втілення положень законодавства та правосуддя в реалії сучасного життя.

У Конституції України [1] статтею 113 визначено, що Кабінет Міністрів України є вищим органом виконавчої влади. Так, Кабінет Міністрів України відповідальний є перед Президентом України і Верховною Радою України. Контроль та підзвітність над Кабінетом Міністрів України здійснює Верховна Рада України в межах положень, передбачених Конституцією України. Доцільно зауважити, що Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією України та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими у відповідності до положень Конституції України та законів України.

Діяльність Кабінету Міністрів України під час війни регулюється також Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [2]. Так, статтею 121 цього закону зазначено, що Кабінет Міністрів України в умовах воєнного стану повинен: діяти відповідно до Регламенту Кабінету Міністрів України в умовах воєнного стану; розробляти та реалізувати План запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в окремих місцевостях України з урахуванням загрози та особливостей конкретної ситуації, що склалася; організовувати діяльність та керувати центральними та іншими органами виконавчої влади в умовах воєнного стану; здійснювати заходи щодо створення безпечних зон, організованих для забезпечення захисту цивільного населення після початку збройного конфлікту, відповідно до норм міжнародного гуманітарного права.

Місцеві державні адміністрації здійснюють виконавчу владу в областях і районах [1]. Однак, у період дії воєнного стану діяльність місцевих органів спрямована на забезпечення дії Конституції України та законів України, реалізацію правового ладу, оборону, цивільний захист, захист прав, свобод, а також законних інтересів громадян. Воєнний стан передбачає розширення повноважень органів виконавчої влади для запобігання загрозам збройної агресії і забезпечення національної безпеки. У зв'язку з цим, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2] формуються тимчасові державні органи, які називаються військовими адміністраціями.

Так, для забезпечення дотримання положень Конституції України і законів України в

місцевостях, де введено воєнний стан, а також для запровадження і здійснення воєнного, оборонного та цивільно-правового захисту, охорони, забезпечення громадської безпеки і порядку, охорони критичної інфраструктури, захисту прав, свобод, а також законних інтересів громадян, утворюватися військові адміністрації. Рішення про утворення військових адміністрацій приймає Президент України за поданням обласних державних адміністрацій чи військового командування. Військові адміністрації населених пунктів створюються у межах територій територіальних громад, у яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи, та/або сільські, селищні, міські голови не здійснюють повноваження, що установлені Конституцією України чи іншими законами України.

Верховна Рада ухвалила законопроект «Про внесення змін до Законів України «Про центральні органи виконавчої влади» та «Про правовий режим воєнного стану» щодо забезпечення управління державою в умовах воєнного стану (проект № 7153) [3], згідно із яким: Кабінет Міністрів України приймає рішення з усіх питань, що потребують правового регулювання в умовах воєнного стану, у разі його введення; в умовах воєнного стану Кабінет Міністрів України має право приймати рішення про призупинення виконання обов'язків Прем'єр-міністра чи особи, на яку покладено виконання обов'язків Прем'єр-міністра; обласні військові адміністрації за погодженням із Генеральним штабом Збройних Сил України повинні визначати територіальні громади, на території яких ведуться бойові дії. В умовах воєнного стану акти Кабінету Міністрів України підписує Прем'єр-міністр України або особа, на яку покладено виконання його обов'язків.

З огляду на зазначене вище, доцільно зауважити, що військові адміністрації разом з державними органами, а також з органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, підприємствами, установами та організаціями консолідують зусилля місцевих органів влади щодо заходів у правовій системі воєнного стану, оборони та цивільного захисту та громадської безпеки, громадського порядку, захисту прав, свобод, а також законних інтересів тощо. Таким чином, проведене дослідження дозволило виділити основні правові засади діяльності органів виконавчої влади у воєнний період. Розглядаючи правовий статус ключових посадових осіб органів виконавчої влади, встановлено, що в основному їх повноваження у воєнний період націлені на забезпечення захисту цілісності України та її громадян. Зміни у правовий статус посадових осіб органів виконавчої влади були внесені згідно ухвалення низки законодавчих та нормативно-правових документів, основним із яких є Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Визначено, що у воєнний період з метою протидії збройній агресії ворога та запобігання загрозам такої агресії в Україні утворилися тимчасові державні органи – військові адміністрації.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Проект Закону про внесення змін до Законів України «Про центральні органи виконавчої влади» та «Про правовий режим воєнного стану» щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану №7153 від 13.03.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39203>.

Дзюба Микола Олексійович

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту,
права, статистики та економічного аналізу

Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля, Україна

Попов Юрій Олександрович

здобувач вищої освіти аграрного факультету

Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АУТСОРСИНГУ ДЛЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Організацію всебічної підтримки інноваційного розвитку підприємництва в сучасній економіці слід здійснювати з використанням сучасних технологій, інструментів і методик управління. Одним з таких інструментів - є аутсорсинг.

Аутсорсинг в інноваційному виробництві - це процес, за допомогою якого певний товар або послуга стає новою, набуваючи нової якості за рахунок залучення персоналу ззовні. У багатьох випадках аутсорсинг в інноваційному процесі полягає в подоланні внутрішніх протиріч між швидко зростаючими потребами та потенційними можливостями відносно повільно зростаючої виробничої системи. У багатьох випадках аутсорсинг в інноваційному процесі полягає в подоланні внутрішніх протиріч між швидко зростаючими потребами та потенційними можливостями відносно повільно зростаючої виробничої системи.

Вивчення наукових робіт різних вчених, які намагалися проаналізувати значення аутсорсингу для інноваційного розвитку підприємництва, показує, що успіх і характер конкретної інновації в кінцевому підсумку залежить від правильно ухваленого управлінського рішення стосовно впровадження аутсорсингу у конкретній галузі, регіоні, країні, підприємстві та організації [1-5].

Велике значення для вдалого застосування аутсорсингу має ефективно спланований інноваційний менеджмент. Окрім того, в умовах глобалізації науково-технічної конкуренції особливо зростає значення інноваційного менеджменту. Його слід розглядати як діяльність, що сприяє розвитку організації та ефективному плануванню аутсорсингу. Підвищеної уваги до аутсорсингу та інноваційного менеджменту вимагає життя сучасного суспільства, оскільки поява інноваційних процесів, нових продуктів і технік потребує залучення додаткових ресурсів ззовні підприємства.

Використання аутсорсингу в системі інноваційного підприємництва вимагає створення нових методів управління у виробничій діяльності, впровадження маркетингових або організаційних методів в керуванні системою підприємства, створення нових робочих місць та розширення зовнішніх зв'язків.

Процеси, з яких складається інновація у підприємстві включає створення:

- ідей та ноу-хау;
- додаткових фондів виробництва;
- карти комерціалізації інновацій на ринку тощо.

Як і будь-яка інша сфера менеджменту, інноваційний менеджмент з використання аутсорсингу - це:

- планування використання аутсорсингу;
- встановлення та організація умов використання аутсорсингу;

- економічна та фінансова безпека в процесі використання аутсорсингу;
- керівництво використанням аутсорсингу, яке здійснюється поетапно в залежності від життєвого циклу підприємства.

Інноваційні процеси засновані на аутсорсингу передбачають:

- відбір ідей дослідження та їх систематизацію;
- аналіз можливостей підприємства та підготовку до інновацій;
- встановлення цілей і термінів їх виконання;
- роботу над створенням нових виробничих і сервісних ресурсів;
- визначення потреби залучення аутсорсингу;
- засвоєння та реалізація інноваційного продукту.

Використання аутсорсингу в процесі інноваційного розвитку підприємництва дозволяє підприємству виконувати основні функції з:

- розробки планів та програм інноваційної діяльності;
- контролю та обслуговування процесу створення та впровадження нових технологій та технік в організації виробництва;
- забезпечення реалізації єдиної інноваційної політики в усій організації;
- оснащення виробництва фінансовими та матеріальними ресурсами;
- створення цільових груп для комплексного вирішення інноваційних завдань, що стоять перед підприємством.

У реалізації основних управлінських завдань з використання аутсорсингу існує окрема взаємодія та логічна послідовність:

- аналіз нових ідей, інформації та постановка цілей з необхідності застосування аутсорсингу у виробництві;
- розробка практичних заходів для досягнення поставлених цілей та результатів;
- планування та керівництво інноваційною діяльністю працівників залучених до аутсорсингу.

В процесі реалізації аутсорсингу кожен фахівець виконує певні функції:

- керівник - аналізує нові ідеї, відстежує зовнішню інформацію, керує виробничими процесами;
- бухгалтери - здійснюють розрахунково-аналітичні процеси щодо супроводження відносин, які виникають при використанні аутсорсингу;
- менеджери - створюють аналітичні групи для досягнення цілей з використання аутсорсингу;
- інженери - пропонують технологічні ідеї, які слід впровадити у виробництво;
- економісти та фінансисти - розраховують очікуваний прибуток від впровадження аутсорсингу;
- маркетингологи - організують просування інновацій на ринок, оцінюють доцільність використання аутсорсингу, здійснюють маркетинговий контроль за участю робочої групи;
- дослідник - аналізує результати тестових випробувань у виробництві і оцінює доцільність використання аутсорсингу для позитивного результату

Розробляючи практичні заходи для використання аутсорсингу існує потреба:

- визначати пріоритетність мети використання аутсорсингу;
- вивчати, аналізувати та оцінювати внутрішні фінансові, трудові, маркетингові, виробничі, технічні ресурси;
- досліджувати можливість залучення зовнішніх ресурсів;
- організовувати пілотні групи для пошуку найліпших інструментів використання аутсорсингу.

Таким чином, значення використання аутсорсингу для інноваційного розвитку підприємництва важко переоцінити. Одночасно існує потреба формування обґрунтованих

управлінських рішень з боку керівництва з тією метою, щоб аутсорсинг був максимально корисним для підприємства: зменшив виробничі ризики, підвищив прибутковість, стимулював інноваційний розвиток. Існує потреба чіткого контролю за реалізацією процесів аутсорсингу для мінімізації витоку інформації з підприємства, підвищення фінансово-економічної та інформаційної безпеки установи.

Список використаних джерел:

1. Гнатенко І. А. Методологічні аспекти розвитку інноваційного підприємництва: теорія та практика: [монографія]. Харків: СГНТМ «Новий курс». 2019. 253 с.
2. Легенчук С. Ф., Жиглей І. В. Звітність з трансфертного ціноутворення в умовах аутсорсингу: організаційні та поведінкові аспекти. Економіка, управління та адміністрування. 2022. № 1 (99). С. 62-68.
3. Новак Н. П. Фінансовий менеджмент та податкове адміністрування соціально-економічного розвитку територіальних громад. Економіка та держава. 2022. № 2. С. 15-18.
4. Орлова-Курилова О. В. Венчурний капітал як необхідне джерело фінансування інноваційної діяльності. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2016. № 4 (1).
5. Орлова-Курилова О. В. Детермінанти інноваційної діяльності в умовах системної кризи. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2017. № 25 (1). С. 186-189.

Процак Катерина Володимирівна ^{ib}

канд. екон. наук, доц., доцент кафедри менеджменту організацій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Іванюк Уляна Володимирівна ^{ib}

канд. екон. наук, доц., доцент кафедри менеджменту організацій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ЖІНОК В УКРАЇНІ

Актуальним є дослідження та розуміння поглядів внутрішньо переміщених жінок, які рухаються вперед, прагнуть відновити свої економічні, фізичні та емоційні втрата через переміщення.

Вітчизняні науковці [1; 3; 5] активно досліджують стан та проблеми внутрішньо переміщених осіб, особливості їх інтеграції в нове середовище проживання, самоорганізації та підприємницької активності. Окремо розглядають особливості адаптації жінками-ВПО. Незважаючи на те, що жінки відчують подвійне навантаження, їхні стратегії інтегрування в нове середовище відрізняються більшою гнучкістю [4].

Освіта та висока кваліфікація є основними факторами швидкої адаптації та працевлаштування жінок-біженок [8]. Незважаючи на політичну та інституційну прихильність до освіти для жінок-біженців, майже відсутні факти забезпечення якості або доступу до освіти на регіональному чи місцевому рівнях. Для жінок і молодих дівчат, які перебувають у переміщенні, доступ до освіти особливо обмежений середнім рівнем.

Верховний комісар ООН у справах біженців визначає невідкладність проблеми доступу до освіти для біженців і вважає доречним зосередити свою увагу на забезпеченні доступу до післяшкільної освіти для біженців, забезпечення якісними програми та покращення захисту жінок-біженців і дітей [10]. Також, набуває актуальності усвідомлення необхідної якісної спеціалізованої освіти для жінок-біженок, адже такі програми впливають на їх можливість забезпечувати себе та дітей у майбутньому.

Проте інші дослідження [9] показують, що навіть володіючи високою кваліфікацією, швидко знайти довготривалу роботу за спеціальністю в інших країнах для біженців, в тому числі жінок, дуже складно. Наприклад, лікарі та вчителі стикаються з тим, що потребують тривалого процесу перенавчання стосовно норм та вимог до професії в країні, до якої мігрували, нострифікації документів про освіту та підвищення кваліфікації, які можуть бути не повними чи втраченими через потребу швидко перетнути кордон.

Тобто основні проблеми з працевлаштуванням викликані необхідністю перекваліфікуватися, низьким рівнем заробітної плати та браком гнучкого графіку, особливо в маленьких містах та селах. А відсутність системного вивчення сучасних змін на ринку праці лише посилює цю негативну тенденцію.

Автори [7] статті стверджують, що можливість працевлаштуватися та займатись підприємницькою діяльністю для біженців є одним з найважливіших чинників. Вважають, що найкращою для цього може бути сфера харчування, адже потребує мінімальних капіталовкладень, підходить жінкам, яких є більшість серед біженців, дозволяє налагодити відносини біженців з місцевим населенням та туристами, знайомлячи їх з національною кухнею та здійснюючи вклад в місцеву економіку.

Дослідники [2] стверджують, що при розробці та реалізації державних та громадських програм, потрібно враховувати гендерний чинник, адже ВПО жінки та чоловіки мають

дещо різні проблеми та потреби, психологічно по різному на них реагують, неоднаково адаптуються до нових умов проживання.

Також слід зазначити, що особисті ресурси внутрішньо переселених осіб, такі як вік, стать, освіта, професія, відіграють важливу роль в процесі адаптації [6]. А розпад сімей та відсутність зовнішньої підтримки із завищеними очікуваннями від працевлаштування є однією із основних причин важкої адаптації жінок-ВПО. Тому існує потреба у психологічній допомозі у великих і малих містах, а також проведення мотивуючих заходів направлених на ознайомлення з особистими історіями успіху із залученням як жінок-переселенок та інформуванням про можливості перенавчання та перекваліфікації.

Список використаних джерел:

1. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху: монографія / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2016. 448 с.
2. Зейтуллаєва Е. (2018) Гендерний вимір політики адаптації внутрішньо переміщених осіб. Актуальні проблеми державного управління. Вип. 2. С. 131-137.
3. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у територіальні громади: діагностика стану та механізми забезпечення: монографія / О.Ф. Новікова, В.П. Антонюк, О.В. Панькова та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2018. 244 с.
4. Малярчук Н.Г. (2021). Внутрішньо переміщені особи в Україні: гендерний вимір. International scientific conference. Venice, Italy. С.140-144. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-181-7-37>.
5. Панькова О.В. Касперович О. Ю. (2018). Стан, проблеми та шляхи реалізації підприємницької активності внутрішньо переміщених осіб в Україні в контексті соціальної справедливості. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Міжнародні економічні відносини та світове господарство: зб. наук. пр. Вип. 20. Ч. 2. С. 151-156.
6. Погуляйло Т.О. (2021) Ресурсний підхід у дослідженні адаптації внутрішньо переселених осіб у приймаючих громадах України. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Вип. 1 (49). С. 44-50 [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.1\(49\).232817](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.1(49).232817).
7. Ciftci, I., & Atsiz, O. (2021). Understanding the role of refugees' entrepreneurship motives and challenges in integration: Evidence from the food industry. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 1-19. <https://doi.org/10.26650/JECS2021-863909>.
8. Lazarczyk-Bilal, Nina, and Beata Glinka. (2021). What Determines the Entrepreneurial Intentions of Highly-Skilled Women with Refugee Experience? An Empirical Analysis in the Context of Sweden. *Administrative Sciences* 11: 2. <https://dx.doi.org/10.3390/admsci11010002>.
9. Pietka-Nykaza, Emilia. (2015). 'I Want to Do Anything Which Is Decent and Relates to My Profession': Refugee Doctors' and Teachers' Strategies of Re-Entering Their Professions in the UK. *Journal of Refugee Studies* 28: 523-43.
10. UNHCR (2011a). Refugee education: A global review. UNHCR Policy. Development and Evaluation Service. Retrieved from <http://Merlene.unhcr.org/4fe317589.pdf>.

Литвиненко Кристина Каренівна

аспірантка кафедри глобальної та національної безпеки ННІ публічного управління та державної служби¹, головний спеціаліст відділу інформаційної політики²

¹Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

²Управління медіакомунікацій Міністра Департаменту забезпечення діяльності Міністра, Україна

ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНОМУ АПАРТЕЇДУ В АФГАНІСТАНІ

Терористичні акти, випадки досудових страт, насилля за ознакою статі, утиски національних та релігійних меншин, ігнорування міжнародних зобов'язань, відкидання базових людських цінностей, порушення прав жінок, зокрема і дискримінація в галузі освіти - усе це є наслідком кризи з правами людини в Афганістані, яка почалася 15 серпня 2021 року, коли радикальне ісламістське угруповання "Талібан" захопило владу.

З виведенням американських військ та захопленням влади структурами «Талібан», загострилися загрози життю, гідності та засобам існування населенню Афганістана, фактично перетворивши цю країну на авторитарну поліцейську державу з гендерним апартеїдом. В країні була встановлена специфічна система управління, що базується на порушеннях прав людини. Відповідно до визначення Міжнародної конвенції щодо припинення злочину апартеїду та покарання за нього [1] від 30 листопада 1973 року, така система визнана злочином проти людяності.

Заборона на освіту для дівчат після шостого класу є частиною систематичних та широкомасштабних утисків прав жінок, що кодифікують дискримінацію як норму. Понад 45% дівчат, за даними звіту міжнародної неурядової організації Save the Children, не відвідують школу (порівняно з 20% хлопчиків) [2]. Онлайн-курси та нелегальні секретні школи лише незначному відсотку дівчат і жінок дозволили продовжити навчання, адже в багатьох сім'ях немає необхідних технологій та фінансової можливості покривати витрати, пов'язані з одержанням освіти.

Обрана талібами система управління, яка виключає жінок із суспільного життя та погіршує ситуацію в галузі прав людини потребує негайного об'єднання зусиль міжнародної спільноти задля протидії проявам гендерного апартеїду в рамках глобальних зобов'язань щодо боротьби з ним.

Реакція ООН може бути одним із інструментів у ланцюжку міжнародного спротиву, що сприятиме вирішенню даної проблеми. Ще в 2011 році, відповідно до резолюції Ради Безпеки ООН, 135 представників руху «Талібан» потрапили під санкції, включаючи заморожування їх матеріальних активів та заборону на міжнародні поїздки. Однак, нещодавно термін дії санкцій закінчився, і думки в структурі ООН щодо їх продовження розділилися.

На нашу думку, виключення представників нелегітимної влади в Кабулі з санкційного списку означатиме безсилля міжнародних організацій проти свавілля талібів. Реакція всього цивілізованого світу має бути принциповою та безкомпромісною, а позиція держав, які прагнуть легалізувати становище талібів, як-от РФ і Китаю, має піддатися ретельній перевірці щодо пособництва злочину апартеїду, визначеного міжнародним правом.

Не менш важливою є інформаційна складова протидії проявам гендерного апартеїду з боку світових соціальних мереж, наприклад Twitter запустив кампанію #BanTaliban, а Facebook та Instagram вирішили блокувати весь контент, що підтримує ісламістське угруповання «Талібан».

Також, на нашу думку, неодмінною умовою боротьби з апартеїдом є показове включення жінок до складу делегацій, які проводять перемовини з талібами. Звісно, що шанси досягти “конструктивної взаємодії” з тими, хто ідеологічно практикує систематичну дискримінацію як форму управління, доволі низькі. Проте, такий крок дозволить підтримати тих, кому криза з правами людини в Афганістані, що призвела до апартеїду, нанесла найбільший урон. На жаль, ця умова ігнорується міжнародними організаціями, включаючи ЮНІСЕФ і ПРООН, які створили повністю чоловічі делегації для зустрічі з талібами в Кабулі.

Список використаних джерел:

1. International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid, approved by the General Assembly (Resolution 3068(XXVIII)) on 30 November, 1973, came into force on 18 July, 1976. Retrieved from <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201015/volume-1015-i-14861-english.pdf>.
2. Save the Children’s report, Breaking point: Life for children one year since the Taliban takeover: <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/breaking-point-childrens-lives-one-year-under-taliban-rule/>.

SECTION 5.

LAW AND INTERNATIONAL LAW

Oleksandra Khrishcheva

student PhD Economics and Law Faculty
Odesa I.I. Mechnikov National University, Ukraine

Supervisor: Viktor Masin

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor the
Department of the Civil Law Disciplines
Odesa I.I. Mechnikov National University, Ukraine

LEGAL ASPECTS OF STATE REGISTRATION AND RE-REGISTRATION OF AGRICULTURAL COOPERATIVES IN UKRAINE

On July 21, 2020 the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the new edition of the Law of Ukraine «On Agricultural Cooperation». This legal act is intended to be a significant strategic step on the way to development and modernization of agricultural cooperation in Ukraine.

In accordance with part 4 of Chapter X «Final and Transitional Provisions» of the Law of Ukraine «On Agricultural Cooperation», agricultural production cooperatives, agricultural service cooperatives and associations of agricultural service cooperatives, that were created in accordance with the Law of Ukraine «On Agricultural Cooperation» dated July 17, 1997 №469/97-BP, registered on the date of entry into force of this Law, are subject to re-registration into agricultural cooperatives, agricultural cooperative associations within three years from the date of entry into force of the Law in the new edition, that is from 15.08.2020 [1].

However, it should be pointed out that the Law of Ukraine «On Agricultural Cooperation» does not contain the provisions that regulate the mechanism of re-registration of agricultural cooperatives, provisions that authorize a specific body to monitor the re-registration procedure, the Classification of Organizational and Legal Forms of Management does not include such an organizational and legal form as «agricultural cooperative», also there is the uncertainty of responsibility for non-implementation of the re-registration of the cooperatives within the time prescribed by the Law, which determines the relevance of the chosen research topic.

In accordance with the provisions of the Law of Ukraine «On Agricultural Cooperation», agricultural cooperatives that were registered on the date of entry into force of this Law, until the moment of their re-registration, but not more than three years, retain all their rights and obligations that they had in accordance with the laws of Ukraine «On Cooperation» and «On Agricultural Cooperation» dated July 17, 1997 №469/97-BP on the day of entry into force of this Law [1].

That is, for active agricultural cooperatives and associations of agricultural service cooperatives, the Law provides for a transitional period until August 15, 2023.

At the same time, before the adoption of the current Law of Ukraine «On Agricultural Cooperation», according to the relevant Law of July 17, 1997 agricultural cooperatives could be registered in such organizational and legal forms as an agricultural service cooperative (hereinafter - ASK) and an agricultural production cooperative (hereinafter - APC), because this type of distribution was fixed at the legislative level.

According to the current Law «On Agricultural Cooperation», a new unified organizational and legal form «agricultural cooperative» was introduced.

That is, newly created agricultural cooperatives must be registered under the organizational and legal form «agricultural cooperative», not ASK or APC, and existing ASK and APC within 3 years (until August 15, 2023) must undergo re-registration in the organizational and legal form «agricultural cooperative».

However, in practice, there are problems with the registration of new agricultural cooperatives and re-registration of ASK and APC under a unified organizational and legal form, applicants receive numerous refusals from registrars to register and re-register agricultural cooperatives.

The specified problematic aspects of registration and re-registration of agricultural cooperatives are caused by the absence of unified organizational and legal form «agricultural cooperative» in the Classification of Organizational and Legal Forms of Management, approved by the Order of the State Consumer Standard of Ukraine from May 28, 2004 No. 97 with the latest changes [2].

According to the Part 1 of Art. 16 of the Law of Ukraine «On State Registration of Legal Entities, Individual Entrepreneurs and Public Organizations», the denomination of a legal entity must contain information about its organizational and legal form and name [3].

Part 2 of Art. 16 of the specified Law provides that the organizational and legal form is determined in accordance with the Classification of Organizational and Legal Forms of Management [3].

Consequently, nowadays there is a discrepancy between the provisions of the Law of Ukraine «On Agricultural Cooperation» and the Classification of Organizational and Legal Forms of Management.

At the same time, the current Classification still contains definitions of such categories as «agricultural cooperative», «agricultural service cooperative» and «agricultural production cooperative» from the no longer valid Law of Ukraine «On Agricultural Cooperation» of 1997.

O. Smolyak notes that today it is possible to bypass such a gap in the legislation and realize constitutional right by performing state registration of a new agricultural cooperative under code 995 «Other organizational and legal forms» [4].

However, in our opinion, the registration of agricultural cooperatives under code 995 «Other organizational and legal forms» does not correspond to the requirements of the Law of Ukraine «On Agricultural Cooperation».

Therefore, we recommend the legislator to make appropriate changes to the Classification of Organizational and Legal Forms of Management as soon as possible in order to avoid the legislative gaps associated with the impossibility of clear registration and re-registration of agricultural cooperatives under the organizational and legal form «agricultural cooperative», as required by the Law of Ukraine «On Agricultural Cooperation».

We also propose to the legislator to establish provisions that will regulate the mechanism of re-registration of agricultural cooperatives, provisions that authorize a specific body to monitor the re-registration procedure, and also, after application of the appropriate changes to the Classification of Organizational and Legal Forms of Management, determine responsibility for non-implementation of the re-registration of the cooperatives within the time prescribed by the Law.

Thus, it can be noted that adoption by the Verkhovna Rada of Ukraine of the Law of Ukraine «On Agricultural Cooperation» in the new edition is really aimed at increasing the level of legislative support of the development of agricultural cooperation in Ukraine, however, despite the positive features of the new edition of the Law, there are still uncertainties, inconsistencies and shortcomings in the legislative framework, that need to avoid.

References:

1. Про сільськогосподарську кооперацію (Закон України). №819-IX. (2020). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20>.
2. Класифікація організаційно-правових форм господарювання (КОПФГ) - ДК 002:2004. №97. (2004). Retrieved from <https://zakon.help/article/kopfg---dk-0022004/>.
3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань (Закон України). № 755-IV. (2003). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>.
4. Смоляк О. (2021) В Україні створення нових сільськогосподарських кооперативів опинилось під загрозою. Агро-блог: веб-сайт. Retrieved from <https://agronews.ua/news/v-ukrayini-stvorennya-novykh-silskohospodarskykh-kooperatyviv-opynylos-pid-zahrozoyu/>.

SECTION 6.

AGRICULTURAL SCIENCES AND FOODSTUFFS

Tykhenko Ruslan

PhD (Economy), Associate Professor, Associate Professor of Land Resources Management
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

Chumachenko Andrii

Master of the Faculty of Land Management
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

Hinhin Maksym

Master of the Faculty of Land Management
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

PROBLEMS OF ORGANIZING EFFICIENT LAND USE IN MODERN AGRICULTURAL LANDSCAPES

Effective (ecologically safe, economically expedient and socially fair) use of land resources is the main condition for the vital activity of society, its stability and harmonious development, the basis of the formation of food security of the state [12, 18, 30]. The land fund of our country is among the richest in Europe (61% of arable land is represented by chernozems), which, in combination with favorable climatic conditions, determines a potentially high level of agricultural production [4, 7, 16].

But a significant range of ecological and socio-economic problems that appeared during the transformation of land relations in agriculture led to a decrease in the efficiency of agricultural land use [11, 15, 17, 24].

At the same time, the most urgent problems today are primarily the incompleteness of the processes of reforming economic and legal property relations, the imperfection of the state management system in the field of land use and protection, the underdevelopment of the automated system of the state land cadastre, the lack of effective mechanisms for economic stimulation of the effective use and protection of land [9, 13, 22, 25, 31].

Ecological problems in the field of land use and protection are primarily associated with excessive anthropogenic load on land resources, which is characterized by a fairly high level of plowing of the territory and agricultural land (57 and 80%, respectively), which has no analogues in the world [2, 14, 18]. As a result, significant degradation processes (especially water erosion and deflation) cause not only environmental, but also economic damage to the agricultural sector of production. [1, 15, 26, 32]

Violent transformational processes in the field of land relations without proper scientific support led to the disruption of the organization of agricultural production, the optimal ratio of land in agricultural landscapes, the selection of crops in crop rotations, the intensification of the use of agricultural lands, including those that are not suitable for arable land [3, 5, 9, 20].

Further use in intensive cultivation of degraded and unproductive lands, according to experts' calculations, causes direct annual losses in Ukraine as a whole of about 400 million hryvnias. And this is without taking into account ecological losses associated with the destruction of the upper humus horizon of soils and environmental pollution [4, 8, 10, 17]. That is why the

balanced functioning of the agrarian sector of the economy is impossible without the organization of effective agricultural land use.

The formation and functioning of effective land use systems at the local level should take into account a number of local (socio-economic and soil-ecological) features [6, 19, 29].

First, these systems should be developed on a multivariate basis, which will allow the land user to choose the best option according to natural conditions and resource provision. That is why they should be adaptive in relation not only to the landscape, but also to the economic conditions of specific land use [2, 5, 11, 32].

Secondly, the interaction of key elements of land use systems should be carried out through an ecological and economic mechanism, according to the principle "ecologically dangerous land use should be economically unprofitable" [18, 23, 27].

The economic component of this mechanism should include economic stimulation of soil protection measures and fines for the deterioration of the quality characteristics of the soil cover [4, 9]. The ecological component includes optimization of the land structure and regulation of the technological load on land resources [19, 21]. It is the harmonization of the mentioned components that will allow the land user to solve two antagonistic tasks:

1) to ensure an increase in the productivity of agricultural land, which is associated with the intensification of land use and a negative impact on the environment;

2) to reduce the negative impact on land resources by complying with the requirements of environmental safety and the relevant restrictions of technogenesis.

It is possible to ensure a harmonious combination only by strengthening the role of state administration in the field of use and protection of land resources, especially agricultural land by developing land management projects of new agricultural formations and improving existing ones, as well as by strengthening state control over the implementation of these projects in production [8, 14, 18].

At the local level, the development of such projects should be carried out by engineering methods on a quantitative calculation basis, taking into account the probability of the manifestation of the most dangerous degradation processes of the soil cover and with the appropriate degree of reliability of the designed structure of the agricultural landscape [11, 15, 18].

The structure of an ecologically sustainable agricultural landscape, despite the general principles of formation (exclusively by engineering methods using mathematical models verified in every way), in each soil and climate zone should have its own characteristics. First of all, this concerns the optimal ratio of land, as well as the optimization of soil and ecological conditions for the cultivation of cultivated plants within its soil protection and reclamation framework [5, 10, 12].

In particular, in the conditions of the variegated soil cover of Polissia, the primary importance is not the relief, especially in flat areas, but the agro-ecological grouping of arable lands taking into account the biological characteristics of individual crops. In the Kyiv region, the real embodiment of the complex adaptive landscape approach is the optimization of the ratio of land in the landscape and the acceleration of the energy cycle. And this will be achieved through a significant reduction in the area of land under intensive cultivation (more than 340,000 hectares), and the involvement of scientific knowledge and means for expanding the biological productivity of land [1, 5].

Experimental data obtained in long-term stationary experiments, established in the Kyiv agro-soil district, indicate that the background for the Polissia zone of Ukraine is turf-podzolic soils. These soils, due to the genetically inherited low content of physical clay (5-15%) and the washing type of the water regime, are characterized by low humus content of the upper horizons (0.6-1.4%), unfavorable agrochemical and physical properties, weak resistance to the destructive action of anthropogenic factors. Therefore, ecologically safe and economically expedient

agricultural use of these soils requires chemical reclamation in full and the use of organic fertilizers in scientifically based norms (at least 12-15 t/ha of crop rotation area [1, 4, 32]).

In tough market conditions, due to the disparity in prices for industrial (fuel, machinery, fertilizers) and agricultural products, it is impossible to implement established approaches to the reproduction of land productivity: long-rotational crop rotation, numerous technological operations for soil cultivation and plant care, mandatory use of organic and mineral fertilizers in scientifically based norms [9, 12, 18, 28].

On the other hand, under the influence of market conditions, the structure of cultivated areas of agricultural crops is dynamically changing: the specific weight of highly profitable crops of the vegetable and fruit and technical groups is increasing, and the areas of soil protection and fodder rotations are decreasing. Such a transformation of the structure of cultivated areas and crop rotation in the future may cause a significant decrease in the quality of agricultural land. Under these conditions, updated approaches to increasing the productivity of agrolandscapes and ensuring high profitability of agromelioration measures should involve the widespread involvement of local resources (fertilizers and meliorants) and the intensification of biological factors of agriculture [5, 10, 11].

Conclusions. Therefore, among the main areas of formation of effective land use systems at the local level, the following should be highlighted:

- ensuring an ecologically balanced ratio of land in modern agricultural landscapes;
- prevention of soil degradation processes and minimization of their consequences;
- implementation of soil protection melioration measures;
- application of economic levers of influence on subjects of land use (ecologically dangerous land use must be economically unprofitable);
- improvement of the land monitoring system and management of land use and protection.

In the conditions of Polissia, the removal of unproductive lands from intensive cultivation and the introduction of a complex of reclamation measures on arable lands will ensure the solution of the main task of agriculture - increasing the productivity of agroecosystems and preserving soil fertility.

For this, it is necessary to restore state appropriations for chemical land reclamation in full, to strengthen state control over the rational use of land resources, especially in the conditions of reforming the agrarian sector of the economy.

References:

1. Барвінський, А.В. & Тихенко, Р.В. (2011). Екологічна оптимізація сільськогосподарського землекористування в умовах Київського Полісся. Вісник аграрної науки, (9), 45-48.
2. Барвінський, А.В. & Тихенко, Р.В. (2013). Формування просторової структури агроландшафтів на регіональному рівні. Київ: Медінформ.
3. Барвінський, А.В. & Тихенко, Р.В. (2015). Еколого-економічна ефективність створення захисних лісових насаджень в системі сучасного сільськогосподарського землекористування. Київ: Медінформ.
4. Барвінський, А.В. & Тихенко, Р.В. (2015). Оцінка і прогноз якості земель. Київ: Медінформ.
5. Барвінський, А.В. & Тихенко, Р.В. (2018). Формування агроландшафтів. Київ: Медінформ.
6. Барвінський, А.В. & Тихенко, Р.В. (2009). Про співвідношення категорій "система" і "механізм" та їх використання в економіці землекористування. Землеустрій і кадастр, (1), 63-69.
7. Ковальчук, І.П., Мартин, А.Г., Євсюков, Т.О., Тихенко, Р.В., Жук, О.П., Богданець, В.А. & Опенько, І.А. (2015). Моделювання стану і перспектив розвитку сільських територій в умовах трансформації суспільних відносин в Україні. Київ: Медінформ.
8. Ковальчук, І.П., Мартин, А.Г., Євсюков, Т.О., Тихенко, Р.В., Жук, О.П., Богданець, В.А. & Опенько, І.А. (2015). Концептуальні засади вирішення проблем землеустрою сільських територій в сучасних умовах. Київ: Медінформ.
9. Краснолуцький, О.В., Тихенко, Р.В. & Євсюков, Т.О. (2010). Складання проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічно обґрунтовані сівозміни та впорядкування угідь.

- Землевпорядний вісник, (4), 14-17.
10. Кривов, В.М. & Тихенко, Р.В. Еколого-економічні аспекти оптимізації структури земельних угідь сучасних агроландшафтів та формування екологічної мережі в ринкових умовах. Управління земельними ресурсами в контексті стратегії сталого розвитку (с. 37-44). 2005, Львів, Україна: Українські технології.
 11. Кривов, В.М., Барвінський, А.В. & Тихенко, Р.В. (2011). Ландшафтознавство та екологія у землеустрої. Київ: Урожай.
 12. Кривов, В.М., Тихенко, Р.В. & Гетманьчик, І.П. (2008). Основи землевпорядкування. Київ: Урожай.
 13. Мартин, А.Г. & Тихенко, Р.В. (2006). Генезис землеустрою та його понятійного апарату: ретроспективний аналіз та сучасне розуміння. Землеустрій і кадастр, (1), 16-26.
 14. Тихенко, Р.В. & Колесник, А.М. (2012). Землеустрій як наукова основа організації екологічно безпечного використання та охорони земельних ресурсів. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель, (3-4), 28-32.
 15. Тихенко, Р.В. (2005). Вплив деградації ґрунтів на стан земельних ресурсів у Черкаській області. Землеустрій і кадастр, (4), 54-61.
 16. Тихенко, Р.В. (2005). Історичні та соціально-економічні передумови розвитку землеустрою. Землевпорядний вісник, 2005, (4), 24-29.
 17. Тихенко, Р.В. (2006). Консервація деградованих та малородючих ґрунтів Черкащини як елемент еколого-економічної оптимізації землекористування. Землевпорядний вісник, (4), 50-55.
 18. Тихенко, Р.В. (2010). Еколого-економічна ефективність землеустрою в умовах трансформації земельних відносин в Україні. Київ: Анва-прінт.
 19. Тихенко, Р.В. (2010). Оцінка оптимізації розмірів землекористування новостворених агроформувань. Вісник Харківського НАУ, (6), 400-406.
 20. Тихенко, Р.В. (2010). Сучасний стан та тенденції впливу землекористування на довкілля. Вісник аграрної науки Причорномор'я, (4 (57)), 142-147.
 21. Тихенко, Р.В. (2012). Оптимізація сільськогосподарського землекористування на регіональному рівні: екологічні аспекти. Сталий розвиток економіки, (3(13)), 173-176.
 22. Тихенко, Р.В. (2012). Проблеми формування еколого-безпечних агроєкосистем у сільськогосподарських землекористуваннях. Фізична географія та геоморфологія, (2(66)), 331-336.
 23. Frolenkova, N., Rokochinskiy, A., Volk, P., Shatkovsky, A., Prykhodko, N., Tykhenko, R., Openko, I. (2020). Cost-effectiveness of investments in drip irrigation projects in Ukraine. *International Journal of Green Economics (IJGE)*, Vol. 14, No. 4, p.315-326. DOI: 10.1504/IJGE.2020.112570.
 24. Kovalenko, P., Rokochinskiy, A., Jeznach, J., Koptyuk, R., Volk, P., Prykhodko, N. & Tykhenko, R. (2019). Evaluation of climate change in Ukrainian part of Polissia region and ways of adaptation to it. *Journal of Water and Land Development*, No. 41, (IV-VI), p. 77-82. DOI 10.2478/jwld-2019-0030.
 25. Martyn, A., Shevchenko, O., Tykhenko, R., Openko, I., Zhuk, O. & Krasnolutsky, O. (2020). Indirect corporate agricultural land use in Ukraine: distribution, causes, consequences. *International Journal of Business and Globalisation*, Vol. 25, No. 3, p. 378–395. DOI 10.1504/IJBG.2020.109029.
 26. Openko, I., Kostyuchenko, Y., Tykhenko, R., Shevchenko, O., Tsvyakh, O., Ievsiukov T. & Deineha M. (2020). Mathematical modelling of postindustrial land use value in the big cities in Ukraine. *International Journal of Mathematical, Engineering and Management Sciences*, Vol. 5, No. 2, p. 260-271. DOI 10.33889/IJMEMS.2020.5.2.021.
 27. Openko, I., Shevchenko, O., Tykhenko, R., Tsvyakh, O. & Stepchuk, Ya. (2019). Economic analysis of deforestation impact on the yield of agricultural cultures in Ukraine. *Scientific Papers. Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. Vol. 19, Iss. 4, p. 233–237.
 28. Openko, I., Shevchenko, O., Zhuk, O., Kryvoviaz, Y. & Tykhenko, R. (2017). Geoinformation modelling of forest shelterbelts effect on pecuniary valuation of adjacent farmlands. *International Journal of Green Economic*. Vol. 11, No. 2, p. 139–153. DOI 10.1504/IJGE.2017.089015.
 29. Rokochinskiy, A., Bilokon, W., Frolenkova, N., Prykhodko, N., Volk, P., Tykhenko, R., Openko, I. (2020). Implementation of modern approaches to evaluating the effectiveness of innovation for water treatment in irrigation. *Journal of Water and Land Development*. No. 45, (IV-VI), p. 119–125.

DOI 10.24425/jwld.2020.133053.

30. Rokochinskiy, A., Frolenkova, N., Turcheniuk, V., Volk, P., Prykhodko, N., Tykhenko, R. Openko, I. (2021). The variability of natural and climatic conditions in investment projects in the field of nature management. *Journal of Water and Land Development* No. 48, (I-III), p. 48-54. DOI 10.24425/jwld.2021.136145.
31. Shevchenko, O., Openko, I., Zhuk, O., Kryvoviaz, Y. & Tykhenko, R. (2017). Economic assessment of land degradation and its impact on the value of land resources in Ukraine. *International Journal of Economic Research (IJER)*, Vol. 14, No. 15 (Part 4), p. 93-100.
32. Tykhenko R., Tykhenko O., Openko I., Shevchenko O., Bavrovska N., Zhuk O., Tsvyakh O., Stepchuk Ya. 2021. The assessment of impact ecological stability of territory on the organization of rational land use of agricultural enterprises. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, Vol. 21, Issue 2, p. 685–692.

SECTION 7. FOOD PRODUCTION AND TECHNOLOGY

Dmytrenko Nataliia Vitaliivna

Candidate of Engineering Sciences, senior researcher
Institute of Engineering Thermophysics of NAS of Ukraine, Ukraine

Malashchuk Nataliia Savivna

Junior researcher
Institute of Engineering Thermophysics of NAS of Ukraine, Ukraine

Dabizha Nataliia Oleksandrivna

Candidate of Engineering Sciences, senior researcher
Institute of Engineering Thermophysics of NAS of Ukraine, Ukraine

Ivanov Serhii Oleksandrovyh

Candidate of Engineering Sciences, senior researcher
Institute of Engineering Thermophysics of NAS of Ukraine, Ukraine

INFLUENCE OF DRYING TEMPERATURE ON REMOVAL OF VOLATILE AROMATIC COMPOUNDS FROM MINT LEAVES

Spicy-aromatic raw materials, in particular grass of mint [1], are widely used in pharmaceutical, perfumery, cosmetic and food industries. The need for spicy-aromatic raw materials for the global food industry has increased almost 6 times in the past 10 years. Therefore, there is in the world an interest in the study of its physicochemical and thermodynamic properties.

Freshly selected spicy-aromatic raw materials have high moisture content (about 85-90 %), so drying is an important stage of its harvesting. It prevents of spoilage raw materials and increases the shelf life of the product. However, the aromatic components of such plants poorly withstand high drying temperatures. Their main component is multicomponent mixtures of volatile organic compounds - essential oils. In mint leaves, they are in the glands (trichomes), which are located on the surface of the leaves [2]. Essential oils have an important function of regulating plant transpiration.

Their intensive discharge into the atmosphere in hot weather prevents overheating and excessive dehydration of the tissues of the leaf. Natural low-temperature drying of aromatic herbs depends on the temperature and humidity of the environment. This long-term process often does not allow achieving the necessary quality indicators of the final product in unstable climatic conditions.

But drying in thermal dryers requires the research and selection of the technical parameters of the process, in particular the drying temperature. The most thermal sensitive components of essential oils are volatile aromatic compounds. The use of high temperature will lead to their significant losses, change the concentration and composition of essential oils, the aroma of the final product will deteriorate. Mint leaves contain 1.5 ... 2.7 % (sometimes up to 3.5 %) of essential oils, in which the main volatile aromatic compound (50... 80 %) is (-)- Menthol (L-Mentol or (1R, 2s, 5r)- Menthol) [3]. Its melting point under normal conditions is 315.60 K (42.5 ° C), and the

specific heat of evaporation and sublimation [3-5] is several times less than the heat of evaporation of water (2406 kJ/kg at 40 ° C). So it was necessary to check our assumption, that the temperature of the drying of mint leaves should not exceed the melting temperature of menthol, to prevent significant loss of product quality.

The purpose of the work was the thermophysical study of the process of thermal drying of peppermint mint leaves (*Mentha piperita* L.) to determine the temperature regime, which will ensure the maximum preservation of aromatic compounds.

The study was conducted by determining changes in heat consumption for evaporation during the heat drying of mint leaves. The differential micro calorimeter of evaporation «ДМКИ-01» [2] was used for the research. The principle of its functioning is based on a synchronous measurement of changes in the weight of the material from the evaporation and the amount of heat spent on its evaporation. A calorimetric platform with cylindrical cells of 36 mm depth was used for experiments with leaves of mint. In it, the heat flow converters are located along the perimeter of the walls of the cells. We have been twisting a whole leaf of mint into a soft roll and placed in a measuring cell. The isothermal conductive drying of the material was held in the calorimetric chamber at temperatures of 40 and 50 ° C until the humidity, which is being balance with the humidity of air inside the chamber.

The results of the experiments are shown in Figure 1 in the coordinates of specific heat consumption for evaporation, which was correlated with specific heat of evaporation of clean water at the relevant temperature ($R = q \text{ costs} / r \text{ of water}$).

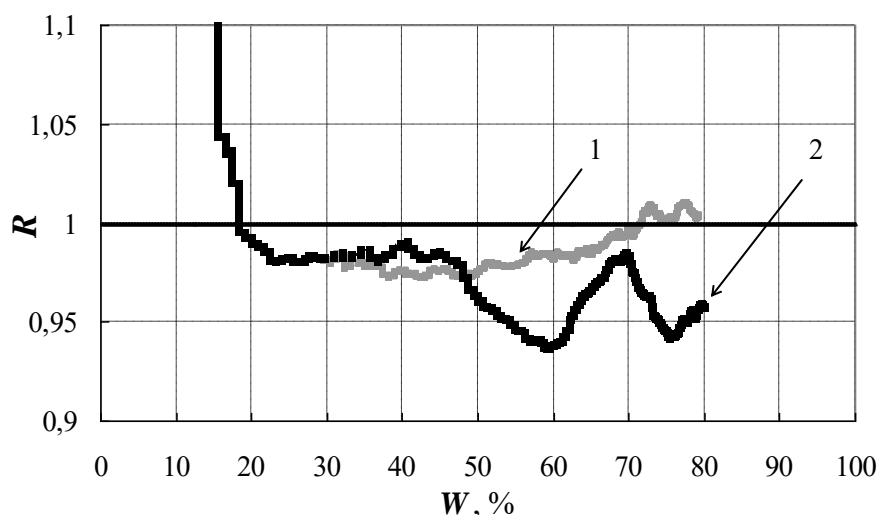

Fig. 1. Dependence on the relative humidity of correlated specific heat consumption for evaporation when drying leaves of mint at temperature 40 ° C (1) and 50 ° C (2)

The experimentally obtained values of the specific heat consumption of mint leaves at 40 ° C (Fig. 1, curve 1) correlates with the heat of the evaporation of clean water ($R = 1$) only at the beginning of the process. Obviously, at this point is a natural loss of water from leaves of mint through stomata's, which are intended for transpiration. But of 70 % relative humidity becomes stressful for leaves. Therefore, to the process of evaporation of water is added the process of evaporation of volatile aromatic compounds from the glands (trichomes) on the surface of the leaves. This is evidenced by a decrease in R below the heat of evaporation of pure water and the appearance of a strong aroma of menthol in the air, which is removed from the calorimetric chamber. The release of volatile aromatic compounds from the leaves occurs during the subsequent drying process monotonously, in parallel with the removal of free water.

The experimentally obtained values of the specific heat consumption of mint leaves at 50 °

C (Fig. 1, curve 2) indicate a significant increase in the evaporation of volatile compounds from the very beginning of drying. This may indicate both the enhancement of menthol evaporation and the addition of evaporation of other volatile substances. Also, on the heat consumption curve we see some peak, possibly due to melting menthol or some other substances. Return of heat consumption to the value of the heat of evaporation of clean water may indicate the exhaustion of the reserves of volatile compounds. A sharp increase in heat consumption (above the heat of free water evaporation) at the end of the drying process indicates the beginning of removal of highly bound water from the leaves: from intercellular gaps, adsorbed by biopolymers of membranes and from hydrate spheres of dissolved substances.

Conclusions. The conducted study allowed to track the effect of drying temperature on the removal of volatile aromatic compounds from mint leaves and confirmed that to prevent significant losses of quality, the mint drying temperature should not exceed menthol melting point.

References:

1. Nayak P., Kumar T., Gupta A.K., Joshi N.U. (2020) Peppermint a medicinal herb and treasure of health. *Journal of Pharmacognosy and Phytochemistry*. 9(3), 1519-1528. Removed from: www.phytojournal.com.
2. Koval'ov V.M., Pavliy O.I., Isakova T.I. (2000) *Farmakohnoziya z osnovamy biokhimiyyi roslyn*. Kharkiv: «Prapor» NFAU, 704 s. (in Ukr.).
3. Chickos, J.S.; Garin, D.L.; Hitt, M.; Schilling, G. (1981) Some solid state properties of enantiomers and their racemates. *Tetrahedron*, 37(12), 2255-2259. Removed from: [https://doi.org/10.1016/S0040-4020\(01\)97981-5](https://doi.org/10.1016/S0040-4020(01)97981-5).
4. Hoskovec M., Grygarová D., Cvacka J., Streinz L., Zima J., Verevkin S., Koutek B. (2005) Determining the vapour pressures of plant volatiles from gas chromatographic retention data. *Journal of Chromatography A*, 1083(1-2), 161-172. Removed from: <https://doi.org/10.1016/j.chroma.2005.06.006>.
5. Blokhin A.V., Yurkshtovich Ya.N. (2020) Thermodynamic properties of L-menthol in crystalline and gaseous states. *Tonk. Khim. Tekhnol. = Fine Chem. Technol.* 15(1), 28-36. Removed from: <https://doi.org/10.32362/2410-6593-2020-15-1-28-36>.
6. Kalorymetrychnyy prystryy dlya vyznachennya pytomoyi teploty vyparovuvannya volohy i orhanichnykh ridyn z materialiv (2008). Patent Ukrayiny 84075. (in Ukr.).

SECTION 8.

TECHNOLOGIES OF LIGHT AND WOODWORKING INDUSTRY

Кириченко Олена Василівна

канд. техн. наук, доцент кафедри товарознавства,
біотехнології, експертизи та митної справи

Вищий навчальний заклад Укоопспілки

«Полтавський університет економіки і торгівлі», Україна

ПОВОДЖЕННЯ З ТЕКСТИЛЬНИМИ ВІДХОДАМИ В ТАЙВАНІ

Глобальні бренди прагнуть забезпечити високу ефективність ESG (екологічна, соціальна сфера та управління), мотивуючи виробників стати основним джерелом ініціатив розвитку текстильної промисловості. Тайвань піклується про сталий розвиток, тому текстильна промисловість надає великого значення впровадженню передових технологій і використанню перероблених матеріалів для циклічного виробництва екологічно чистих товарів. Так, провідні підприємства країни давно розробляють та продовжують створювати тканини з перероблених компонентів, які зменшують вплив відходів на навколишнє середовище. Близько 40% текстильних відходів потрапляють на сміттєспалювальні заводи без жодної обробки, розгляду можливості повторного використання або переробки. Така позиція є згубною для навколишнього середовища. Способи переробки та повторного використання викинутого одягу можуть включати такі варіанти: сортування вживаного одягу, повторне використання одягу, переробка (не для носіння). Технологія текстильного виробництва, необхідна для вторинної переробки, належить до високотехнологічних досліджень і розробок, однак відповідна технологія ще не досить розвинута. Окрім ідентифікації, перекласифікації, повторного очищення та перетворення на сировину, викинутий одяг також можна використовувати як допоміжний паливний матеріал, що робить його ефективним джерелом енергії [1]. Методи загальної попередньої обробки текстильних відходів включають дроблення, пресування, сепарацію, збирання та висушування. Тому для того, щоб викинутий одяг став ефективним енергетичним паливом, необхідно враховувати розміри та форми як відходів, так і установок для спалювання.

Разом з тим, ще з 1997 року текстильні компанії об'єдналися з науковцями для того, щоб виробляти перероблені поліестерні волокна та матеріали із пластикових пляшок та морського сміття, із відходів тканин, а також з виробів із поліестеру, що були викинуті на смітник. Одним з прикладів є компанія Libolon, що розробила «Систему переробки без відходів у замкнутому циклі». Основними принципами компанії щодо захисту навколишнього середовища є «Виробляти більше з меншого» та «Покращення продуктивності ресурсів» для усунення марнотратного споживання непотрібної сировини, процесів та енергії, а також зменшення кількості відходів, що утворюються під час виробничого процесу; дизайни для навколишнього середовища, тобто запровадження у виробництві екологічно чистих практик, які дозволяють не тільки зменшити споживання води та енергії, але й скоротити на 70-82% викиди стічних вод і CO₂; відповідність стандартам охорони навколишнього середовища, таких як, Oeko-Tex Standard 100 та

Bluesign® [2].

Тайванські компанії також впроваджують систему «кругової моди», що є регенеративною за дизайном і не покладається на споживання обмежених ресурсів для зростання.

Отже, Тайвань у поводженні з текстильними відходами дотримується принципів сталого розвитку, більшість підприємств зосередженні на впровадженні замкнутого циклу виробництва, екологічних принципів дизайну товарів, а також на зменшенні відходів та їх відповідальній переробці.

Список використаних джерел:

1. Liu Jianmin (2018). *Promoting textile resource recycling project work plan*. Environmental Protection Administration (TW): Huanxing Technology Co., Ltd.
2. LIBOLON (n.d). *Environmental Principles*. Вилучено з: <http://www.libolon.com>.

SECTION 9.

SYSTEM ANALYSIS, MODELING AND OPTIMIZATION

Гусарова Ірина Григорівна

канд. техн. наук, доцент, професор кафедри Прикладної математики
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Фещук Ольга Павлівна

магістр факультету Інформаційно-аналітичних технологій та менеджменту
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЧИСЕЛЬНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ПЕРЕХІДНИХ РЕЖИМІВ З ВИКОРИСТАННЯМ СХЕМИ ЛАКСА-ВЕНДРОФФА

В Україні існують великі газотранспортні мережі, а також передбачається їх подальший розвиток. При цьому залишається актуальним питання для газотранспортних компаній України – доставка газу споживачеві без втрат ресурсів та часу, особливо в умовах аварійних та нештатних ситуацій в газотранспортній системі. Для цих ситуацій характерні перехідні режими течії газу (ПРТГ).

Метою роботи є розглядання особливостей використання схеми Лакса-Вендроффа при чисельному моделюванні ПРТГ, пов'язаних з підключенням великого споживача наприкінці ділянки трубопроводу (ДТ).

За математичну модель (ММ) ПРТГ береться ММ нестационарного неізотермічного режиму течії газу (НН РТГ) по ДТ, яка описується квазілінійною системою диференціальних рівнянь в частинних похідних з заданими початковими та граничними умовами: [1]

$$\frac{\partial W}{\partial t} + \left(1 - \alpha TS \frac{W^2}{P^2}\right) \frac{\partial P}{\partial x} + 2\alpha TS \frac{W}{P} \frac{\partial W}{\partial x} + \frac{g}{\alpha S T} \frac{P}{dx} \frac{dh}{dx} + \beta TS \frac{W|W|}{P} = 0,$$

$$\frac{\partial P}{\partial t} + \alpha ST \frac{\partial W}{\partial x} = 0,$$

$$\frac{\partial T}{\partial t} + \alpha ST \frac{\gamma W}{P} \frac{\partial T}{\partial x} + \alpha S \frac{(\gamma - 1)T^2}{P} \frac{\partial W}{\partial x} + \frac{4K}{D} \frac{(\gamma - 1)T}{P} (T - T_{\text{гр}}) + g \frac{(\gamma - 1)TW}{P} \frac{dh}{dx} = 0,$$

де $W(x, t)$, $T(x, t)$, $P(x, t)$ – питома масова витрата, температура, тиск газу.

Алгоритм застосування схеми Лакса-Вендроффа до математичної моделі НН РТГ включає в себе два етапи: метод Лакса та метод з переступанням [2].

Для розрахунку НН РТГ по ДТ створений програмний продукт в математичному пакеті Mathematica 11.1, який дозволяє розрахувати НН РТГ з використанням явної двокрокової схеми Лакса-Вендроффа та знаходити час поширення збурень від кінця ділянки до її початку.

Розглядається ДТ довжиною 28 км та діаметром 1400 мм, задаються фізичні параметри газу, загальний час моделювання – 6 годин, крок розбиття для кожної ділянки – Δx , крок розбиття по часовій змінній – Δt . Початкові умови:

$$t_n = 40^\circ\text{C}; P_n = 84,6364459 \text{ атм}; q = 102,266 \text{ млн. м}^3/\text{доб.}$$

Підключення великих споживачів проводиться через 3 години після початку моделювання РТГ. Тоді граничні умови мають вигляд:

$$T(0, t) = 40^\circ\text{C}, P(0, t) = 84,6364 \text{ атм},$$
$$G(L, t) = \begin{cases} 102,266 \text{ млн. м}^3/\text{доб}, & t < 10800 \text{ сек}, \\ 111,2 \text{ млн. м}^3/\text{доб}, & t \geq 10800 \text{ сек}. \end{cases}$$

Розрахунки параметрів газу проводяться для різної кількості точок розбиття $N = 5; 10; 14$. Так як присутня залежність кроку по часовій змінній Δt від кроку розбиття по просторовій змінній Δx , то обираються різні значення кроку по часу Δt , а саме $\Delta t = 10 \text{ сек}; 5 \text{ сек}; 4 \text{ сек}$ відповідно.

Розв'язуючи задачу математичного моделювання, отримані параметри газового потоку: масова витрата G , тиск P та температура T на кожному часовому шарі. Розв'язано задачу знаходження часу поширення збурень. Він досягає початку ділянки для першої та другої задачі 50-ті секунди, для третьої – 56-ті секунди.

Відомо, що, при більшій кількості точок розбиття, точність результатів краща, але часові витрати на розрахунок ПРТГ більші, крім того є залежність часової змінної, що також збільшує час.

Тестування програмного продукту проводилося на ЕОМ з такими характеристиками: тип процесору Intel(R)Core(TM) i3-6006U CPU @2.00GHz 1.99 GHz з 64-розрядною операційною системою Windows 10 Pro. Загальний час розрахунку першої задачі склав 4 хв. 28 сек, другої – 14 хв. 44 сек, третьої – 23 хв. 28 сек.

Список використаних джерел:

1. Гусарова И.Г. Численное моделирование режимов течения газа методом конечных разностей / И.Г. Гусарова, Д.В. Мелиневский // Системи Обробки Інформації: збірник наукових праць. – 2016. – №4(141). – С. 23 - 27.
2. Гусарова І. Г., Фещук О. П. Використання схеми Лакса-Вендроффа при моделюванні нестационарних режимів течії газу // Міжнародній науково-практичній конференції «Інформаційні технології та системи»: тези доповідей (м. Харків, 8-9 квітня 2021 р.). Харків : ФОП Бровін О.В, 2021. С. 16.

SECTION 10. SOCIOLOGY AND STATISTICS

Radionova Ludmila

PhD in Philosophy, Docent, Associate Professor,
Department of Philosophy and Political Science
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

Kozyrieva Nataliia

PhD in Philosophy, Docent, Associate Professor,
Department of Philosophy and Political Science
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

METHODOLOGY FOR THE STUDY OF PUBLIC SPACES OF THE CITY

Public spaces are an integral part of the “city for people”. A city without public spaces is doomed to remain an "office city". Public spaces are not designed, they become them.

Public spaces are meeting spaces of diverse urban groups who learn about alternative opinions and lifestyles by encountering and engaging in random and unpredictable interactions. The development of urban public spaces is an essential requisition for the formation of the ideology of the city, which would take into account its accessibility to "strangers", tolerance for differences and open to all opportunities for political and economic life [1, p. 42-44].

The park is also a public space. Public spaces of Kharkiv are predominantly formed in the central part of the city. On the periphery, the space is mostly used for building industrial facilities and garages. A place along natural features, such as a body of water, for example, could be a good public space for the residents of the area.

One of the leading postmodern philosophers, Jean Baudrillard, emphasized that three concepts are important for modern urbanism: “concentration”; "desertification" (the reverse process and accompanying concentration) and, in his (Baudrillard's) opinion, of paramount importance, the concept of critical mass. He sees the essence of the critical mass problem in the fact that as the concentration of the population grows, sociality itself is destroyed. Baudrillard compares modern society and the laws of its development with the cosmological discoveries of the laws of the development of the Universe, arguing that when the Universe exceeds a certain threshold of mass, the big bang and expansion turn into compression (implosion) - big crunch.

Baudrillard believes that "explosive population growth, the expansion of networks of control, security agencies, communication and interaction, as well as the spread of non-sociality" lead to the implosion of the real sphere of the social. The epicenter of these processes of modern society, according to Baudrillard, is the modern metropolis. Socially, these processes "generate indifference and confusion in individuals." He compares the model of modern society with a transport interchange: “The paths of movement here never intersect, because everyone has the same direction of movement ... Maybe this is the essence of communication? Unilateral coexistence. Behind its facade lies an ever-increasing indifference and rejection of any social ties. In our opinion, such a public space as a park removes implosion to a certain extent.

The methodological basis for the development of the public space of the park is the aesthetics of the English philosopher F. Bacon, that consisted in his attitude to nature. The constant

correlation of various activities with natural processes was the main methodological device of Bacon. Bacon considered the architecture of public spaces as part of the human environment.

Bacon understood architecture as an artificially created ordered part of the natural environment, perceived it as a system of interconnected elements. In a special section on "About gardens," Bacon emphasizes that in the course of time, as civilization and a taste for elegance develop, people will learn to build beautifully rather than plant beautiful gardens; it turns out that gardening is a more subtle concept and requires more perfection. In the description of the model park of the 10th century, paying tribute to the regular gardens of the Renaissance, Bacon retains in his park a central fragment with rectilinear alleys, but he pays main attention to the loving description of the green lawn surrounding the house. The landscape structure is the main dominant of the park.

The theory of symbolic interactionism can help explain the fundamental relationship of architecture with human thoughts, emotions and behavior. The authors of the theory argue that the theory contributes to a better understanding of architecture in three ways: it draws attention to the potential mutual influence that exists between the individual and the material environment designed for him; gives "the opportunity to understand how the artificially created environment embodies our ideas about the world around us"[2]; the material environment is more than just a decoration against which we perform various actions. Man-made objects act as factors directly influencing our thoughts and actions, unequivocally inviting us to self-expression." The theory of symbolic interactionism by I. Hoffmann also considers the relationship between the individual and his material environment, recognizing that various artificially created objects and spaces can be used to "manage the impression", playing various auxiliary roles of the scene of the foreground or background (backstage spaces) or external zones, contributing, among other things, to "hoax", i. e., the creation of "social distances" with the public.

Список використаних джерел:

1. Радіонова Л. О. «Третє місце» як сучасний публічний простір міста / Соціально-гуманітарний вісник: зб. наук. пр. Вип. 37. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2021. 74 с.
2. Goffman E. Felicity's Condition / *American Journal of Sociology*. 1983. Vol. 89. No. 1.

SECTION 11. PHILOLOGY AND JOURNALISM

Чумак Тетяна Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

РОМАН П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «ДИВО» У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОСТІ

Анотація. В історії української літератури ХХ ст. одне із почесних місць по праву належить Павлу Архиповичу Загребельному – видатному письменнику, людині широкої ерудиції, надзвичайної працьовитості. Володіючи енциклопедичними науковими знаннями, здатністю всебічно аналізувати і в художній формі відтворювати історичні процеси, він яскраво виявив себе в галузі художньої літератури. Але насамперед П.А.Загребельний – це визначний патріот свого народу, який створив і художньо переосмислив глибоке дослідження з історії України, зокрема собору Святої Софії. У статті з'ясовано глибинні витoki духовної культури наших предків через розкриття ключових образів та проблематики роману, визначено проблеми твору співвідносно до духовності рідного народу та усвідомлення необхідності зберегти її для прийдешніх поколінь.

Вирішення основних проблем духовного буття – Істини, Добра і Краси – повертає до вічного, а йому немає меж. Зв'язок з вічністю пролягає через людську історію, через осмислення і переживання духовних пошуків, моральних злетів і падінь, якими так багате минуле. Усвідомлення себе через історію, в русі людського духу – необхідна передумова гуманістичних орієнтацій в сучасному і майбутньому.

Це глибоко, як ніхто, усвідомлює видатний письменник сучасності Павло Загребельний, створюючи історичні романи, проникаючи крізь товщу століть до глибинних витоків духовної культури наших предків. «Диво» – найкраще тому підтвердження. Задум, будова, стиль цього твору, авторська концепція в ньому – по-справжньому цікаві, оригінальні. За висловом В. Дончика [1], чогось подібного практика українського роману досі фактично не знала.

Софія Київська – найкоштовніша перлина давнього українського зодчества. Цей храм від часу свого закладення і донині був і залишається символом української держави. Самобутній і неповторний, він увібрав у себе культуру західної Європи, але водночас лишився глибоко національним, маючи в основі своїй «щось язичницьке». Пояснюючи свій задум, П. Загребельний в книзі «Неложними устами» говорить: «Хотілося показати нерозривність часів, показати, що великий культурний спадок, полишений нам історією, існує не самодостатньо, а входить у наше життя щоденне, впливає на смаки наші й почування, формує в нас відчуття краси й величі, ми ж платимо своїм далеким предкам тим, що ставимся до їхнього спадку з належною шанобою, оберігаємо й захищаємо його» [2, с. 444].

У романі фантастично існують поряд три часові площини: період Київської Русі (Х – ХІ ст.), Другої світової війни і 60-х років ХХ століття. Світовий прогрес людства розгортається у великій часовій спіралі, і кожна епоха в чомусь головному перегукується з наступною і попередньою, безповоротно втрачаючи щось у минулому і набуваючи нового,

незвіданого в майбутньому. Попередні віки з прийдешніми повинна зв'язувати воедино якась вісь, що перебуває водночас на різних кінцях історії. Саме таким стрижнем, на якому тримаються цілі епохи, і є в романі П. Загребельного собор святої Софії. Пронизуючи віки, увібравши в себе духовний досвід тих, хто «вибудовував державність Київської Русі» [3, с. 294], цей пам'ятник древнього зодчества струменить у майбутнє, несучи прийдешнім поколінням віру в свій народ, у свою землю, впевненість у невмирущості нації, яка має такі святині.

Найяскравішою творчою знахідкою автора, без сумніву, є образ Сивоока. Ця постать – «гіпотетична, вимислена і водночас цілком реальна за своєю художньою сутністю. Він справді постає перед нами живою, вірогідною й типовою людиною своєї епохи – з великою і драматичною біографією, з пошуками, стражданнями, сумнівами та надіями... Це – характер, художня повнокровність якого не викликає сумніву, особистість, яка в розумінні психологічної та інтелектуальної висоти виступає гідним партнером найвидатнішого розуму епохи... – самого Ярослава...» [4, с. 46].

З самого першопочатку, невідь як потрапивши до діда Родима, маленький Сивоок зворушує читача наївною ширістю, чистотою душі та вродженою поетичністю світосприйняття. З особливою проникливістю та великою психологічною правдивістю досліджує автор формування таланту майбутнього митця. Змалку вбирав у себе Сивоок барви рідного краю, набирався снаги в своїй землі. Хоч і пройшов потім різні мистецькі науки в чужих краях, душу свою зберіг незайманою. Тому і зумів створити храм, який став продовженням київської землі, «гучним її криком, її співом, мелодією, барвою» [3, с. 294].

Яким повинен бути зодчий, що взявся здійснити це диво? Геніально талановитим, бо собор такий один у світі. Мужнім і сильним, бо неабияким характером треба володіти, щоб у ті жорстокі часи втілити свій задум. А ще мати дитинно чисту душу, любити людей і життя, бо чоловік з нечистими помислами нездатен творити красу. Саме це зумів розгледіти крізь товщу віків талановитий письменник, саме таким він створив свого Сивоока. Немало горя і втрат пережило вразливе серце художника в ті жорстокі часи. Спочатку смерть діда Родима, потім – маленького Лучука, вбитого Какорою.

Проблема морального вибору ніколи не стояла перед Сивооком. Він завжди робив свій вибір підсвідомо, розкуто й упевнено, ні на хвилину не вагаючись, керувався завжди в своїх учинках лише покликом серця, яке було виховане добротою, людяністю й високою гідністю його першого й єдиного вихователя – діда Родима. Він «перейняв від старого саме тільки добро, навчився корисного, знав лише почуття, що підносять людину над світом, не відав принижень, неправди, лукавства, заздрощів, переляк бачив лише в тих, хто пробував нападати на Родима...» [3, с. 37]. Ні на мить не вагався Сивоок, стаючи в ряди полонених монахів-болгар на спекотному тракті перед Царгородом, щоб розділити з ними хресний шлях, який мав закінчитися нелюдськими муками, а то й смертю. Проте доля була милосердною до нього. Виявивши надзвичайну мужність перед катом, художник, однак, залишився цілий і неушкоджений – ніби саме Провидіння оберігало його, врятувавши зір.

Сивоок ніколи й нікому не корився. У поєднанні з талантом непокірність набула в ньому величчя і певності. І майстру Агапіту, і князю Ярославу він гордо заявляв, що художник – не раб. А коли доля поставила перед ним вибір: собор чи кохана? – він став на захист жінки, яку переслідували за велінням князя, і загинув під мечем своїх ворогів. Так підказали йому любов і честь – інакше він не міг би бути гідний того дива, яке творив своїми руками. «Пізнання варте мук, коли воно увінчується вчинками» [5, с. 117].

Не випадково князь Ярослав зробив відкриття: вичаровуючи гармонійність із сум'яття, Сивоок схожий на свою землю. Цим несподівано глибоким порівнянням автор розкриває внутрішні зв'язки митця з людьми й природою тих місць, де вперше відчув своє буття.

Ярослав Мудрий – теж виходець із своєї землі, вона йому по-своєму дорога, і він все робить задля її зміцнення й утвердження. Ярослав говорить із самовпевненістю й пихою

самодержця, переконаного в своїй правоті: «Багато прочитав я книг, всі віки і всі народи там описані, скрізь було багато жорстокості, але тільки вона доводила народи до розквіту. Завжди, щоб держава могла розквітати й піднятися вище за всіх, народ повинен згодитися на деякі пожертви й нестатки. Сам він на це ніколи не піде, його треба примусити» [3, с. 450].

Цим же принципом керується Ярослав і тоді, коли наказує літописцеві знищити сторінку з записом про Сивоока, приховуючи ганебну правду про жорстоке вбивство великого зодчого, рівного якому не було на Руській землі.

Від жорстокості князеві залишався один крок до холодного, нелюдського цинізму: «Зберігаючи державу, зберіг себе. Так кожна людина, відчувши в собі дар, великі здібності, повинна сама їх у собі оберігати, оберігаючи себе у війнах, у небезпеках, у житті, Ніхто, крім тебе самого, цього не зробить! І повинен іти вперед, не озираючись назад, ні на предків, ні на мертвих. Колись життя йшло вглиб і назад, колись мертві не вмирили, колись чоловік достосовувався до того, що плине з минувшини, що мовили і робили діди й прадіди. Тепер для тебе живі – мертві, якщо не бачиш їх, не залежиш від них, а навпаки: ще вони залежать од тебе. Тож роби задумане!» [3, с. 566]. Як ці чіткі, виразні, безжальні штрихи нагадують «володарів» іншої епохи – творця більшовицького тоталітарного режиму Сталіна та його духовного спадкоємця Путіна. І хоча вбивство не можна виправдати ніякими грандіозними ідеями возвеличення держави, такою була жорстока дійсність. Так автор намагається пояснити, чому ім'я творця великого храму не згадується в жодному документі, що дійшли до нас, жодного натяку про нього нема й на стінах собору.

Слід зазначити, що суспільство нерідко не сприймає духовність у її найвищих проявах, а то й засуджує її. За істину, що стала з часом загальним надбанням, людство осудило Галілея, невизнаними світом померли Рембрандт і Бетховен, смішним диваком вважався Андерсен, загинув у в'язниці Вавилов... Можна безконечно продовжувати цей сумний реєстр.

Як стверджує Г. Горак [6], носії загальнолюдських цінностей, як правило, залишалися невизнаними. Людство важко засвоює і адсообує вулканічні виверження духовності: те, що виводить його на нові орбіти духовного прогресу, спочатку не визнається. Нелегко знайти цьому пояснення. Раніше посилалися на консервативність панівних класів, які перешкоджають розвиткові суспільства. Але такого пояснення не досить. Не лише серед представників панівних і, як правило, освіченіших класів, але й серед бідніших верств суспільства не виникає такого визнання. Дещо ідилічним є твердження, згідно з яким саме народ здатний породити і сприйняти високу духовність. Вона завжди передбачає індивідуальне сприйняття, а маса є чимось протилежним індивідуальності. Помилковим було і недавнє уявлення про те, що народ – справжній творець духовних цінностей. На рівні фольклору це твердження має сенс, але культурні надбання не зводяться і не вичерпуються фольклором, та й їх творцем не може не бути індивід. Тому слід віддати належне Ярославу, якого недаремно літописці назвали Мудрим, він дійсно був великим просвітителем і будівничим своєї держави, попри всю тиранію й жорстокість. На питання, чи правильний вибір зробив князь, віддавши перевагу будівництву собору замість того, щоб відкрити житниці чи прокласти шляхи до Києва, не можна відповісти однозначно. Адже головне для будь-якої держави – це турбота про людей. Однак усі десять століть, крізь які дійшло до нас кам'яне диво, підтверджують усю велич і значення здійсненого.

У розмові Ярослава Мудрого з деревлянським святим є й інші не менш важливі міркування: «Все можна змінити: дома, одягачку, воям дати іншу зброю, напхати пельку заморськими наїдками і напитками, та душу народові не виймеш, не вставиш йому іншу, чужу» [3, с. 449]. Ці роздуми автора, які він вкладає в уста святого старця, виходять далеко за границі епохи Київської Русі і навіть за межі сьогодення. Цінності, над якими змушує нас замислитись П. Загребельний, є вічними, загальнолюдськими. Любов до батьківщини, почуття патріотизму є основою людської духовності. В усі часи і в усі епохи побутувало

негативне ставлення до такого явища як космополітизм. Це завжди розуміли духовно багаті особи. Так, В. Винниченко писав, що все скороминуще, все мінливе: і слава, і багатство, і самі покоління. Єдине, що людина має незмінного, святого, – це родина і рідна земля. Важко не погодитися з тим, що в цих моральних ідеях закладені досвід та мудрість багатьох поколінь, що вони мають безумовну цінність.

У статті «З книги століть, з голосу історії» М. Слабошпицький пише: «П. Загребельний прагнув осмислити в «Диві», що ж лишає нащадкам історія, проходячи крізь частокولی століть і так багато гублячи на своєму шляху, що саме з принесеного нею живе в нашому дні, ставши духовним активом сучасника?» [7]. Справді, у вирі епох і віків, у війнах і переселеннях народів утрачено багато матеріальних цінностей. Проте і в літописних пам'ятках, і в фольклорних переказах та легендах, і в пам'ятниках древньої архітектури, що збереглися до наших днів, прослідковується спільна основа, єдність, що складає фундамент нашого буття. Це прагнення до Краси, віра в незнищенність людського духу, в перемогу Правди і Добра. Тому в центрі «Дива», як і інших історичних романів Павла Загребельного, – історія людської душі. «Все, що я досі написав і що напишу, у мене тільки про одне: про збереження людської особистості, людини як найбільшої коштовності» [2]. Тому собор для нас є насамперед пам'яттю поколінь, духом єдності минулого й сучасного, символом вічності, невмирущості народу, що зумів створити це диво і пронести його крізь віки, а ще – пам'ятником Людині і її творчому генію.

Морально-етичні проблеми, порушені в творі, вічні, як вічні питання життя і смерті, любові й ненависті, людської вартості та тлінності, короткочасності життя, проблеми влади, честі, гідності. Як зазначає В. Дончик [1, с. 106], П. Загребельний розгортає роздуми, що вихлюпуються за конкретно-історичні межі і набувають широкого звучання. Це роздуми про владу й мистецтво, талант і державу, про тлінне й нетлінне, про єдиного творця історії – народ і талановитих виразників його духу, про мистецтво як віддзеркалення величі влади і мистецтво як протест, як силу, що рухає розвиток суспільства.

Проникнути заради істини в незнане, видобувши з нього уроки для сучасників і нащадків – це і є завдання історичного роману. Виступаючи з публічною лекцією в Національному університеті КМА, П. Загребельний сказав: «Душа і тіло – це тема окремої розмови, яку мені хочеться повести в своєму новому романі «Біла Богородиця». Що ж до нашої нинішньої національно-державної ситуації, то своєрідним тілом народу норовить стати держава в особі її керманичів, а душа – це всі ми, з нашим розумом, із нашими пристрастями, з нашою неповторністю і неповторністю перед загрозами зовнішнього світу й хаосу, перед намаганням зруйнувати і понижити гармонійність, даровану нам родом і природою, історією, Господом Богом чи ще не знаними вищими силами. Бережімо нашу душу! [8].

Отже, письменник залишається вірним собі, утверджуючи високу духовність як своїми творами, так і власним життям.

Список використаних джерел:

1. Дончик В. Істина – особистість (Проза Павла Загребельного). Київ: Либідь, 2014.
2. Загребельний П. Неложними устами. Київ, 2001.
3. Загребельний П. Диво. Київ: Махаон-Україна, 2001.
4. Новиченко Л. Хто звів семибрамні Фіви? / У кн.: Література і сучасність: Літературно-критичні статті. Київ, 1997, вип. 3.
5. Фащенко В. Павло Загребельний. Нарис творчості. Київ: Гнозис, 2014.
6. Горак Г. І. Від Диявола до Ангела (Чи прогресує людська духовність?) Київ: Знання, 2011.
7. Слабошпицький М. З книги століть, з голосу історії. // Українська мова і література в школі, 2006, № 4.
8. Загребельний П. Український шлях. Публічна лекція в Національному університеті «Києво-Могилянська Академія» // Зарубіжна література, 2004, № 4.

Горбань Катерина Федорівна

магістр кафедри Іноземної філології та перекладу
Національний транспортний університет, Україна

ТЕРМІНОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА ФАХОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ: ЗАВДАННЯ, СТРАТЕГІЇ І ПРИЙОМИ

Рівень розвитку інформаційних технологій зумовлює, серед іншого, зростання впливу засобів масової інформації, наукове, політичне та культурне співробітництво між суб'єктами, науково-технічний прогрес, а також необхідність врегулювання конфліктних ситуацій, що сприяє підвищенню актуальності та значущості фахового перекладу. Фахова мова – це специфічний різновид мови, пристосований до певної професійної чи наукової галузі, що розвинувся на основі загальнонародної мови, містить спеціалізовану лексику (професійну, термінологічну), а також повторювані лексичні та граматичні конструкції (кліше), характеризується однозначністю, нейтральним стилем і відповідним синтаксисом, який передусім вирізняється переважанням складних речень, безособових речень, дієприкметників і сполучників.

Традиційно до фахових текстів відносять наукові, науково-технічні, ділові, юридичні тексти, офіційні документи, які характеризуються точністю, однозначністю використовуваних мовних засобів. У таких текстах максимально дотримується принцип мовної економії.

Специфіка фахових текстів накладає на перекладача певні зобов'язання, а саме: необхідність точно передати інформацію, зберегти в перекладі функцію оригіналу і функції мовних одиниць, наявних у ньому, дотримуючись лінгвістичної та професійної компетенції. Окремо перекладознавці наголошують на необхідності уникнення двозначності висловлювань і лексичних одиниць при виборі мовних засобів цільової мови.

Перекладач, тобто комунікативний посередник, повинен зрозуміти наміри автора тексту оригіналу (відправника змісту комунікації) і донести їх до адресата або групи адресатів з урахуванням їх комунікативно-прагматичних потреб, а також специфіки вихідної та цільової культури [1]. Фаховий переклад також вимагає від перекладача глибокого володіння спеціальними знаннями у певній галузі та екстралінгвістичними реаліями.

Серед основних завдань перекладача – вибір перекладацьких стратегій і прийомів. Перекладацька стратегія у фаховому перекладі – це “спосіб, якому перекладач віддає перевагу впродовж усього тексту або в його значних частинах” [5, с. 9]. Аналіз перекладознавчої літератури показав, що кожен теоретик пропонує свої види, категорії та класифікації перекладацьких стратегій відповідно до своїх поглядів. Як зазначає Мундей, лінгвісти Ж.-П. Вине та Ж. Дарбельне у своїй фундаментальній монографії “*Stylistique comparée du français et de l’anglais: méthode de traduction*” визначили дві основні стратегії: прямий переклад і непрямий переклад [3, с. 56]. Згідно з думкою цих вчених, прямий переклад здійснюється за наявності точної структурної, лексичної, навіть морфологічної еквівалентності між двома мовами, та можливий лише тоді, коли дві мови дуже близькі одна до одної. Обидві стратегії ґрунтуються на семи окремих прийомах, перші три з яких є прямим перекладом: запозичення, калькування, дослівний переклад. Натомість, коли стратегія прямого перекладу є недоцільною через відсутність можливості передати правильне значення, або коли структурні та/або концептуальні елементи мови оригіналу не можуть бути перекладені безпосередньо без порушення граматичних і стилістичних

елементів мови перекладу, використовуються інші чотири прийоми стратегії непрямого перекладу: транспозиція, модуляція, еквіваленція, адаптація. Незалежно від обраного підходу, перекладач може зіткнутися з проблемами в процесі перекладу, або через особливо складну мовну одиницю, або через прогалину в знаннях чи навичках. Саме тоді активізуються перекладацькі стратегії, вони є центральною частиною підкомпетенцій, що складають перекладацьку компетентність. Перекладачі повинні дотримуватися різних стратегій, щоб забезпечити природність своїх перекладів.

Іншим важливим завданням перекладача фахового тексту є систематизація та аналіз понять, позначуваних вузькоспеціалізованими термінами, оскільки специфіка та основна функція фахового тексту полягає у репрезентації спеціалізованої (термінологічної) лексики [4, с. 180]. Під ‘терміном’ розуміють “умовний мовний знак, що визначає поняття на основі відповідних ознак об’єкта з урахуванням застосовної термінологічної норми” [2]. Окрім того, терміни виконують текстоутворюючу функцію, вони є обов’язковими та основними одиницями перекладу, реалізують всеохоплюючу роль у розумінні та перекладі текстів. Адекватне відтворення у фаховому перекладі значення термінологічних одиниць, що зустрічаються у вихідному тексті, є одночасно і легким, і складним завданням, оскільки вибір відповідних термінологічних одиниць у цільовій мові вимагає від перекладача точних і спеціальних знань. Перекладач фахового тексту повинен передусім взяти на себе нелегку роботу з пошуку та знаходження термінологічних еквівалентів в обох мовах для подолання міжмовних та міжкультурних бар’єрів.

У фаховому перекладі можуть бути три типи термінологічних еквівалентів: повні еквіваленти, відсутність еквівалентів, часткові еквіваленти. Після систематизації та конкретизації понять і відповідних термінів у мові оригіналу перекладач переходить до пошуку відповідних еквівалентів у мові перекладу, враховуючи концептуальні, культурні відмінності, що зумовлюють несхожість двох мов у сфері лексичної прагматики. При цьому перекладач повинен проявляти пильність і зважений прагматизм, зокрема при використанні запозичень як еквівалентів термінів у мові перекладу.

Зазначені вище завдання закладають підстави для вибору перекладачем перекладацьких прийомів. Лише задовольняючи всім викликам, які постають перед сучасними перекладачами, можна обрати найоптимальнішу стратегію і найефективніші перекладацькі прийоми у кожному конкретному випадку відтворення окремої термінологічної одиниці певної фахової галузі.

Підсумовуючи, наголосимо, що власне термінологічна компетентність у перекладі уможлиблює знаходження найкращого відповідника для фахового поняття в цільовій мові. Оскільки перекладачі не є термінологами, а скоріше мовними посередниками, які сприяють міжмовній комунікації, то фаховий переклад потребує постійного удосконалення з роботи над термінологією, а також розроблення ефективних стратегій для інтерпретації та відтворення термінів у різноманітних контекстах.

Список використаних джерел:

1. Kocyńska, M. (2015). Translating specialised texts – expectations and challenges versus practice. In *Translation Studies Yearbook. Studies in the theory, practice and didactics of translation*. 10: 113–126.
2. Melby, A. K. (2015). TBX: A terminology exchange format for the translation and localization industry. In *Handbook of Terminology* / H. Kockaert, J. Hendrik, F. Steurs (ur.). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 1: 392–423.
3. Munday, J. (2001). *Introducing Translation Studies – Theories and applications*. London and New York: Routledge.
4. Pieńkos, J. (1993). *Przekład i tłumacz we współczesnym świecie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
5. Radiszewska, A. (2012). *Strategie translatorskie w przekładzie terminologii z dziedziny zarządzania*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Мажак Анастасія Любомирівна

магістр кафедри французької філології

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Яцків Н.Я.

кандидат філологічних наук, професор

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У РОМАНІ LYANE GUILLAUME «LES ERRANTES. CHRONIQUES UKRAINIENNES»

Зацікавленість дослідників в особливостях функціонування фразеологізмів не зменшується і по сьогоднішній день, адже саме фразеологічна одиниця є одним з найвиразніших компонентів мовних картин різних країн [2, с. 46]. Для існування будь-яких одиниць мови необхідна актуалізація, функція якої полягає у перекладі з однієї мови іншою. Найважливішу роль в актуалізації фразеологізмів відіграє контекст. Однак, функціонуючи у певному контексті, фразеологізм неминуче вступає з ним у взаємодію [3, с. 203].

Фразеологізми є одним із найяскравіших проявів національної специфіки лексики. Саме тому добір еквівалентів до стійких словосполучень при перекладі з однієї мови іншою вимагає особливого підходу. Для аналізу основних аспектів функціонування фразеологічних одиниць у текстах оригіналу та перекладу нами було обрано роман Lyane Guillaume «Les Errantes. Chroniques ukrainiennes», текст якого є досить цікавим для аналізу, оскільки в ньому представлено яскравий синтез французької та української мовної картини світу, а отже, і синтез фразеологічних одиниць.

Загалом можна виділити такі різновиди перекладу фразеологічних одиниць у творі, як переклад за допомогою фразеологічних одиниць, за допомогою змінних та змінно-стійких поєднань слів, за допомогою словесних еквівалентів та комбінований переклад.

Переклад за допомогою повного еквіваленту можна побачити у наступному прикладі: «*Marina ne relève pas. Elle se demande quel est l'avenir de cette «révolution»: sera-t-elle étouffée dans l'œuf, débouchera-t-elle sur le meilleur ou sur le pire?»* [4, с. 44] - «*Марина не реагує, вона себе запитує, яке майбутнє у цієї "революції", чи задушуть її в зародку, чим вона завершиться - на краще чи на гірше*» [1, с. 56]. При аналізі фрагментів тексту оригіналу та перекладу можна побачити, що до французьких фразеологізмів дібрано максимально точні відповідники українською мовою, що дозволяє зробити висновок про те, що дослівний переклад фразеологічних одиниць є вдалим у цьому випадку.

Варто зауважити, що повні відповідники до фразеологічних одиниць часто буває дуже складно дібрати, оскільки французька і українська мовні картини значно відрізняються через культурні умови формування: «*Elle les planterait bien là tous les deux; elle prendrait volontiers ses jambes à son cou*» [4, с. 157]; «*Вона кине їх обох; ноги в руки і вперед*» [1, с. 214]. Так, ми бачимо, що перекладачем було дібрано частковий відповідник фразеологізму.

Часто ФО в українському перекладі передаються за допомогою змінних та змінно-стійких поєднань слів. При цьому описовий переклад є найбільш універсальним інструментом, оскільки при ньому смислове значення лексичних одиниць розкривається за допомогою пояснення понять: «*En sortant du Taras Boulba, Marina est tombée par hasard sur la sœur de Katia-fée Dragée*» [4, с. 130] – «*На виході з "Тараса Бульби" Марина випадково*

натрапила на сестру Каті - Феї Драже» [1, с. 174]. Найбільш ймовірним є те, що перекладачем було обрано саме цей тип перекладу, адже в українській мові не існує чіткого відповідника до фразеологізму, представленого в оригіналі.

Варто зазначити, що в українській версії роману іноді застосовується і лексичний переклад, який неминуче веде до втрат, особливо до втрати коннотативних компонентів фразеологізму: «*Cette audace lui valut une volée de bois vert*» [4, с. 46] – «Його заява вартувала йому *прочухана*» [1, с. 56].

У свою чергу, комбінований переклад є об'єднанням двох або більше видів перекладу: «*Le chauffeur a ôté son petit bonnet rouge et des épis comiques se dressent sur son crâne*» [4, с. 198] - «Водій зняв свою червону шапочку, і кумедні пасма стали дибки на його голові» [1, с. 270]. Приклад, наведений вище може підтверджувати те, що досить часто комбінований переклад застосовується до ФО мови-джерела, що не мають фразеологічних відповідників у мові перекладу.

Таким чином, проаналізувавши функціонування фразеологічних одиниць у романі Lyane Guillaume «*Les Errantes. Chroniques ukrainiennes*» можна дійти висновку, що у процесі перекладу фразеологічних одиниць оптимальним варіантом є пошук повного фразеологічного еквівалента, однак наявність фразеологічних еквівалентів є досить обмеженою двома мовами. За відсутності еквівалентів перекладач допускає дослівний переклад, у випадку, якщо внутрішня форма сприймається носієм мови-перекладача. Описовий переклад або так звані однослівні еквіваленти фразеологізмів застосовуються у випадку, коли для перекладу вихідної ФО перераховані вище способи не підходять.

Список використаних джерел:

1. Гійом Л. Блукальці. Українські хроніки. Переклад Г.В. Чернієнко, М: ПУЛЬСАРИ, 2019. 300 с.
2. Нагорна М. Основні шляхи перекладу фразеологізмів українською мовою //Наука. Освіта. Молодь. Вип. 2016. Т. 2. С.47-48.
3. Новікова Т. В. Переклад фразеологізмів крізь призму теоретичних досліджень //Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Філологічна. 2015. №. 52. С. 203-207.
4. Lyane Guillaume. *Les Errantes. Chroniques ukrainiennes*. Éditions du Rocher, 2014. 254 p.

SECTION 12.
PHILOSOPHY AND POLITICAL SCIENCE

Шморгун Олександра Олександрівна
канд. філос. наук, старший науковий співробітник
ЦГО НАНУ, Україна

**СИТЕНЗ МАТРІАРХАЛЬНОГО ТА
ПАТРІАРХАЛЬНОГО ВИМІРІВ ОСОБИСТОСТІ
ЯК ЗАПОРУКА ПОДОЛАННЯ ІНЦЕСТУОЗНИХ
СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ В ГУМАНІСТИЧНОМУ
ПСИХОАНАЛІЗІ Е.ФРОММА**

Протягом всього свого творчого шляху Е.Фромм прагне осмислити і узагальнити життєві стратегії, що відповідають продуктивному та непродуктивному задоволенню екзистенційних потреб, перша із яких є запорукою психічного здоров'я, а інша – хвороби. Кожна із знакових робіт психоаналітика є одночасно сходинкою до подальшого розвитку його методу гуманістичного психоаналізу і спробою діалектичного узагальнення цих різновекторних життєвих стратегій кожного разу на новому рівні. Так, у роботі «Втеча від свободи» психоаналітик говорить про негативний і позитивний аспект людської свободи: «свободи від», що стає для людини психологічним тягарем, якого вона прагне позбутися у тих чи інших формах інцестуозних зав'язків, і «свободи для», орієнтованої на розвиток, закладених в людині конструктивних потенцій. У праці, присвяченій проблемам етики, «Людина для себе», Е.Фромм виділяє авторитарну етику (коли, авторитет встановлює, в чому полягає благо, формулює закони та норми поведінки) та гуманістичну (коли людина сама створює та регулює етичні норми).

Втім, чи не найбільший інтерес в цьому плані становлять роботи більш пізнього періоду, зокрема, «Анатомія людської деструктивності». На протигагу до класичного психоаналізу пізнього періоду творчості З.Фрейда, в концепції якого інстинкт смерті та руйнування (Танатос) рівнозначний «інстинкту жаги до життя» (Ерос), Е.Фромм вважає деструктивні форми вторинними та похідними, вони не є органічно притаманними природі людини, а є лише неконструктивною, ірраціональною відповіддю на екзистенційні потреби. «Деструктивність – це не паралель по відношенню до біофілії, а альтернатива їй. Фундаментальна ж альтернатива, перед якою опиняється будь-яка жива істота, полягає у дихотомії: любов до життя або любов до смерті. Некрофілія виростає там і настільки, де і наскільки затримується розвиток біофілії. Людина від природи наділена здатністю до біофілії, такий її біологічний статус; але з точки зору психології у неї є альтернативна можливість, тобто вона може за певних обставин зробити вибір, в результаті якого він стане некрофілом», – зазначає гуманістичний психоаналітик [6, с.477-478].

У роботі «Мати чи бути?» Е.Фромм піднімається уже до рівня філософських категорій володіння («мати») та буття («бути») – якими він характеризує способи людського існування. Відповідно, якщо установка на буття як готовності до повсякчасних змін, зростання, перетворення у конструктивному напрямку, корелює із біофільною стратегією, то прагнення звести весь світ і навіть живих людей та стосунки з ними до сукупності

неживих об'єктів, якими можна «оволодіти» і таким чином тримати їх під контролем, відповідає некрофільському характеру.

Також у роботі «Мати чи бути?» психоаналітик робить важливий крок до узагальнення свого бачення безпосереднього зв'язку соціального характеру з релігійними потребами. «Будь-яка конкретна релігія, якщо вона дійсно мотивує поведінку, – це не просто сума доктрин та вірувань; вона вкорінена в структурі характеру індивіда – і оскільки вона є релігією групи людей – в соціальному характері. Таким чином, релігійні установки можна розглядати як один із аспектів структури нашого характеру, бо ми – це те, чому ми віддані, а те, чому ми віддані – це те, що мотивує нашу поведінку» [5, с. 154], – наголошує Е.Фромм.

Таким чином, соціоекономічна структура, структура характеру та релігійна структура невіддільні одна від іншої. Якщо релігійна система не відповідає соціальному характеру, що переважає, якщо вона вступає в конфлікт з соціальною практикою життя, то вона є лише ідеологією. В такому випадку слід шукати приховану за нею істинну релігійну структуру. Однак люди можуть не усвідомлювати її існування, поки енергія, захована в соціальній в релігійній структурі характеру, не зіграє роль динаміту і не зруйнує невідповідні соціоекономічні умови. Також, Е.Фромм не стомлюється підкреслювати, що «релігійна» орієнтація як емпіричний стрижень всіх вищих релігій часто викривлювалась в процесі їх розвитку. Саме тому, не настільки важливо, як самі індивіди усвідомлюють та уявляють собі свою власну орієнтацію. Адже вони можуть бути «релігійними» і при цьому не вважати себе такими, або, навпаки, можуть бути «нерелігійними», хоча вважають себе християнами.

Виходячи із такого підходу Е.Фромм робить спробу культур-історичного аналізу суті релігії саме як системи орієнтації, насамперед стосовно іудо-християнської традиції. І, зокрема, задається запитанням, чи справді сучасний йому західний є християнським? Е.Фромм приходять до висновку, що, не дивлячись на загально визнаний факт християнізації Європи, варто ставити питання про те, наскільки Європа дійсно сповідує християнські цінності. Так, на думку психоаналітика, можна говорити про відносну християнізацію Європи у 12 – 16 століттях, після чого християнські цінності почали вироджуватись, відбувся поворот до нової форми язичництва – «індустріальної релігії». Так, на думку Е.Фромма, першим кроком, який підготував ґрунт для розвитку «індустріальної релігії», була елімінація Лютером материнського елементу в церкві.

Варто зазначити, що послуговуючись даними досліджень Й.Баховена та Л.Г. Моргана, Е.Фромм виділяє два принципи, що лежать в основі організації суспільства: патрицентричний (або патріархальний) та матрицентричний (або матріархальний). Так, матрицентричний принцип робить центральною фігурою суспільства люблячу матір. Материнський принцип – це принцип *безумовної* любові. Мати любить своїх дітей не тому, що вони подобаються їй, а тому, що вони її (або іншої жінки) діти. Тому материнську любов не можна заслужити гарною поведінкою, але і не можна втратити її, зґришивши. Материнська любов – це милосердя та співчуття. Батьківська ж любов, навпаки, обумовлена. Вона залежить від досягнень дитини та її гарної поведінки. Батько сильніше любить ту дитину, яка більш за все схожа на нього, того, кого він хоче зробити спадкоємцем своєї власності. Любов батька можна втратити, але її можна знов заслужити каяттям та смиренням. Батьківська любов – це справедливість.

Отже, Е.Фромм підводить наступний підсумок: «Ці два принципи – жіночий-материнський та чоловічий-батьківський – відповідають не тільки існуванню чоловічого і жіночого начал в будь-якій людині, а й такій властивій кожному чоловікові й жінці потребі у милосерді та справедливості. Найглибше бажання людини, вочевидь, домогтися такого синтезу, в якому ці два полюси (материнство і батьківство, жіноче та чоловіче начала, милосердя та справедливість, почуття і розум, природа та інтелект) не тільки втратили б

взаємний антагонізм, але й доповнювали б та відтіняли один одного» [5, с. 164].

Такий синтез не може бути повною мірою досягнутий в патріархальному суспільстві, однак психоаналітик вважає, що якоюсь мірою він існував в римокатолицькій церкві. Богоматір, церква як вселюбляча мати, папа римський та священники як материнські образи доповнювалося батьківськими елементами суворої патріархальної бюрократії, на чолі якої стояв той же папа, але уже як носій влади та могутності. Цим материнським елементами у релігійній системі цілком відповідало ставлення до природи в процесі виробництва: праця селянина так само, як і ремісника, не була ворожа природі. Це була кооперація з природою, не насилля над нею, а перетворення природи у відповідності до її власних законів.

В північній Європі М.Лютер встановив суто патріархальну форму християнства, що спиралась на бюргерів та світських князів. Суть цього нового соціального характеру у підкоренні патріархальній владі: єдиним способом заслужити любов і схвалення була праця. За фасадом християнської релігії виникала нова таємна релігія – «індустріальна релігія», що вкорінилася в структурі характеру сучасного суспільства, але не визнана релігією. Індустріальна релігія несумісна зі справжнім християнством. Вона принижуює людей до становища слуг економіки та створених їхніми ж руками машин.

Основою індустріальної релігії був новий соціальний характер. Суть його складає страх і підкорення могутній чоловічій владі, культивування почуття вини за непослух, розрив зв'язків людської солідарності через переважання своєкористя та взаємного антагонізму. В індустріальній релігії «священні» праця, власність, прибуток, влада, навіть якщо ця релігія й сприяла розвитку індивідуалізму та свободи в рамках своїх основних принципів. Перетворення християнства на строго патріархальну релігію зробило можливим виразити індустріальну релігію в термінології християнства.

Саме від індустріальної релігії згодом відбувся перехід до «кібернетичної релігії», що відповідає ринковому типу соціального характеру. Ось як характеризує її психоаналітик: «За фасадом агностицизму та християнства прихована відверто язичницька релігія, хоча люди і не усвідомлюють її як таку... людина перетворила себе на Бога, тому що набула технічної здатності створити інший світ, замість того світу, який, як стверджує традиційна релігія був вперше створений Богом... ми перетворили машину на Бога» [5, с.171].

Однак, Е.Фромм у своєму культур-історичному аналізі не бере до уваги вкрай важливого духовного феномену європейської контрреформації, яка розпочалася майже одночасно з реформаційним рухом, і головним своїм завданням бачила переосмислення підвалин католицького вчення, виходячи з «викликів» католицькій церкві, кинутих реформацією. В ході цього переосмислення був досягнутий, на нашу думку, наступний рівень синтезу описаних Е.Фроммом материнського (жіночого) та батьківського (чоловічого) начал. Материнський образ Діви Марії сполучався у контрреформаційному світогляді з ідеалами жорстокої, майже військової дисципліни лицарського служіння вірі – не випадково один із основоположників контрреформації та засновник ордену єзуїтів І.Лойола називав себе «лицарем Діви Марії» [2].

Однак найважливішими є ті трансформації, яких згадані ідеали набули під впливом націєтворчих процесів в Європі, зокрема, «весни народів». Так контрреформаційний образ Діви Марії поступово набуває рис Матері-Батьківщини – прекрасної жінки (дівчини), захист якої є найпершим громадянським обов'язком і, одночасно, особливою світською «релігією честі» [7]. «Ватажки політичних партій проголошують нині католицизм своїм девізом і прапором; але хіба вірять вони в його дива, хіба слідуєть вони його завітам в житті?... Багато філософів оголошують себе його прибічниками і стають на його захист, подібно великодушним адвокатам, що захищають бідного і покинутого клієнта... Військові люди б'ються і помирають, майже не згадуючи про бога» [1, с. 132], – влучно діагностує духовну ситуацію своєї доби видатний французький романтик А. де Віньї, тут же

пропонуючи світоглядну альтернативу: «Це не якась нова віра, не релігія, створена в наші дні, не туманна ідея; це – почуття... називається ЧЕСТЮ. ...В той час, які всі інші чесноти, здавалося, низходять с небес, щоб підтримати і возвисити нас, ця чеснота походить неначе від нас самих і стримить у небо. Ця чеснота виключно людська, наче породжена самою землею, не обіцяючи небесного вінця після смерті; чеснота ця невіддільна від життя. При всій її своєрідності культ її, як би ми його не тлумачили, завжди незаперечний. Це – сувора релігія, що не знає ні символів, ні образів, ні догм, ні обрядів...» [1, с. 133].

Отже, паралельно з негативними світоглядними тенденціями загниваючого капіталізму і породженої ним «кібернетичної релігії», що на думку Е.Фромма, повсюдно запанувала у західному суспільстві, суперечлива доба романтизму породжує й іншу «релігію» – світську «релігію» солідарного служіння гуманістичним ідеалам людського братерства. Втім надзвичайно важливо усвідомлювати, що як будь-яка система орієнтації вона потребує об'єкту поклоніння, тобто живого емоційного наповнення, причому ідеал любові до людства в цілому занадто абстрактний, щоб набути необхідного для конкретного переживання людського братерства емоційного забарвлення. Отже, таким гранично емоційно та духовно значимим простором стає Батьківщина – починаючи від неповторності природного ландшафту рідної місцевості (згадаймо, наприклад, знаменитих поетів-романтиків «озерної школи») до гуманістичного переживання братерських зв'язків з усім людством через людей рідного краю. Класичним тут, напевне, можна вважати знаменитий пасаж із «Пілота війни» видатного французького гуманіста А. де Сент-Екзюпері, в якому він поетизує переживання Батьківщини в образі посмішки сільської дівчини: «Її посмішка здалася мені прозорою, і крізь цю посмішку я побачив моє село. А крізь моє село – мою країну. А крізь мою країну – інші країни» [3, с. 416].

Для Е.Фромма характерний також дуже плідний, на наш погляд, методологічний підхід співставлення онтогенезу (розвитку людства, як шляху до все глибшого осягнення людиною власної природи і, відповідно, усвідомлення себе неповторною особистістю) з філогенезом (розвитком кожної людини, що на шляху до свого особистісного становлення з необхідністю проходить певні фази дорослішання). Слідом за З.Фройдом, Е.Фромм під феноменом дорослішання насамперед розуміє подолання інфантильної прив'язаності дитини до батьків. Втім, на відміну від основоположника класичного психоаналізу, що робив акцент на сексуальних потягах до батьків протилежної статі, так званих інцестуозних імпульсах, вкорінених у людській природі, які дитина має долати в процесі дорослішання, Е.Фромм пропонує перенести сферу прив'язаності із сексуальної сфери на міжособистісні стосунки. Основоположник гуманістичного психоаналізу вважає, що сутність інцесту не в сексуальному бажанні між членами однієї сім'ї, а у набагато більш глибокому і фундаментальному бажанні залишатися дитиною, прив'язаною до тих оберігаючих фігур, серед яких мати – перша і найважливіша. Адже дитина після народження все ще невід'ємна частина матері, не здатна до самостійної життєдіяльності, а «народження» людини в якості самостійної та незалежної особистості продовжується фактично все життя. Доки людина поєднана первинними зв'язками з матір'ю, батьком, сім'єю, вона відчуває себе в безпеці, що породжує інфантильне прагнення вічно залишатися дитиною. Залишаючись дитиною, людина уникає фундаментальної тривоги, що з необхідністю виникає при повному усвідомленні свого Я як окремої істоти, необхідності відповідати за власні дії, мати власні судження тощо, але разом з тим, їй не вдається стати повноцінною людською істотою, розвинути здатність до розуму і любові. Вона залишається залежною і зберігає почуття нетривкості, яке з'являється, як тільки первинним інфантильним зв'язкам починає щось загрожувати.

Однак, наголошує Е.Фромм: «Прив'язаність до батьків – тільки одна, хоча і найбільш фундаментальна, форма інцесту; в процесі соціальної еволюції домашніми і рідними стають плем'я, нація, раса, держава, клас, політична партія, величезна кількість інших

інституційних форм та організацій. Тут і корені націоналізму та расизму..., які, своєю чергою, є симптомами людської нездатності сприймати себе та інших людей в якості вільних істот. Можна сказати, що розвиток людства рухається у напрямку від інцесту до свободи... І тільки повне подолання інцестуозності дозволить досягти братерства людей» [4, с. 196].

З іншого боку, співставляючи запропонований ідеал синтезу материнського і батьківського начал з етапами індивідуального розвитку, Е.Фромм наголошує на тому, що людина в процесі власного дорослішання, долаючи інфантильну прив'язаність, насамперед, до батьків, одночасно має ніби увібрати в себе як материнські, так і батьківські риси, символічно ставши сама для себе і батьком, і матір'ю. Так, батьківське начало в дорослій, сформованій людині має уособлювати моральність (совість) та здатність керуватись власним розумом (причому психоаналітик повсякчас застерігає від ототожнення цієї здатності із суто інструментальним інтелектом, розуміючи її як синтез емоційного-вольового та раціонального), а материнське – повагу і любов до себе, віру у власні сили, здатність до самовдосконалення і оновлення не зважаючи на будь-які хибні рішення та помилки (проблему «любові до себе» як невід'ємної риси повноцінної здорової особистості, на противагу егоїстичному себелюбству, Е.Фромм дуже ґрунтовно розглядає у своїй фундаментальній праці «Людина для себе»).

Екстраполюючи ж вищезгаданий синтез материнського і батьківського в дорослій, зрілій особистості на соціальний характер, зокрема, переживання людської солідарності через психоемоційний контакт із середовищем, яке людина сприймає як власну Батьківщину, можна виділити в ньому два виміри, що взаємодоповнюючись, відповідають цим двом началам. Перший – переживання безумовної любові до своєї Батьківщини, як землі, на якій ти народився, що проявляється у почутті емоційної прив'язаності, сприйнятті природного ландшафту рідного краю, як найпривабливішого з естетичної точки зору, що корелює з описаною Е.Фроммом безумовною любов'ю матері до своїх дітей лише і тільки тому, що це її діти. Другий вимір можна охарактеризувати, як діяльну і ціннісно-забарвлену любов, що проявляється у прагненні до активної участі у соціальному, економічному та політичному житті своєї країни, усвідомленні співвітчизниками спільних потреб, інтересів, проблем та намаганні діяти на засадах взаємодопомоги та кооперації, що більшою мірою асоціюється з активним батьківським началом.

Отже, лише гармонійний розвиток обох цих вимірів – емоційно-естетичного (материнського) та раціонально-вольового (батьківського) – здатен стати підґрунтям для зрілого продуктивного соціального характеру, що розвивається на засадах людської солідарності та, одночасно, уберегти спільноту від «звалювання» у екзальтований нацизм чи квазі-патріотизм, що їх Е.Фромм цілком справедливо відносить до форм інцестуозного зв'язку, породжених неподоланим інфантилізмом.

Список використаних джерел:

1. Виньи, А. де (1968) *Неволя и величие солдата*. Ленинград: Наука.
2. Кудряченко, А.І. (2010) *Культурно-цивілізаційний простір Європи і Україна: особливості становлення та сучасні тенденції розвитку*. Шморгун, О.О. *Солідаристсько-корпоративна парадигма антикризового розвитку України* (с. 389-402). Київ: 2010.
3. Сент-Екзюпері, А. де (1964) *Военный летчик*. Москва: Художественная литература.
4. *Сумерки богов: Ф. Ницше, З. Фрейд, Э. Фромм, А. Камю, Ж.П. Сартр* (1989). Фромм, Э. *Психоанализ и религия* (с. 143-221). Москва: Политиздат.
5. Фромм, Э. (2004) *Иметь или быть? Ради любви к жизни*. Москва: АСТ.
6. Фромм, Э. (2015) *Анатомия человеческой деструктивности*. Москва: АСТ.
7. Шморгун, Олександра (2011) Українська інтелігенція: екзистенційно-соціологічний вимір. *Людина. Історія. Розум: за матеріалами філософських читань пам'яті І. В. Бойченка: зб. наук. праць «Філософські діалоги '2011», (5), 480-490.*

SECTION 13. PEDAGOGY AND EDUCATION

Shevchenko O.M.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
of the department of Ukrainian and humanitarian training
Poltava State Medical University, Ukraine

Leshchenko T.O.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, head of the department
Poltava State Medical University, Ukraine

THE SIGNIFICANCE OF COMMUNICATION METHOD IN THE PROCESS OF LEARNING THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN

The importance of learning the Ukrainian language for foreign students in modern conditions does not require explanation. The need to modernize and improve approaches to its teaching and learning technologies is constantly emphasized. Today, various methods of teaching Ukrainian as foreign language are used; preference is given to those that combine communicative and cognitive goals. Thanks to the latest technologies and scientific achievements, the use of such approaches becomes even more effective.

Communication is a complex and multi-level process that can act at the same time as a process of interaction between individuals, and as an information process, and as the relationship of people to each other, and as a process of their mutual influence. It is the development of a person's communicative abilities that leads to the formation of his communicative culture. In turn, communicative culture includes the following components - psychological features of a person, features of reasoning and social attitudes (interest in the process of communication, motivation).

Communicatively oriented teaching aims not only to give students a working knowledge of the grammar and vocabulary of the language being studied, but also to develop in them an understanding of how the respective language is used for communication. Formal aspects of language – grammar, vocabulary, phonetics – are presented in communicative contexts in order to form a direct understanding of how these forms are used in speech. In addition, listening, speaking, reading and writing skills are systematically developed through a wide range of realistic learning tasks that provide maximum opportunities to use the language being studied. This approach requires an open atmosphere of cooperation and active participation of students in the process of their learning in class [9].

The communicative method of learning Ukrainian language as a foreign is effective in the case of conducting both group and individual classes with students, where, in the first case, the subjects of communication are the teacher, group, student, and in the second case, the teacher and student. The effectiveness of mastering Ukrainian language as a foreign in the process of educational and professional activities at a university largely depends on a person's psychological readiness to learn and use another language, on a person's ability to use their capabilities.

In the process of mastering Ukrainian language as a foreign, students learn material that shows the functioning of the language in its native environment, the language behavior of native

speakers in various communication situations, and reveals the peculiarities of behavior related to folk traditions, the social structure of society, and ethnicity [1, c. 50]. This is done with the help of authentic materials (original texts, audio recordings, video films), which are normative from the point of view of language design and contain linguistic and regional information.

The value of the communicative approach lies in the ability to individualize the goals and content of education, its methods and means. The communicative method, which is based on a communicative approach to language learning, absorbing all the positive things that were in traditional methods, is being developed taking into account modern requirements. It combines: the use of the native language of students to reveal the meaning of the educational material, the perception of language in the learning process as a means of communication, the development of oral speech when learning Ukrainian language as a foreign, the study of grammar in language models that contribute to better language acquisition [2, c. 124].

Basic strategies for learning Ukrainian language as a foreign based on a communicative approach are, first of all, active exchange in the "teacher-student" system. It is also the contextualization of language material, which is implemented through role-playing and various communicative activities. A very positive situation is when the teacher in his classes gives students more independence, i.e. gives them the opportunity of "autonomous learning" [4, c. 397].

Each lesson on Ukrainian as a foreign language consists of several parts. The first, as a rule, is devoted to the development of the skills of the spoken Ukrainian language and the analysis of some grammatical constructions, the completion of a written task on the practice of communication, the discussion of certain topics in pairs, the practice of composing dialogues based on the suggested prompts, listening to audio recordings, as well as fixing and repeating the material that studied in previous classes [10, c. 453]. The second is focused on the development of language skills: improving vocabulary through oral and written exercises. Next comes work with the Ukrainian text, and the reading is also diverse (scan reading, reading for gist, summary reading, etc.). Working with the text, as a rule, is preceded by exercises in pairs, answering questions, filling in tables. All this prepares the student for the perception of further information, stimulates interest in reading in the Ukrainian language.

Studying Ukrainian language as a foreign with the help of a communicative approach, students have the opportunity to use it in specific situations, with a specific practical purpose. The social nature of learning is also important – because learning is a social phenomenon that depends on interaction with other people. The teacher should also take into account the peculiarities of the student's thinking, since the language should serve as a means of developing critical and creative thinking skills. Therefore, the individual characteristics of students should be taken into account. Creative cooperation between the teacher and students is very important when the teacher is considered as an intermediary who only checks various alternatives, that is, learning occurs through action. Thus, a significant advantage of the communicative method is that the process of learning Ukrainian language as a foreign is built adequately to the real process of speech communication, that is, the learning process is a model of the process of speech communication.

References:

1. Валентина І. В., Шевченко О. М. (2021). Комунікативна культура як прояв професійної культури сучасного викладача. Полтава. С. 50–54.
2. Лещенко Т. О. (2016). Удосконалення мовної підготовки іноземних студентів. Полтава. С. 124–125.
3. Лещенко Т. О., Юфименко В. Г., Шевченко О. М. (2018). Шляхи удосконалення мовної підготовки іноземних студентів. Чернівці. С. 111–113.
4. Лещенко Т. О., Шевченко О. М. (2022). Міжкультурна комунікація в навчанні української мови як іноземної здобувачів закладу вищої медичної освіти. Manchester, United Kingdom. С. 397–401.
5. Рупік Г. Л. (2011). Комунікативна компетентність як складова професійної майстерності

учителя та засіб побудови гуманних взаємин між учасниками навчально-виховного процесу. К. С. 344–380.

6. Федоренко Ю.С. Комунікативна компетенція як найважливіший елемент успішного спілкування. Рідна школа. 2002. № 1. С. 63–65.
7. Шевченко О.М. (2014). Педагогічні умови розвитку комунікативної компетентності вчителів іноземної мови у післядипломній педагогічній освіті. Нова педагогічна думка. № 2. С. 235–237.
8. Шевченко О. М., Владимірова В. І. (2021). Емпіричне дослідження комунікативних характеристик студентів-медиків Габітус. Вип. 23. С. 178–181.
9. Communication competence defined! Dr Lane's Perspective. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uky.edu/~drlane/captone/commcomp.htm>.
10. Leshchenko T., Shevchenko O. (2022). Communicative competence of future doctors as a necessary component of optimizing the system of medical services. Warsaw, Poland. С. 451–453.
11. Savitskaya T., Vladymyrova V., Shevchenko O. (2022). Use of intensive technologies of learning foreign languages as a means of stimulating communicative competence. CPN Publishing Group, Berlin, Germany. С. 338–345.

Ishchuk Nataliia

PhD in Education, Ass. Professor, Ass. Professor
at the Department of Foreign Languages for Specific Purposes
Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

USING INTERNET RESOURCES IN TEACHING ENGLISH AT UNIVERSITIES

Introduction. The current stage of society's development is taking place in conditions of continuous growth in the amount of information to be processed, and increasing requirements for a student to actively and independently put efforts into their own personal development in and outside the classroom. Universities are still facing the challenge of training competent specialists able to properly utilize the acquired knowledge, skills and competences in professional activities.

Result of the research. Cyberspace has a large cultural and didactic potential that is already being used in education worldwide. However, the optimal and effective use of Internet resources for educational purposes calls for a profound research to determine the general and specific principles, criteria for selecting on-line resources, websites and materials, as well as a substantial renewal of the arsenal of learning tools and techniques.

Despite the fact that much is expected from the widespread use of computers, the current situation in using Internet resources in teaching English is not satisfactory. The ability to apply IT still refers to a technical skill. Therefore, it is not considered as an integral component of teaching a foreign language.

There are many ways to use information technology in teaching English. One of the language skills students need to hone is reading comprehension. Most often, teachers recommend their students to use online dictionaries and websites such as [bbc.learningenglish](http://bbc.learningenglish.com), youtube.com, britishcouncil.org, thesaurus.com, www.ted.com, www.britannica.com, www.economist.com, www.ft.home.uk etc.

However, taking into account the fact that university students often have to learn professional information from Internet sources, teachers frequently ask students to use English-language Internet resources become aware of current events. For example, it can be watching videos or reading articles from the most popular English-language online publications such as BBC, Global Finance, Harvard Business Review, Success Magazine, Businessweek etc. The post-reading or post-watching tasks may include discussion, expression of students' opinion, which contributes to the development of critical thinking, as well as the skills of analysis and synthesis of the received information.

From the point of view of training competitive specialists at universities, the most effective is the use of Internet resources in project-based learning foreign languages.

The efficiency of using Internet resources in project-based learning English can be determined by the level of independent mastering both language and professional information; by the level of communicative, social, research and informational competences; by the level of interest in learning a foreign language and by the level of general learning motivation.

Conclusion. The analysis of the experience of using Internet resources in teaching English to university students convincingly shows that such a practice contributes to a creative atmosphere in classes as well as to the development of professional communication skills needed to solve specific professional tasks. However, even now, in the organization of the educational process at higher educational institutions, there is a trend towards limited use of computer technologies in teaching the English language, which largely hinders the implementation of students' creative project activities.

Сімакова Світлана Ігорівна

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Науковий керівник: Ушмарова Вікторія Володимирівна

доктор педагогічних наук, доцент
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

АНАЛІЗ СКЛАДОВИХ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

На сучасному етапі розвитку вищої освіти основною місією та головною метою структурних реформ визначається забезпечення і покращення якості та відповідність навчання й викладання. Так, у Паризькому комюніке визнано, що навчання впродовж життя набуває все більшого значення для наших суспільств та економік, а також для благополуччя наших громадян та наголошено на вагомості розвитку нових та інклюзивних підходів до постійного вдосконалення навчання та викладання в усьому європейському освітньому просторі вищої освіти [11, с. 5]. Спираючись на багатоаспектність феномену професійного самовдосконалення, а також його незаперечне значення для формування професійної компетентності майбутніх фахівців постає необхідність у визначенні сутнісних складових професійного самовдосконалення майбутніх фахівців музичного мистецтва упродовж їх професійної підготовки у закладах вищої педагогічної освіти.

Здійснений аналіз наукових поглядів щодо складових процесу професійного самовдосконалення засвідчує, що більшість дослідників визначають головними компонентами даного процесу самоосвіту, самовиховання та саморозвиток. Так, сутнісні аспекти самоосвітньої діяльності майбутніх вчителів музичного мистецтва розглянуті у працях, зокрема, О. Бухнієвої, В. Іванової, О. Переверзевої, Г. Яківчук та ін. До питань самовиховання майбутніх вчителів музичного мистецтва зверталися науковці: Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька та ін. Дослідження Л. Бондаренко, І. Левицької, А. Масвської, О. Олексюк, І. Шевченко та ін. присвячені висвітленню окремих аспектів саморозвитку майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Звернемося до визначення сутності заявлених у дослідженні понять. Так, С. Новосадова досліджуючи проблему творчої самостійності педагога-музиканта розглядає *самоосвіту* як свідому самоорганізацію процесу засвоєння знань та набуття необхідних навичок, яка здійснюється за внутрішньою потребою людини, її власною ініціативою [6, с. 146].

На думку О. Лободи, для майбутнього музиканта-педагога здатність до самоосвіти включає цілеспрямованість, наполегливість у досягненні мети, внутрішню організованість та інші моральні та особистісні якості, яких потребує сучасний педагог музичного мистецтва. Здатність до самоосвіти забезпечує також ефективність процесу розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутнього музиканта-педагога. Перебуваючи в процесі самоосвітньої діяльності, майбутній музикант-педагог здобуває нові знання, формує вміння, актуалізує ціннісні педагогічні орієнтації, розширює особистий культурний рівень, формує індивідуальний стиль мистецько-педагогічної діяльності. Тому, самоосвітня діяльність майбутнього музиканта-педагога має бути зорієнтована на засвоєння теоретичних знань та практичних умінь, вирішення професійних проблем, сприймання нових ідей, формування відкритості до впровадження інноваційних

технологій [5, с. 124].

В. Булгакова, О. Жилкіна відзначають, що специфіка самоосвіти студентів визначається різнобічністю функцій майбутньої професійної діяльності вчителя музичного мистецтва, широким профілем його музично-виконавської підготовки. Засобами музичної самоосвіти виступають пізнавальна та виконавська діяльність, а також слухання музики. Носієм емоційно-естетичної інформації є музичний твір, який визначає рівень знань студента, збагачує його досвід, поглиблює почуття, підвищує рівень естетичного розвитку, сприяє можливості відкривати невідоме. Науковці наголошують на значенні виконавської практики студентів, яка за їх твердженням, тісно пов'язана з їх творчою активністю, самоактуалізацією, самовдосконаленням, самоконтролем. Провідною у цьому процесі є самостійна науково-дослідна діяльність студентів, під час якої відбувається самостійне набуття та закріплення науково-теоретичних та методичних знань, умінь та навичок, необхідних для практичної професійної роботи. Самостійна науково-дослідна діяльність являє собою найвищий рівень творчості майбутнього вчителя; без неї неможливе його самовдосконалення та самоосвіта [2].

Г. Яківчук зазначає, що процес самоосвітньої діяльності майбутніх фахівців складають певні етапи. Перший етап – цілепокладання, який передбачає вільний вибір кола проблем; здатність свідомо встановлювати мету та досягати її; вміння прикладати інтелектуальні та вольові зусилля для її досягнення. Другий етап – планування – складає вибір студентом форм та засобів самоосвіти. Це може бути індивідуальна самоосвіта, яка включає самостійне опрацювання джерел інформації (робота з книгою, отримання інформації за допомогою комп'ютера, інтернету, перегляд телепередач, прослуховування радіопередач, робота з періодичними виданнями тощо), а також колективні форми самоосвіти (робота в різноманітних гуртках, відвідування факультативів, підготовка до семінарів, конкурсів, конференцій тощо) [10, с. 362].

Поряд із самоосвітою провідною формою професійного самовдосконалення майбутніх фахівців музичного мистецтва є *самовиховання*.

Згідно з твердженням Г. Падалки, самовиховання є активністю особистості, яка спрямована на удосконалення себе через систему дій. Результативність музичного навчання великою мірою залежить від умінь та навичок самовиховання. Самовиховання може являти собою спеціально організований процес, але педагогічне керівництво передбачає опосередковане стимулювання та включає такі шляхи: 1. Формування установки на самовиховання; 2. Прищеплення навичок самовиховання. Однією з провідних умов внутрішнього спонукання студентів до музичного самовиховання є уявлення про можливість та значущість фахової підготовки в практичній діяльності вчителя. Спеціально організоване співвіднесення музичної підготовленості з результатами професійної діяльності педагога-музиканта є значущим стимулом для виникнення у студентів прагнення до самовдосконалення. Спрямованість на соціально-корисну діяльність, визначення естетичного самовдосконалення у якості необхідного компоненту підготовки до майбутньої праці визначає особистісний зміст самовиховання [7, с. 19].

Для забезпечення поступового переходу студентів від самоосвітньої музичної діяльності під керівництвом педагога до музичної самоосвіти та самовиховання з уміннями самостереження, самопланування, самоорганізації, самоконтролю, самооцінки та самокорекції Н. Іліницькою запропоновано три етапи. 1) *пропедевтичний*. На цьому етапі забезпечується мотивація музичної самоосвіти та самовиховання, вияв бажання до самовдосконалення. Формуються спонукальні мотиви, свідоме ставлення до процесу музичної самоосвіти і самовиховання, активізуються інтереси студентів до різних форм музичної діяльності – пізнавальної, художньо-творчої, соціокультурної; 2) *організаційно-стимулюючий* (з домінуванням методів педагогічної підтримки). На цьому етапі педагоги обговорюють зі студентами індивідуальні програми музичної самоосвіти та

самовиховання, формують самоорганізаційні установки на набуття навичок дослідницької роботи, умінь самоконтролю, самокорекції та самооцінки. Роль педагога полягає насамперед у тому, щоб допомогти у плануванні власних дій, втіленні індивідуальної програми на практиці, активізації рефлексивних дій; 3) *самореалізаційний* (реалізація індивідуальної стратегії самовираження в галузі музичного мистецтва). Студент починає систематично працювати над собою, реалізуючи власну програму музичної самоосвіти та самовиховання, а педагог допомагає контролювати й корегувати результати власних дій. Відбувається формування готовності до музичної самоосвіти та самовиховання, виникає бажання до самовдосконалення [4, с. 27].

Л. Бондаренко звертаючись до визначення характерних особливостей *професійного саморозвитку* майбутнього вчителя музики визначає цей процес у якості процесу самотворення особистості студента у результаті ціннісної взаємодії та обміну інформацією й енергією з музично-освітнім та соціальним середовищем, яке ґрунтується на розкритті та реалізації його внутрішніх потенційних можливостей, набутті нових професійних якостей в інструментально-виконавській діяльності [1, с. 21].

Згідно з твердженням П. Харченко, професійний саморозвиток педагога-музиканта визначається специфікою музично-педагогічної діяльності та виступає у якості умови досягнення вершин її досконалості, тісно пов'язаний з особистісним розвитком, а також залежить від багатства особистісного, професійного досвіду та наявності навичок самовдосконалення. Значний вплив на процеси професійного саморозвитку здійснюють особливості ціннісно-мотиваційної сфери: загальні та професійні самооцінки, позитивне ставлення до діяльності. Його діючі механізми становлять ідентифікація (ототожнення себе з явищами навколишнього світу, загальнолюдської культури) та відособлення, тобто усвідомлення студентами неповторності свого життєвого шляху, прагнення до розкриття індивідуальності, пізнання особистого внутрішнього світу. Дослідниця наголошує на важливості спілкування зі світом мистецтва на діалогічному рівні, який передбачає насамперед, наявність власної точки зору, самовираження у спілкуванні [8, с. 16].

К. Завалко зазначає, що основними напрямками саморозвитку, які сприяють ефективності оволодіння майбутньою музично-педагогічною діяльністю є розвиток мотивації, психофізіологічних можливостей, педагогічних та музичних здібностей, виконавських якостей [3, с. 164].

На думку Н. Чорної основою процесу саморозвитку майбутнього вчителя є самостійна робота, яка сприяє розв'язанню освітньо-виховних проблем, які пов'язані з опануванням мистецтва. Навчити студента вчитися самостійно отримувати знання, удосконалювати професійні уміння, навички та особистісні якості має неабияке значення у досягненні професійної майстерності [9, с. 189-190].

Таким чином, у результаті дослідження визначено, що сутнісного значення у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва набувають самоосвіта, самовиховання та саморозвиток особистості як взаємопов'язані складові, відповідна організація яких, сприяє ефективності процесу професійного самовдосконалення, розвитку професійної майстерності майбутнього педагога, успішності у здійсненні майбутньої професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Л. Професійний саморозвиток майбутнього вчителя музики: синергетичний підхід. *Ars musicae: музично-освітологічний дискурс: збірник наукових праць*. Київ, 2014. С. 18–22.
2. Булгакова В., Жилкіна О. Професійний саморозвиток майбутніх фахівців музичного мистецтва. Проблеми саморозвитку та самовдосконалення особистості в умовах модернізації педагогічної освіти : матеріали Всеукр. науково-практ. конф., м. Харків, 22 листоп. 2017 р. Харків, 2017. С. 46–49. URL: <http://repository.khpa.edu.ua/jspui/handle/123456789/1328> (дата

- звернення: 06.09.2022).
3. Завалко К. Саморозвиток у структурі самовдосконалення майбутнього вчителя музики (скрипаля). Педагогіка вищої та середньої школи: Збірник наукових праць: Спеціальний випуск: Мистецько-педагогічна освіта. 2007. Т. 1, № 18. С. 157–164.
 4. Іліницька Н. Педагогічне керівництво в процесі музичної самоосвіти та самовиховання. Актуальні питання мистецької педагогіки. 2016. № 5. С. 25–28.
 5. Лобода О. Самостійна робота як педагогічна умова розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх музикантів-педагогів. Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі. 2020. № 5. С. 120–127.
 6. Новосадова С. Творча самостійність вчителя музики як психолого-педагогічна проблема. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2016. № 55. С. 142–148.
 7. Падалка Г. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
 8. Харченко П. Формування готовності до професійного саморозвитку у майбутнього педагога-музиканта : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2004. 20 с.
 9. Чорна Н. Особливості професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2011. № 34. С. 187–190.
 10. Яківчук Г. Самоосвітня діяльність як умова виховання особистості майбутнього вчителя музики. Педагогічний дискурс. 2012. № 12. С. 360–364.
 11. Paris Communiqué. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Новини/2018/06/06/12/paris-communiqueenua2018.pdf> (дата звернення: 06.09.2022).

Кладов Сергій Анатолійович

методист

*Комунальний позашкільний навчальний заклад
«Центр дитячої та юнацької творчості «Дружба»
Криворізької міської ради, Україна*

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОШИХ ШКОЛЯРІВ У СИСТЕМІ РОБОТИ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Загострення глобальних проблем, погіршення екологічної ситуації, виникнення нових природних катаклізмів, як наслідок марнотратного й споживацького ставлення людства до довкілля, спричинило підвищену увагу до екологічних проблем усіх соціальних інституцій. В Україні, як і в інших країнах світу, розробляється й втілюється система безперервної екологічної освіти та виховання підростаючого покоління. Визнано, що демократичне суспільство потребує відновлення духовних основ життя та виховання таких громадян, які володіють системою справжніх і дієвих ціннісних орієнтацій, моральними настановами щодо збереження природи й відновлення її потенціалу. Основний сенс екологічного виховання школяра полягає в усвідомленні ним взаємозв'язку та взаємозалежності людини і природи, у формуванні готовності та прагнення позитивно впливати на зміни екологічної ситуації в світі [3]. Життєва значущість екологічного виховання зумовлена необхідністю глибокої переоцінки цінностей та самого сенсу людської діяльності. Вирішення завдань такого масштабу виходить за межі закладів загальної середньої освіти. Особлива роль у вирішенні цих соціальних завдань належить позашкільній освіті завдяки тому, що структура подібних установ, форми і методи їх роботи надають значні переваги щодо запровадження нових ідей у процес екологічного виховання.

Як показують дослідження, сучасний стан екологічної культури суспільства характеризується такими показниками, як високий рівень занепокоєння за стан навколишнього середовища; переконанням, що екологічна обстановка погіршуватиметься, і що необхідно вжити жорсткіші екологічні санкції з боку держави до забруднювачів природи; сприйняттям довкілля як непридатного для життя, очікуванням погіршення здоров'я й скорочення тривалості життя; низькими екологічними знаннями широких верств населення, низькою задоволеністю інформацією в екологічній сфері; незначною активністю громадських екологічних організацій [1]. Зазначені складнощі підкреслюють як актуальність екологічного виховання школярів у системі позашкільної освіти, так і глибинну й складність його організації в закладі з огляду на цілі та завдання його провідної діяльності.

Провідним завданням екологічної освіти є подолання в дітей утилітарно-споживацького ставлення до природи та формування відповідального ставлення до неї у безперервному зв'язку з ідеологічною, моральною, художньою, правовою сферами суспільної свідомості. Екологічне виховання має бути орієнтоване на те, щоб учень, знаючи вимоги та норми поведінки у природному середовищі, не тільки формально виконував їх, а й усвідомлював об'єктивну необхідність цих вимог [3, с. 8].

Основи екологічної грамотності закладаються в молодшому шкільному віці. Це складне особистісне утворення В. С. Крисаченко визначає через такі компоненти, як-от: інтерес до природи та природоохоронних проблем; знання про особливості та способи

захисту довкілля в контексті сталого розвитку суспільства; інтелектуальні, моральні й естетичні почуття до природного середовища; природоохоронні мотиви, що визначають діяльність та поведінку особистості в природному оточенні; екологічно грамотна діяльність у природному середовищі. Формування такої культури відбувається в системі екологічного виховання, яке має стати невід'ємною частиною виховної системи закладу позашкільної освіти [2, с. 6].

Дітям властива доброта та допитливість, але не вистачає досвіду та знань. Тому молодший шкільний вік посідає особливе місце в системі безперервної екологічної освіти. Метою екологічного виховання молодших школярів є формування духовно-моральної, фізично здорової, інтелектуально розвиненої особистості, яка характеризується активним, небайдужим ставленням до довкілля та екологічних проблем [3].

В основі побудови занять гуртка екологічного спрямування для дітей молодшого шкільного віку мають бути покладені такі настанови:

- формування в дітей цілісного уявлення про природне та соціальне оточення як середовище життєдіяльності й розвитку людини;
- розвиток готовності до сприйняття навколишнього світу через органи чуття, формування пізнавального інтересу та здатності до логічного пояснення фактів та явищ навколишньої дійсності;
- цілеспрямоване навчання дітей методам пізнання й дослідження довкілля;
- виховання в дітей ціннісного естетичного та морального ставлення до природного середовища, формування умінь поводитися в ньому згідно з положеннями загальнолюдських моральних норм;
- формування патріотичного ставлення до країни, міста, району.

Програма гуртка має відображати всі аспекти екологічної освіти, зокрема пізнавальний, ціннісний та практично-діяльнісний. Серед принципів побудови системи екологічного виховання молодших школярів провідне місце посідає краєзнавчий принцип. Дослідження школярами реального довкілля, екологічне краєзнавство дає матеріал для обговорення різноманітних життєвих ситуацій і особливості поведінки людей у природному середовищі. Це дозволяє школярам отримувати уроки на майбутнє, змінювати цілі своєї діяльності, приймати відповідальні рішення в різних проблемних екологічних ситуаціях.

Одним із завдань екологічного виховання є поглиблення пізнавального інтересу молодших школярів до природи, формування його стійкості та спрямованості до всього в природі та про природу, до охорони навколишнього середовища. Для того, щоб заняття гуртка були цікавими та не стомлювали дітей, доцільно передбачити зміну видів діяльності, слід пропонувати пізнавальну, ігрову, творчу, трудову й дослідницьку. Позашкільний заклад освіти вможливує залучення гуртківців до дослідницької діяльності в природному середовищі, оскільки виховання любові до природи відбувається тільки шляхом практичного застосування знань про неї [1].

Формування екологічних понять у молодших школярів здійснюється за допомогою завдань, яким доцільно надавати екологічну спрямованість. Такі завдання повинні розкривати не тільки зв'язки організмів із середовищем проживання, а й ціннісні нормативні та практичні діяльні аспекти ставлення людини до рідного та соціального природного середовища [2]. Це сприятиме підвищенню екологічно активності дітей.

Установлено, що на формування екологічної культури впливають екологічні знання та переконання. Із огляду на це, до змісту занять гуртка доцільно вводити «екологічні хвилинки» (проблемні завдання, екологічні ситуації тощо), інтерактивні ігри, написання есе, казок, оповідань, рефератів, повідомлень за матеріалами ЗМІ, створення малюнків на екологічну тематику. Ураховуючи вікові особливості молодших школярів, слід під час роз'яснення екологічних проблем використовувати вірші, загадки, народні приказки й

прислів'я, запроваджувати соціальну рекламу та пропагувати кращі зразки екологічно сприятливої поведінки. Заняття варто супроводжувати ілюстрованим матеріалом (фотографіями, картинами, цифровими даними, відеоматеріалами), включаючи різноманітний матеріал, що ґрунтується на власних спостереженнях дітей, нариси про природні явища, записки та оповідання натуралістів, медійних осіб. Слід зазначити, що вся робота з екологічної освіти та виховання дітей молодшого шкільного віку має спиратися на природну допитливість дітей. На заняттях гуртка можна застосовувати такі прийоми та методи роботи, як бесіда, гра, кросворд, конкурс, вікторина, квест, практична робота, виконання проєктів та ін. [3].

На заняттях гуртка можна використовувати роботу на «екологічній стежці». Екологічна стежка – це заздалегідь прокладений маршрут у лісі, парку, біля школи, який педагог планує так, щоб на ньому були місця як неторкнутої природи, так і рукотворний ландшафт. Такий вибір місць за маршрутом допомагає дітям порівняти природне та перетворене середовище. Завдання на таких маршрутах повинні мати як інформаційний, так і діяльнісний характер. Кожна прогулянка такою стежкою дозволяє організовувати та проводити дослідницькі роботи – вивчати стан об'єктів природи, спостерігати за ними в різні пори року, спостерігати за результатами своєї праці та впливу природних умов на рослини та ландшафт. Після кожної прогулянки «екологічною стежкою» діти мають виконувати різні творчі завдання: складають паспорт рослини, виготовляють книжечки-розкладачки з рослинами, роблять замальовки, розв'язують екологічні завдання [2]. Відзначимо, що екологічна стежка може бути організована й у форматі онлайн, або трансформована у веб-квест.

На заняттях гуртка може бути застосований метод проєктів. Наприклад, «Аптека зовсім поряд!», «Птахи – наші друзі», «Звички хижих тварин», «Калина у творчості поетів та письменників», «Моя улюблена квітка», «Проєкт екоміста», «Екологічний бренд» тощо.

Серед традиційних масових форм екологічного виховання слід відзначити свята та тематичні дні (День природи, День лісу, «Лісовий карнавал», «Планета у нас одна», «Здрастуй осінь» та ін.), а також квести («Навколо світу», «Дива України», «Екологічний марафон»). Такі заходи дозволяють дітям реалізувати свої потреби в спілкуванні, у розвитку своїх здібностей та обдарувань.

Отже, екологічна культура як якість особистості повинна формуватися в системі безперервного екологічного виховання, до провідних ланок якого належить позашкільна освіта, що забезпечує розвиток усіх показників екологічної культури через цілеспрямовано організоване змістовне дозвілля дітей.

Список використаних джерел:

1. Гуля В.М. Формування екологічної культури молодших школярів. URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-ekologichnoi-kulturi-molodsih-skolariv-98573.html> (дата звернення 10.09.2022).
2. Крисаченко В.С., Хилько М.І. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку. Київ: Знання, 2002. 598 с.
3. Формування екологічної компетентності школярів в умовах Нової української школи : метод. зб. для організації роботи з питань екологічної освіти та виховання в закладах освіти / уклад. Т.В. Круть; за ред. О.В. Гусак. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2019. 60 с.

Кустовська Ірина Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов
НАДПСУ, м. Хмельницький, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Дисципліни літературознавчого спрямування у вищій школі і досі залишаються значною мірою обділеними увагою вітчизняних науковців, незважаючи на безсумнівну важливість у професійній підготовці студентів філологічних спеціальностей.

На сьогоднішній день студентоцентристська парадигма в освіті змінюється на наукоцентристську, в межах якої вищі навчальні заклади розглядаються в першу чергу як наукові центри. Це спричиняє суттєві зміни у підходах до викладання: Все більше уваги приділяється самостійній та індивідуальній роботі студентів, формуванню у них навичок самостійного пошуку потрібної інформації та її аналітичного опрацювання. Викладач за такого підходу постає як науковець-координатор, що володіє методикою наукового пошуку та координує в цьому напрямку роботу студентів. Зменшення аудиторного навантаження та навпаки збільшення кількості годин на самостійну та індивідуальну роботу вимагає перебудови системи оцінювання результатів навчання, шляхів отримання зворотного зв'язку, переоцінки ефективності застосування тих чи інших видів роботи.

Крім суто методичних та організаційних аспектів, на процес викладання літературознавства у вищій школі суттєво впливає зміна світогляду сучасної молоді в умовах сьогодення, критичного ставлення до художнього тексту та особливостей його сприйняття та характеристики.

В процесі відбору методів та прийомів роботи на заняттях із літературознавчих дисциплін потрібно враховувати ряд чинників, що впливають із загальної мети літературної освіти, особистісних характеристик сучасного студента, а також організаційних аспектів викладання у закладах вищої освіти.

Створюючи робочі програми навчальних дисциплін та відбираючи методи та прийоми роботи, викладач в першу чергу повинен чітко розуміти, які компетенції мають бути сформовані у студентів як майбутніх фахівців-філологів. Оскільки мета вищої філологічної освіти і вивчення в тому числі літературознавчих дисциплін полягає у підготовці спеціалістів-літературознавців, обізнаних з теорією та історією літератури, для яких наукове дослідження літературно-художніх явищ різних рівнів є одним з майбутніх безпосередніх фахових обов'язків. Відповідно у процесі опрацювання основних літературознавчих дисциплін відбувається узагальнення, систематизація, поглиблення знань з історії розвитку літературно-естетичної думки, основними тенденціями різних літературознавчих шкіл у ХІХ – ХХІ ст., характеристиками різних точок зору на опорні, суперечливі, дискусійні питання теорії літератури, формуються вміння визначати характер окремих літературних фактів і явищ в контексті закономірностей загальнолітературного розвитку.

Інший аспект, який слід враховувати, полягає у вмотивованості студентів, які сьогодні більше орієнтовані на використання цифрових технологій та медіа, ніж на читання книжок, і навіть студенти-філологи не є виключенням з цієї загальної тенденції. Перед

викладачем стоїть завдання так організувати процес навчання, щоб він спрямовував студентів на формування власної ідентичності не просто свідомого читача художньої літератури, а ще й літературознавчого критика.

Список використаних джерел:

1. Галич О.А. Вступ до літературознавства: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Луганськ: видавництво ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 288 с.
2. Гурдуз А. Сучасна літературна компаративістика: теорія і практика: навч. - мет. посіб. для студ. вищ. навч. закладів /А. Гурдуз. Миколаїв: Іліон, 2017. 153 с.

Чигрин Ольга Михайлівна

практичний психолог

*Комунальний позашкільний навчальний заклад
«Центр дитячої та юнацької творчості «Дружба»
Криворізької міської ради, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКО-КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ПОДОЛАННЯ ТРИВОЖНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Одна з актуальних проблем, з якою зіштовхується сучасне суспільство, – це проблема високої тривожності, що може виникати в дітей ще з молодшого шкільного віку. Психологічний стан значної частини молодших школярів характеризується невмотивованим занепокоєнням, складністю концентрації, скутістю, сором'язливістю, побоюванням нового та невмінням чи небажанням вирішувати труднощі. Усе це свідчить про підвищений рівень тривожності в дитини. Під тривожністю А. Прихожан розуміє переживання емоційного дискомфорту, пов'язаного з очікуванням неблагополуччя, з передчуттям небезпеки, що загрожує [3]. Численними дослідженнями встановлено, що якщо вчасно не провести корекцію тривожності, то в молодшого школяра можуть розвинути труднощі в спілкуванні, причому не тільки з однолітками, а й із дорослими людьми, а також агресивність, схильність до уникнення невдач тощо.

Причинами тривожності в молодшому шкільному віці можуть бути особливості сімейного виховання, шкільна успішність, взаємини з вчителями та однолітками, посттравматичний стрес та екологічна ситуація, а також природні причини тривожності – внутрішній конфлікт, пов'язаний із ставленням до себе, самооцінкою, Я-концепцією [2]. Тож, профілактика та корекція тривожності повинна мати не обмежений функціональний, а загальний особистісно орієнтований характер. Провідна мета такої роботи акцентує не на позбавленні дитини тривоги, а на соціальному навчанні способам усвідомлення причин переживань, вмінням регулювати свої емоційні стани, здатності протидіяти деструктивним станам та знаходити шляхи вирішення завдань, які ставитиме перед нею життя.

Практичний психолог має спрямовувати свої зусилля на корекцію виховного мікросередовища дитини, змінюючи характер її взаємодії з педагогами, батьками, однолітками. Він також може вплинути на уявлення дитини щодо ставлення до неї оточуючих та взаємостосунки з ними, супроводжуючі емоційні дитячі переживання та змінюючи їх [3]. Психолог у співпраці з батьками та педагогами здатний змінити позицію дитини стосовно соціуму (сприяння, протидія, бездіяльність) відповідно до соціальної ситуації.

Проведення психолого-профілактичної роботи необхідно задля раннього попередження дитячої тривожності. Реалізувати її слід комплексно, включаючи у процес учнів, їхніх батьків, педагогів закладу. Система профілактичної роботи має охоплювати: знайомство з дітьми та встановлення емоційного контакту з ними; проведення обстеження дітей та оцінку отриманих результатів, виокремлення групи ризику; проведення психокорекційної роботи з дітьми; повторну діагностику й оцінку її результатів із метою встановлення ефективності застосованих засобів.

Головну роль у ослабленні дитячої тривожності та сили її впливу П. Каптерев відводив дорослим. Особливого значення при цьому набуває вплив на дитину близьких дорослих. У цьому контексті можуть бути виокремлені головні аспекти профілактики

підвищеної тривожності дітей засобами сімейного виховання, серед яких емоційно-вольовий, когнітивний і психогігієнічний [2].

Ключовим аспектом є емоційна підтримка дитини в сім'ї – прийняття, визнання особистісної та людської цінності дитини в будь-яких обставинах. Б. Рассел, поряд із іншими представниками гуманістичної філософії, психології й педагогіки, небезпідставно вважав, що дитина, яка виросла в атмосфері добра і мудрості, стане в майбутньому широко й безстрашною. І навпаки, найбільшого страху та безпорадності відчують ті діти, які вважають, що батьки їх не люблять [4].

Батькам слід рекомендувати прищеплювати дітям навички самовладання, виховувати вольові якості, сміливість та рішучість. Батькам постійно необхідно спілкуватися з дітьми, обговорювати наявні та потенційні страхи, пояснювати причини подій, що турбують, акцентувати на розвитку позитивного мислення. Лише, таким чином, дитина зможе знайти сили, достатні для взаємодії з навколишнім світом. Різні види дитячої тривожності успішно піддаються психокорекції за умови розуміння з боку батьків. Безцінну важливість має їхня грамотна підтримка і присутність поряд з дитиною, особливо в тривожні моменти.

Ще одним важливим чинником зміцнення психологічного здоров'я дитини вважаються збалансоване харчування, дотримання правил гігієни, щоденні прогулянки та вправи на свіжому повітрі, фізичне навантаження, фізкультура й спорт. Цей важливий аспект у роботі з тривожністю також має перебувати під пильною увагою сім'ї і школи.

Як профілактична, так і корекційна психологічна робота, пов'язана з тривожністю (включаючи «неадекватний спокій»), має на увазі наступні взаємопов'язані напрями:

1. Психологічне просвітництво батьків. Головна мета такої роботи – формування в батьків уявлення про те, що вирішальну роль у профілактиці та корекції тривожності відіграють саме вони, а також навчання їх дієвим методикам профілактики й подолання тривожності дітей.

2. Психологічне просвітництво педагогів. Головна увага має приділятися усвідомленню педагогами феномену шкільної тривожності, спростування стереотипів у розумінні тривожності як показника відповідальності та сприйнятливості дитини, роз'яснення взаємозв'язку негативного ставлення до помилок учнів і розвитку тривожності, засвоєння основ встановлення зворотного зв'язку, щирих, доброзичливих стосунків з дітьми, технологій створення «ситуацій успіху» в навчальній діяльності та у виховній роботі з дітьми.

Із цією метою можуть бути використані засоби психологічної освіти (бесіди, тренінги, майстер-класи, воркшопи), ігрова терапія, поведінкова ігротерапія, психогімнастика, арт-терапія, вправи та техніки релаксації. Отримані педагогами знання, розроблені пам'ятки й приписи стануть в нагоді під час педагогічної роботи з дітьми, схильними до підвищеної тривожності.

3. Безпосередня психокорекційна робота з дітьми, що може здійснюватися в напрямі вирішення проблем оволодіння станом тривожності, корекції її негативних наслідків та усуненні тривожності як стійкого особистісного утворення. Подолання дитячої тривожності має здійснюватися на трьох взаємопов'язаних рівнях:

– навчання дитини прийомам та методам подолання невмотивованого хвилювання, тривоги;

– удосконалення функціональної та операційної компетентності дитини шляхом формування необхідних знань, умінь, навичок, що приводять до підвищення результативності діяльності;

– перебудова особистісних структур дитини, насамперед, самооцінки й мотивації [3].

У роботі з молодшими школярами результативними є такі прийоми, як переінтерпретація симптомів, налаштування на певний емоційний стан, «використання ролі», тренування подумки, вправи на цілеспрямоване управління мімікою й диханням, на

переформулювання завдання, релаксаційні вправи, арт-терапевтичні та ігрові методики.

Ці та інші прийоми досить ефективні, насамперед для тих молодших школярів, які мають «відкриту тривогу». У корекції прихованої тривожності дитини необхідно звернути увагу на розвиток у неї вміння розуміти свої переживання та знаходити їх витоки. Для цього, під час бесід із дітьми, можна дотримуватися запропонованої схеми, задаючи навідні питання на кшталт «Що трапилося?», «Що відчуває та думає герой? Яка причина? Правильно чи не зовсім він чинить у цій ситуації? Що йому треба робити?». Потім молодшому школяреві можна запропонувати застосувати цю схему стосовно себе, ведучи розкреслений відповідним чином щоденник чи записуючи відповіді диктофон.

У молодшому шкільному віці досить результативним є такий психотерапевтичний метод як казкотерапія. Казкотерапія або лікування казкою має на увазі спільну з клієнтом діяльність із розкриття знань, що живуть у нього в душі і є на даний момент психотерапевтичними [1]. За допомогою цього методу психолог разом із молодшим школярем у процесі роботи утворює зв'язок між казковими подіями із тим чи тим поведінням у реальному житті. У такий спосіб утворюється деяке перенесення казкових смислів у реальність, кумуляція знань про особливості дитини, формування в неї дивергентного мислення.

Важливим етапом у роботі з тривожними дітьми – це вироблення критеріїв власного успіху, оскільки оцінювання власної діяльності такими дітьми зазвичай утруднене. Унаслідок чого, такі молодші школярі насправді значно частіше, ніж їхні емоційно благополучні однолітки, об'єктивно виявляються неуспішними у ситуаціях, у яких відсутні задані зовнішні критерії. Продуктивним є обговорення разом із дітьми явних показників успіху у тій чи тій ситуації, накопичення в такий спосіб типових сценаріїв поведінки в складних ситуаціях.

Психологу також необхідно забезпечити перенесення отриманих знань, засобів подолання дітьми тривожності в повсякденне життя, їх пристосування, а в разі потреби – корекція і закріплення.

Отже, профілактично-корекційна робота з подолання тривожності в молодших школярів має проводитися планово й комплексно та в тісній співпраці психолога з батьками та педагогами освітнього закладу.

Список використаних джерел:

1. Данилюк І.В., Зольникова С.В. Казкотерапія як метод психологічного впливу на особистість. *Psychological Journal*. 2019. Vol. 5. Is. 6. Pp. 161-173. <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.6.12>.
2. Каптерев П.Ф. Детская и педагогическая психология. Воронеж: МОДЭК, 1999. 336 с.
3. Прихожан А.М. Психология тревожности: дошкольный и школьный возраст. 2-е изд. СПб.: Питер, 2007. 192 с.
4. Russell B. *Good Citizen's Alphabet*. London: Tate Publishing, 2018. 118 p.

Леонова Аксінія Олександрівна

студентка магістратури

Криворізький державний педагогічний університет, Україна

Слюсаренко Микола Анатолійович

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри фізики та методики її навчання

Криворізький державний педагогічний університет, Україна

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Цифровізація всіх сфер діяльності є сьогодні пріоритетним напрямом розвитку сучасного суспільства. Сьогодні дедалі більша частина фахівців зосереджується на виробництві та використанні інформаційних ресурсів, що зумовлює доцільність формування в них особливого виду готовності. Як цілковито слушно наголошують дослідники цієї проблеми [1; 3], нині ми живемо за умов інформаційного вибуху, що принципово змінив весь простір нашого життя, систему стосунків та спілкування. Сучасна людина функціонує в принципово іншому інформаційному середовищі та широко використовує цифрові технології в усіх сферах свого життя. Соціально-політичні трансформації, які відбуваються на тлі цифровізації, створюють нову реальність, нову етику і новий погляд на людину, її місце в соціумі й у професійній діяльності [3]. Такі зміни закономірно призводять до зрушень у системі ціннісно-сміслових орієнтацій суспільства, висувають нові пріоритети в організації професійного життя кожного фахівця.

Цифровізація суспільства виокремила проблему перегляду змісту професійної підготовки, зумовила потребу в актуалізації програми навчання студентів шляхом розширення змісту компетентностей, які мають бути сформовані в процесі та в результаті навчання за освітньою програмою [2].

Адекватною відповіддю системи освіти на зміни та виклики, що відбуваються сьогодні, є широкий перехід на дистанційні, електронні й цифрові технології. На ринку освітніх послуг збільшується кількість найрізноманітніших онлайн-програм. Водночас, розвиваються концепції змішаного, неформального й інформального навчання, які активно беруть на себе професійну підготовку, гнучкіше й швидше реагують на потреби користувачів, трансформують традиційні освітні організації. Виник і успішно функціонує новий феномен – віртуальне освітнє співтовариство.

Актуальність і доцільність особливої підготовки майбутніх психологів до використання цифрових технологій продиктовані сучасними вимогами до змісту їх професійної діяльності, що охоплює такі аспекти, як-от:

- підвищення кваліфікації на постійній основі через освітні онлайн-ресурси, онлайн-курси, фахові вебінари, онлайн-конференції, роботу в професійних спільнотах у міжнародному контексті;
- оптимізація всіх напрямів професійної діяльності шляхом розробки інструментарію й ресурсів для роботи з діагностичними даними, для передачі інформації, дистанційної допомоги й організації самопомоги клієнтам;
- психологічний супровід та надання психологічної допомоги в дистанційному форматі (просвітництво, діагностика, консультування, психокорекція та розвиток).

Компетентності, на формування яких спрямована освітня програма підготовки майбутніх психологів, мають розширюватися за допомогою додавання цифрових

складових. Серед них:

– хмарні технології: освітні онлайн-ресурси, відеопортالي, професійні сайти, професійні спільноти, онлайн-ресурси з підтримки різних категорій клієнтів, сайти профорієнтаційного спрямування й особистісного зростання, сайти для проходження онлайн-тестування, онлайн-тренажери, онлайн-ігри, віртуальні бібліотеки й музеї, сервіси для спільної роботи, МООС. За їх використання, у майбутніх психологів має бути сформована здатність до оптимізації своєї професійної діяльності та інформаційної психологічної допомоги, до пошуку інформації, залежно від дефіциту власних професійних знань та запитів клієнтів;

– цифрові інструменти для збору, передачі, зберігання, обробки, інтерпретації та візуалізації даних, що дозволить фахівцеві розміщати й поширювати професійно важливу інформацію, презентувати себе й свою діяльність через персональні й тематичні сайти, соціальні мережі, месенджери, комунікатори, чат-боти, застосовувати онлайн-діагностику та проводити її статистичну обробку, організовувати психологічне консультування, організовувати психокорекційну роботу через веб-квести, вебінари, блоги, комп'ютерні тренажери та онлайн-ігри, створювати приписи й довідки у форматі інфографіки, публікації, презентації, опорного візуалізованого конспекту;

– веб-технології, що забезпечують організацію психологічного супроводу та поширення власного професійного контенту через Інтернет [2].

Для формування в майбутніх психологів готовності до використання цифрових технологій в професійній діяльності зазвичай запроваджуються спеціальні освітні компоненти, як наприклад, «Інформаційні технології в сучасному соціумі», «Комп'ютерні технології в психологічних дослідженнях» тощо. Водночас, актуальними напрямками вирішення зазначеної проблеми є ситуативні, кейсові навчальні завдання, зміст яких безпосередньо охоплює формування цифрових компетентностей в майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.

Завданнями реалізації кейсів є формування цифрових навичок студентів у процесі здійснення основних напрямів професійної діяльності психолога (діагностика, консультування, психологічне просвітництво, корекційно-розвивальна робота), причому у дистанційному форматі в межах конкретного запиту.

Наведемо приклади таких завдань:

1. Створити середовище для організації спільної роботи в мережі, спланувати роботу групи, презентувати її на віртуальній дошці оголошень.

2. Розробити контент і пам'ятку з етичних норм роботи психолога з клієнтами та правилами онлайн-консультування.

3. Створити список посилань на актуальні онлайн-ресурси та зробити їх короткий опис (для проведення опитувань, профконсультацій, професійного розвитку психолога, веб-квестів, психологічних веб-порталів, тематичних сайтів і бібліотек тощо).

4. Розробити контент і концепцію тематичного персонального сайту психолога.

5. Розробити контент і концепцію веб-квесту, онлайн-вікторини, опитування тощо (відповідно до змісту навчальної дисципліни).

6. Здійснити SWOT-аналіз платформ, що можуть бути використані для групових та індивідуальних онлайн-консультацій з клієнтами.

7. Здійснити SWOT-аналіз хмарних сервісів, що можуть бути застосовані для статистичної обробки даних психологічних досліджень.

8. Описати можливості цифрових інструментів для організації мережної взаємодії з клієнтами (листування, вебінари, тренінги, коучинги, синхронне та асинхронне спілкування).

9. За допомогою цифрових технологій створити пам'ятки, приписи, рекомендації, що можуть бути використані для психологічного просвітництва різних категорій клієнтів

(відповідно до змісту навчальної дисципліни).

10. Опрацювати можливості мобільних додатків у психологічній допомозі різним категоріям клієнтів (відповідно до змісту навчальної дисципліни).

Поряд з усіма безсумнівними перевагами цифрових технологій, майбутні фахівці мають бути ознайомлені з певними ризиками й недоліками їх застосування в професійній діяльності, а саме:

– зниження довіри з боку клієнтів до достовірності одержаної інформації, зростання критичності та нігілізму внаслідок інформаційної поліфонії;

– ризик формування спотвореної реальності, спрощеного та примітивного образу різних явищ через нестачу реального досвіду взаємодії;

– порушення традиційних механізмів соціалізації, пов'язане з труднощами засвоєння соціальних норм та цінностей унаслідок відсутності повноцінного живого спілкування;

– спотворення соціальних контактів, зниження можливостей встановлення міжособистісних стосунків, загальний регрес особистого спілкування, що може поглибити тривожність, спричинити депресію та самотність;

– актуалізація проблеми забезпечення інформаційної безпеки й конфіденційності, формування етичних норм та культурних цінностей [3].

Отже, існують реальні небезпеки у використанні цифрових технологій в професійній діяльності психолога, що свідчить про існування певних меж у можливостей у їх застосуванні.

Беручи до уваги факт того, що цифровізація професійної сфери суттєво змінює характер міжособистісних контактів, виокремлюється проблема готовності до використання цифрових технологій всіма учасниками професійної взаємодії, причому, як на технологічному, так і на особистісному рівнях.

Таким чином, формування у студентів – майбутніх психологів цифрової компетентності є сьогодні нагальною умовою успішного провадження професійної діяльності. Така підготовка принципово можлива в межах освітніх компонентів, закладених до освітньо-професійної програми.

Список використаних джерел:

1. Биков В., Лещенко М., Тимчук Л. Цифрова гуманістична педагогіка: посібник. Київ: Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, 2017. 181 с.
2. Хімчук Л. І. Дидактичні проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання комп'ютерних ігрових технологій у професійній діяльності. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*. 2020. № 3. С. 150-158.
3. Bold M. Interaction in distance learning. *Encyclopedia of distance learning*. New York: Hershey, 2009. Pp. 1244–1249.

Скорик Тамара Володимирівна

Доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри мистецьких дисциплін
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, Україна

РОЛЬ ПЕДАГОГІКИ УСПІХУ В ОНОВЛЕНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

На сьогодні педагогіка все частіше звертається до питань ефективної вибудови освітнього простору, базуючись на оновленні підходів до діяльності вчителя в ньому, ролі учня як активного суб'єкта навчання, організації безпечного освітнього середовища, особливо зважаючи на умови воєнного стану в Україні.

Все більше уваги приділяється емоційній складовій навчання, наснаженню учнів та вчителів на активну взаємодію, взаємодопомогу та взаємонавчання. В цьому процесі особливої ваги набуває педагогіка успіху, як напрям педагогічної теорії та практики, що розглядає таку організацію освітнього процесу, в якому всі учасники оцінюють його як успішний.

Педагогіка успіху спирається на базові принципи педагогіки партнерства, які є провідними Концепції нової української школи: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах, стосунках; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство; принципи соціального партнерства [1].

Освітні інституції покликані створити передумови для розвитку якостей успішної особистості, здатної до саморозвитку та самореалізації у майбутньому, до активної вибудови власної успішної життєвої стратегії.

У педагогіці поняття «успіх» трактується як досягнення особистості порівняно з попередніми, зростання пізнавальних можливостей та спроможностей, їхній розвиток чи вдосконалення. Важливим є не тільки результат, а й шляхи та методи його досягнення, підтримка свободи дій учня, його самостійності та активності, створення позитивного психологічного клімату, безпечного і комфортного середовища в цілому. В такому освітньому просторі учень є його активним учасником, має можливості для творчого саморозкриття, а вчитель стає медіатором цього процесу, посередником між учнем та знаннями, інформаційним контентом.

У зарубіжних та вітчизняних наукових дослідженнях виділено наступні структурні компоненти успішної особистості: наполегливість; інтернальність / екстернальність; вибір адекватних завдань; енергійність, ініціативність у роботі [2, с. 4]. Комплексний підхід до успіху особистості як цілісного інтегративного конструкту пропонує такі його компоненти: відповідального вибору, постановки цілі та поетапного дотримання визначеної мети, ціннісного підходу до реалізації життєвих потреб [3, с. 13]. Ці компоненти можна вважати певними маркерами досягнення особистістю успіху.

Вчені доводять, що особистість, яка переживає власну успішність, стає більш ефективною у досягненні життєвих цілей, у вирішенні проблем як соціального так і особистісного характеру, відчуває спроможність у вибудові ефективної життєдіяльності.

Педагогіка приділяє увагу успіху та успішності з погляду впливу на навчальну діяльність учнів та процеси розвитку здатностей та формування компетентностей. Першоджерелом педагогічних підходів до успішності були ідеї педагогічних теорій минулого і сучасності: Ш. Амонашвілі, Д. Дьюї, І.Зязюна, Я. Корчака, А. Макаренка, М. Монтессорі, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського, С. Френе, С. Шацького, Р. Штайнера та ін. Вчені аналізували проблему успіху в діяльнісному аспекті, в руслі інтелектуальної активності та самостійності, пов'язуючи з ефективністю освітнього

процесу та подоланням проблеми неуспішності у навчанні, з емоційністю переживання успіху та мотивацією у навчанні.

Педагогіка успіху (Ш. Амонашвілі, П. Блонський, І.Зязюн, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський) визначає, що успіх, який є станом задоволеності життям, сприяє подальшій самореалізації особистості. Цей стан стимулює зростання, яке може бути пов'язане як із традиційною діяльністю, так і стосуватись емоційної, моральної, духовної зрілості або розвитку інших сторін особистості, що також є життєвим успіхом (Романовський, 2011).

Послідовники педагогіки успіху переконливо доводять, що дитина, яка не вірить в себе, не зможе досягти успіху в майбутньому. Отож, саме педагог має створювати ситуації, які допоможуть досягти та пережити успіх. Створені ситуації є головним інструментом творення дитячих радостей, проте для ефективної роботи над їхніми створенням педагогу необхідно навчитися розуміти внутрішній світ вихованців, їх переживання, проникатися їхніми станами, почуттями, співпереживати їм, що можливо лише за умови здійснення емоційної взаємодії [4, с. 13].

Педагогіка успіху акцентує увагу на професійній успішності вчителя як реалізації освітньо-виховних завдань на рефлексивному рівні, що супроводжується станом особистісного задоволення процесом та результатами своєї діяльності. Відповідно, успішний вчитель надихає та наснажує учнів на активну діяльність, «провокує» їх на дії, які сприяють досягненню результатів та переживанню учнями цього процесу як успішного особистісного зростання, що є одним із важливих завдань оновленої української школи.

Список використаних джерел:

1. Концепція «Нова школа: простір освітніх можливостей». URL: <http://mon.gov.ua/202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf> Дата звернення (18.08.22).
2. Heider F. The Psychology of Interpersonal Relations. The Psychology Press, 2013. P. 4.
3. Балецька Л. М. Психологічні особливості атрибуції успіху у професійному самовизначенні студентів вищих навчальних закладів : дис... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2014. 254 с.
4. Максимова О. О. Педагогічні умови досягнення успіху дітьми-шестирічками у процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2006. 20 с.

Осипенко Лариса Михайлівна

Методист

*Комунальний позашкільний навчальний заклад
«Центр дитячої та юнацької творчості «Дружба»
Криворізької міської ради, Україна*

СИСТЕМА РОБОТИ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Сучасні соціально-економічні перетворення викликають потребу в активних, неординарно мислячих, творчих людях, здатних нестандартно вирішувати поставлені завдання. Тож, цілком виправдано, що провідне місце у формуванні та розвитку дитини відводиться виявленню її обдарованості, адже кожна дитина від народження наділена потенціалом, який за сприятливих умов ефективно розвивається та вможливає досягнення вершин у певній сфері діяльності.

Розуміння обдарованості як системної якості передбачає розгляд особистісного розвитку як основну мету навчання та виховання обдарованих дітей. На думку А. Маслоу [2], здатність до творчості закладена в кожній людині, тому вона виражається не лише у спеціальних талантах чи здібностях. Універсальність творчості полягає в тому, що вона може виражатися в різних формах. Творчістю є універсальною, багатогранною властивістю всіх людей, і щоб ця здатність до творчості з'явилася та отримала розвиток, необхідно включати людину у творчу діяльність, створюючи їй усілякі умови.

Велику роль у розвитку дитячої обдарованості та талановитості відіграють заклади позашкільної освіти, які здатні компенсувати нестачу розвивальних і формувальних засобів традиційного навчального процесу роботою дитини в різних творчих майстернях та об'єднаннях. Позашкільна освіта надає кожній дитині можливість вільного вибору освітньої галузі, профілю програм, часу їх освоєння, включення до різноманітних видів діяльності з урахуванням її індивідуальних нахилів. Особистісно-діяльнісний характер освітнього процесу дозволяє задовольняти запити дітей, використовуючи потенціал вільного часу.

Згідно з американським психологом Дж. Айяном для розвитку творчості необхідно робити наступні кроки: підтримувати зв'язки з оточуючими людьми; створювати навколо себе збагачувальне життєве середовище; цікавитись усім, що відбувається навколо, «вилізти зі свого футляра», подорожувати, завести хобі; частіше жартувати та сміятися, грати; багато читати, розширювати свій світогляд; використовуючи сучасні технології, долучатися до мистецтва; «випустити на волю» свою свідомість, «заглянути вглиб» власної душі [1].

Сприятливі можливості позашкільної освіти в розвитку творчих талантів та обдарувань дітей чітко виявляються, зокрема в сфері художнього розвитку. До цих установ часто приходять діти, обдарованість яких вже почала розкриватися. Вони вмотивовані на оволодіння художньо-творчою діяльністю, і це створює умови для плідного освоєння спеціальних умінь та знань. У позашкільній освіті можна використовувати такий потужний ресурс розвитку обдарованості, як єдність та взаємодія мистецтв, що в загальноосвітній школі утруднено предметним розчленуванням змісту освіти [3].

У роботі з обдарованими та талановитими дітьми можна виділити кілька етапів:

1. Насамперед, необхідно виявити обдарованих дітей. Загалом, обдарованість визначається випереджаючим пізнавальним розвитком, психосоціальною чутливістю та особливими фізичними характеристиками дітей. У цій справі доцільними є аналіз

особливих успіхів та досягнень дитини; створення банку даних талановитих та обдарованих дітей; діагностика потенційних можливостей дітей із використанням ресурсів психологічних служб.

2. Далі, слід сформуванати програми творчого розвитку дітей в умовах закладу. Доцільно створити можливості для вибору дитиною поглибленого напрямку свого розвитку, адже талановита людина виявляє свої особливості багато в чому.

3. Розробити концепцію особистісно зорієнтованого підходу до навчання обдарованих дітей, оскільки талановиті діти завжди прагнуть чогось нового, складнішого, і якщо їхній інформаційний голод залишиться невгамовним, вони швидко втрачають інтерес до предмета. На базі закладу необхідно організувати психологічний супровід батьків обдарованої дитини; проводити спільну практичну діяльність обдарованої дитини та батьків; підтримувати та заохочувати батьків обдарованих дітей.

4. Сприяти розвитку в обдарованій дитині психологічних якостей лідера, проте піклуватися про те, щоб це не призвело до появи «зоряної хвороби». Дитина повинна навчитися не соромлячись демонструвати свої здібності, не боятися вільно висловлюватися.

5. Здійснювати постійний моніторинг творчого розвитку дитини, коригувати напрями її діяльності, включати в різноманітні види творчості, сприяти професійному та особистісному самовизначенню.

У системі позашкільної освіти можуть бути виокремлені такі форми навчання обдарованих та талановитих дітей:

- індивідуальне навчання чи навчання у малих групах за програмами творчого розвитку в певній галузі;
- робота з реалізації дослідницьких та творчих проєктів у режимі наставництва (як наставник виступає, зазвичай, учений, діяч науки чи культури, фахівець високого класу);
- очно-заочні школи творчості (воркшопи, майстер-класи, тренінг-сесії, керовані провідними діячами галузі);
- канікулярні збори, табори, майстер-класи, творчі лабораторії;
- система творчих конкурсів, фестивалів, олімпіад;
- науково-практичні конференції та семінари молодих дослідників і юних митців [3].

Педагогічний процес у системі позашкільної освіти розгортається в різних формах дитячих об'єднань, серед яких слід акцентувати на таких, як-от: гурток, клуб, лабораторія, студія, школа, майстерня, ансамбль, театр, секція [3]. Провідними в їх діяльності є методи творчого характеру – проблемні, пошукові, евристичні, дослідні, проєктні – у поєднанні з методами самостійної, індивідуальної та групової роботи. Вони ефективні для розвитку творчого мислення та багатьох важливих якостей особистості (пізнавальної мотивації, наполегливості, самостійності, упевненості в собі, емоційної стабільності та здатності до співпраці, критичного й дивергентного мислення тощо). До цього слід додати тренінги з розвитку творчості; майстер-класи розвитку творчої обдарованості; навчальні семінари, кейс-метод; мережну взаємодію; науково-дослідну роботу; самоврядування.

Вирізняють такі напрями розвитку обдарованості дітей, які застосовуються й у системі позашкільної освіти, зокрема: 1) активне ставлення до навколишнього світу; 2) самостійність; 3) довільність регулювання власної поведінки; 4) організація індивідуального стилю діяльності; 5) створення мотивації до розвитку та навчання [3].

Програми для обдарованих дітей відрізняються за змістом, процесуальністю, за очікуваним результатом, за цілями й характером навчання. Розробка таких програм враховує, що обдаровані діти здатні швидко схоплювати зміст найважливіших понять, положень, принципів; мають потребу зосереджуватися на проблемах, які їх зацікавили, і розбиратися в них глибше; виявляють здатність помічати глибинні деталі, особливості та висувати пояснення поміченому; часто тривожні, у зв'язку зі своєю несхожістю з іншими

дітьми. Поведінка та діяльність педагогів, які працюють з обдарованими та талановитими дітьми, зі свого боку, повинні відповідати певним вимогам: орієнтація на розробку гнучких, індивідуалізованих програм; створення емоційно безпечної атмосфери в колективі об'єднання; стимулювання розвитку в дітей розумових процесів вищого рівня; використання різних стратегій навчання та виховання; демонстрування поваги до особистості та цінностей вихованця та формування його позитивної самооцінки; заохочення творчих особливостей та уяви вихованців.

У системі позашкільної освіти діяльність дітей організується в індивідуальній та колективній формах. Специфіка позашкільної освіти така, що вибір педагогом індивідуальної чи колективної форми роботи завжди визначається кількістю дітей, включених у освітній процес. Крім того, у позашкільній освіті є види діяльності, які передбачають лише якусь одну форму роботи: або індивідуальну або групову.

Серед форм роботи з обдарованими дітьми у системі позашкільної освіти особливо популярні та поширені різноманітні змагальні заходи: олімпіади, конкурси, турніри, бої, фестивалі, огляди, змагання тощо. До них доцільно залучати різні групи дітей (від окремих учасників усередині одного колективу до масових зустрічей на всеукраїнському чи міжнародному рівнях) з різними освітніми запитами (від дітей, які хочуть випробувати себе, до найбільш талановитих та високо вмотивованих) та пропонувати їм різноманітні способи змагальної взаємодії (очні зустрічі, заочні конкурси, одноразові конкурси або все одночасно, але в різних місцях, дистанційні ігри тощо) [3].

Отже, проблема роботи з обдарованими дітьми є найбільш нагальною, кардинальною для сьогодення, є дуже перспективною, оскільки обдаровані діти є творчим та інтелектуальним майбутнім нашої країни, потенціалом її розвитку. Робота будь-якого закладу позашкільної побудована на вільній зміні видів діяльності дитини, де враховуються її індивідуальні нахили, ця освіта багатоваріантна і дає кожній дитині можливість вибору профілю програми, її спрямованості. Вона має багату історію освоєння досвіду творчої діяльності в напрямі, що цікавить дитину, на шляху до майстерності. Використання значущого потенціалу позашкільної освіти вможливує створення виняткових умов для розвитку талантів та обдарувань дітей і молоді за індивідуальними освітніми траєкторіями.

Список використаних джерел:

1. Айан Дж. Эврика! 10 способов освободить творческий гений. СПб.: Питер-Паблишинг, 1997. 352 с.
2. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е изд. СПб: Питер, 2014. 350 с.
3. Особливості роботи з обдарованими дітьми в позашкільному навчальному закладі. *Грані науково-технічної творчості Запорізької області*. 2017. № 1. 45 с.

Левченко Ірина Миколаївна

заступник директора з навчально-виховної роботи
*Комунальний позашкільний навчальний заклад
«Центр дитячої та юнацької творчості «Дружба»
Криворізької міської ради, Україна*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Процес реформування та трансформації освітніх систем потребує реконструкції та вдосконалення не лише змісту навчання та виховання, а й діяльності методичних служб. Орієнтуючись на гуманізацію навчання та виховання, на формування особистості учня, визнання її цінності та необхідності для сучасного суспільства, передусім, слід мати на увазі, що така особистість формується особистістю самого педагога. Тому необхідно створити всі умови для зростання педагогічної майстерності, що зумовлює потребу в якісному оновленні структури та функцій методичної системи закладу позашкільної освіти.

Методична робота в закладі позашкільної освіти є основою для формування педагогічної діяльності та створення інноваційного освітнього середовища. Це цілісна система взаємозалежних заходів, заснована на науці та прогресивному педагогічному досвіді, націлена на забезпечення професійного зростання педагога, його творчого потенціалу, а зрештою на зростання рівня освіченості, вихованості, розвиненості й соціалізованості дітей та молоді [3].

Сьогодні діяльність методичної служби ґрунтується на положеннях цільового, системного, особистісно зорієнтованого, проєктного й ресурсного підходів. Головними напрямками її діяльності слід вважати такі, як: 1) дидактичний – оновлення знань з найбільш актуальних проблем навчання, виховання, розвитку учнів; приватно-методичний – вивчення нового змісту навчальних предметів та приватних предметних методик; психолого-педагогічний – керівництво розвитком педагогічної майстерності педагогів, підвищення їх інтелектуального рівня та ерудиції; інформаційно-технічний – забезпечення інформаційно-консультативної підтримки учасників освітнього процесу; виховний – розробка й втілення виховних концепцій, спрямованих на професійне виховання педагогів, реалізацію виховних програм у сфері інклюзивної, позашкільної освіти; дослідно-експериментальний – керівництво розробленням та реалізацією єдиної методичної теми закладу [1].

З-поміж різновидів методичної діяльності в закладі позашкільної освіти найбільш актуальними є такі, як самоосвіта педагогів, методичне дослідження, опис та узагальнення передового педагогічного досвіду керівників гуртків, підготовка методичної продукції, навчання педагогічних та управлінських кадрів, педагогічна супервізія, методична допомога й методична корекція.

Діяльність педагога, методиста, менеджменту закладу позашкільної освіти немислима без методичного забезпечення. Воно охоплює систематизовану й структуровану інформацію, навчально-методичні комплекси й банк педагогічних ідей, тобто різноманітні методичні засоби, що оснащують та сприяють більш ефективній реалізації провідних видів діяльності закладу позашкільної освіти – програмно-методичної, науково-експериментальної, виховної, організаційно-масової, дозвільно-розважальної [3].

Пріоритетними напрямками методичної діяльності в сучасних умовах слід вважати

такі, як-от:

1. Надання практичної допомоги педагогу у виборі й розробці освітніх програм, освітнього контенту, технологій навчання.
2. Діагностика рівня професійної майстерності та результативності діяльності педагога.
3. Методичні об'єднання, що розкриваються через відкриті заняття, майстер-класи, воркшопи, педконсиліуми, творчі звіти тощо.
4. Творчі групи педагогів, які розробляють та втілюють освітні новації.
5. Педагогічні майстерні (школи передового досвіду).
6. Методичні аукціони, дні, тижні, методичні толоки.
7. Психолого-педагогічні семінари, науково-методичні семінари.
8. Педагогічні клуби для проведення дозвілля, неформальні професійні об'єднання.
9. Методична скринька й методичний кабінет, у тому числі віртуальні, електронні й у традиційному форматі.
10. Розробка й підтримка веб-сайту закладу.
11. Керівництво єдиною методичною темою закладу, що спрямована на реалізацію цілей та завдань, поставлених педагогічним колективом у Програмі розвитку закладу позашкільної освіти.
12. Інформаційно-пропагандистська діяльність, що сприяє створенню позитивного іміджу закладу на ринку освітніх послуг.
13. Створення методичної продукції (інструктивно-методичний лист, методична записка, пам'ятка, рекомендації, методика, технологія, інфографіка, сценарій, картотека, тематична папка, освітня програма тощо) [2].

Методична служба сучасного закладу позашкільної освіти має характеризуватися такими показниками:

- максимально задовольняти соціальні запити на педагогічні, консультативні, інформаційні та методичні послуги;
- нести відповідальність за можливість надання педагогам реального вибору змісту, форм, методів та інституцій для методичної роботи;
- забезпечувати співпрацю педагогів та науковців щодо пошуку шляхів вдосконалення освітнього процесу в закладі;
- організувати популяризацію, рекламу та створювати бренди соціально-педагогічних ініціатив, новацій та реальних досягнень педагогічних колективів.

Методична служба закладу працює на основі розробленого плану роботи, проте має враховувати необхідність вирішення поточних ситуативних проблем педагогів, дітей та менеджменту закладу освіти. Методична допомога – це оперативне та перспективне реагування методиста на запити та потреби дитячих колективів, педагогічних кадрів, батьків. Методична допомога здійснюється різними шляхами – через консультування (тематичне, поточне, оперативне), методичні видання, методичне забезпечення тощо [2].

До усталених форм методичної роботи належить наставництво, яке, зазвичай, використовується у роботі з молодими спеціалістами. Новітньою формою методичної роботи є методична супервізія, що виражається в чіткому визначенні методистом спільно з педагогами перспективних та конкретних цілей спільної творчої діяльності, відповідних способів їх досягнення, етапів та порядку організації освітньої діяльності, розробленні критеріїв та показників її результативності, здійсненні контролю за виконанням програм та планів роботи [2].

Серед чималого методичного забезпечення діяльності закладу позашкільної освіти, слід виокремити такі провідні організаційні структури:

1. Медіатека, яка реалізує інформаційну функцію. Її завданням є створення «банку даних» актуального управлінського та педагогічного досвіду, його узагальнення та

пропаганду для підвищення професійного рівня управлінських та педагогічних працівників.

2. Методичний хаб, який охоплює спеціально створені віртуальні кабінети, робочі місця за комп'ютером, що дозволяє користувачам самостійно опрацьовувати освітні матеріали, отримувати консультації, брати участь у методичних заходах.

3. Творча майстерня, що реалізує інформаційну, проєктувальну та навчальні функції. На її базі здійснюється конструювання педагогічних технологій навчання та виховання; підвищення кваліфікації педагогічних кадрів; запроваджується передовий педагогічний досвід.

4. Лабораторія, основні функції якої – інформаційна, аналітична, прогностична, проєктувальна. Завданням лабораторії є проблемно-орієнтований аналіз освітнього процесу; розробка програми розвитку закладу, освітніх програм; розробка нормативних та методичних документів.

5. Авторська методична система, яка характеризується наявністю інтегрованої сукупності оригінальних прийомів, засобів, а також оптимальних для педагога, його індивідуального стилю вирішення професійних проблем, форм, методів і технологій, що сприяють результативності й продуктивності педагогічної діяльності [3].

Результативність методичної роботи в закладі позашкільної освіти слід розглядати лише у зв'язку зі змінами, динамікою підсумкових результатів всього педагогічного процесу в установі. Це рівень освіченості, вихованості та розвитку дітей, успішність та результативність роботи гуртків і секцій.

Кінцевий результат усієї методичної роботи педагогічного колективу визначається відповідно до критеріїв, що охоплюють: результативність (показники – успішність роботи гуртків, динаміка рівня педагогічної майстерності, загальний рейтинг закладу на рівні міста, регіону, України); критерій раціонального використання часу; критерій задоволеності педагогів своєю працею; критерій взаємозв'язку методичної роботи всередині установи з державною системою підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Отже, трансформація статусу, цілей та завдань позашкільної освіти, зміни в економічних механізмах її фінансування зумовили зростання ролі методичної діяльності в закладі. Грамотно організована методична діяльність дозволяє установі стати реальним фактором інноваційного розвитку позашкільної освіти, підтримувати професійний розвиток педагогів, систематизувати, освоювати та поширювати інноваційний педагогічний досвід, підвищувати якість освітніх послуг відповідно до сучасних вимог та запитів.

Список використаних джерел:

1. Методична скарбниця для методистів позашкільля. Випуск 1 / Донецький обласний палац дитячої та юнацької творчості. Слав'янськ, 2017. 44 с.
2. Олексін Ю.П., Якубовська С.С Педагогічна супервізія як елемент індивідуалізації дуального навчання. *Молодий вчений*. 2018. № 4.1 (56.1). С. 102-106.
3. Пустовіт Г.П. Позашкільна освіта: дидактичні основи методів навчально-виховної роботи. Монографія. Суми: ВГД «Університетська книга», 2008. 272 с.

Філімонова Тетяна Василівна

директор

*Комунальний позашкільний навчальний заклад
«Центр дитячої та юнацької творчості «Дружба»
Криворізької міської ради, Україна*

УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСЦИПЛІНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Виклики, які постали перед українським суспільством у зв'язку з карантинними обмеженнями та військовою агресією, виокремили потребу в пошуку нових механізмів функціонування освітніх установ. Водночас, із розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) виникають сприятливі умови для оптимізації управління освітньою установою, вирішення управлінських завдань на новому рівні, організації освітнього процесу. Сучасний керівник, за умови володіння інформаційною компетентністю, отримує реальну перспективу якісно по-новому опрацьовувати великі масиви інформаційних даних, забезпечувати збирання необхідної інформації в оптимальні терміни та в повному обсязі, обробляти поточну інформацію та оперативно оцінювати найважливіші аспекти діяльності освітнього закладу відповідно до прийнятих критеріїв, систематизувати та вможливити довготривале зберігання інформації в електронному та традиційному форматах, здійснювати оперативний пошук потрібної інформації на запити учасників освітнього процесу, громадськості, органів управління освітою.

Інтенсивне впровадження ІКТ у всі сфери суспільного життя стало наслідком тих глобальних процесів, що охопили сучасне суспільство, зокрема щодо проблем формування цифрового покоління, цифрової особистості та іншого. Тож, виникає потреба пошуку шляхів і засобів запровадження ІКТ як безпосередньо в освітній процес, так і в управлінську діяльність закладу освіти [1].

Використання сучасних апаратно-програмних комп'ютерних засобів відкриває нові можливості для підвищення ефективності управління та допомагає керівнику здійснювати низку управлінських функцій, у тому числі:

- підвищувати професійну компетентність педагогів та керівників;
- організувати правову, науково-методичну та інші форми консалтингової підтримки управлінських та педагогічних кадрів;
- організувати самостійну освітню діяльність учнів у режимі дистанційного навчання;
- здійснювати моніторинг якості освіти та вирішувати завдання статистичної обробки отриманих даних;
- створювати автоматизовані робочі місця співробітників та учнів, у тому числі й самого керівника, інформаційні освітні й консультативні середовища [2].

Створення в закладі освітнього середовища на основі єдиного інформаційного простору підтримує всі рівні управління освітньою установою на основі збору й обробки адміністративної та педагогічної інформації з використанням різних баз даних: документообіг, автоматична підготовка та друк документації, облік та управління кадрами, розклад занять та масових заходів, планування та адміністрування освітнього процесу, збір та аналіз інформації про різні структури, особиста картка учнів, куди входить і облік його персонального розвитку, управління дистанційним навчанням, розвиток й консультативна

підтримка батьків і учнів із особливими освітніми потребами, навчальні плани й навчальний контент, робота з соціальними партнерами тощо.

Аналіз керівником інформації, отриманої через різні дистанційні та безпосередні канали, дає йому змогу скласти чітке уявлення щодо стану та тенденцій у розвитку керованої ним освітньої системи, надати об'єктивну оцінку результатів роботи колективу, виявити проблемне поле в функціонуванні закладу, сформулювати цілі й завдання в напрямі переведення системи в новий якісний стан, що сприяє оптимізації її роботи та управління нею.

З огляду на те, що управління будь-якими системами розглядається у найзагальнішому вигляді як процес отримання, переробки та видачі інформації, актуалізується проблема раціонального використання комп'ютерної техніки та ІКТ в управлінському процесі закладу освіти. Як показує досвід, ІКТ в управлінні не лише дозволяє переробляти різні види інформації (текстову, візуальну, статистичну тощо), а й зменшує обсяг рутинної роботи, активізує міжособистісні контакти, оптимізує управлінський ланцюг, урешті-решт, значно сприяє продуктивності в роботі освітнього закладу.

До того ж, існує ще безліч можливостей ІКТ стосовно оптимізації управлінської діяльності в закладі освіти. Це, зокрема, швидкий зворотний зв'язок між адміністрацією та педагогами, учнями, батьками як в синхронному, так і в асинхронному режимі й дистанційно; комп'ютерна візуалізація навчального контенту та управлінської документації; архівне зберігання досить великих обсягів інформації; автоматизація процесів обчислювальної інформаційно-пошукової діяльності; обробка результатів педагогічних експериментів, дослідницько-пошукової діяльності закладу; автоматизація процесів інформаційно-методичного забезпечення, організаційного управління навчальною діяльністю та контролю за якістю освітнього процесу на всіх рівнях; організація нових інтерактивних форм взаємодії в процесі навчання та зміни змісту та характеру діяльності педагогів та учнів; введення та розвиток нових спеціалізованих напрямів позашкільної підготовки, пов'язаних з інформатикою та комп'ютерною технікою; можливість прогнозувати результати реалізації прийнятих рішень на основі моделювання об'єктів управління, явищ, процесів і взаємозв'язків між ними [3].

У пошуку шляхів модернізації управління в закладі позашкільної освіти важливо враховувати й особливості інформаційних потреб керівників, пов'язаних із специфікою їхнього професійного статусу, а саме:

- постійна й нарощувана динаміка інформаційних запитів, зумовлена широким спектром посадових обов'язків керівника;
- необхідність оперативно реагувати на конкретні управлінські ситуації, у тому числі ті, які виникають під час дистанційної форми організації освітнього процесу;
- важливість дотримання принципу органічного поєднання ретроспективної та перспективної інформації, спрямованого на врахування традицій та потенціалу інновацій для виявлення тенденцій подальших якісних змін системи тощо [3].

Сьогодні в управлінні освітньої установи з успіхом використовуються різні пакети програм, що вирішують чимало управлінських завдань, зокрема:

- АРМ (автоматизоване робоче місце) керівника (щоденник, телефонний довідник, робота з документами, проведення організаційно-педагогічних заходів, довідкова інформація тощо);
- програмні продукти для моніторингу освітнього процесу (формування контрольних-вимірювальних матеріалів, проведення комп'ютерного тестування з різних освітніх напрямів, оперативне відстеження процесів і порівняння отриманої інформації, зокрема й навчальних досягнень учнів тощо);
- додатки для кадрової роботи й супроводу атестації педагогічних кадрів

(систематизація матеріалів про всіх учасників освітнього процесу та можливість робити різноманітні вибірки за різними ознаками, у тому числі й відстеження рівня професійного та особистісного зростання педагогів);

– бібліотека (диференційоване інформаційне обслуговування за конкретними запитами у вигляді інформаційного повідомлення, огляду літератури та документів, реферату, аналітичної довідки тощо);

– діловодство, бухгалтерія набір шаблонів чи електронних форм документів; здійснення бухгалтерського обліку тощо);

– тарифікація, розклад (використання зручної функції корекції нерозставленого годинника, дозування завантаження викладачів та учнів) тощо.

Цифровізація в освіті спричинила широке поширення Інтернет-технологій, їх доступність для всіх учасників освітнього процесу як в стінах закладу, так і дистанційно. Використання Інтернету створює нові можливості в різних напрямках освітньої, методичної та управлінської діяльності. Це створення власного сайту та використання електронної пошти, обмін інформацією та документацією, пошук у мережі необхідної інформації та створення власного структурованого сховища, віртуальної методичної скриньки; обмін досвідом роботи та підвищення кваліфікації працівників, організація різних видів діяльності в мережі (вебінари, майстер-класи, телеконференції, віртуальні педагогічні ради й читання, наукові і методичні об'єднання педагогів тощо), організація дистанційних курсів, створення консультаційних віртуальних центрів, освітніх порталів, бібліотек.

Отже, діяльність освітнього закладу безпосередньо залежить від того, якою мірою керівник та його заступники володіють інформацією, як швидко вони можуть опрацювати інформацію та довести її до відома учасників освітнього процесу. Використання ІКТ в управлінні освітою дозволило на кілька позицій підняти якість та культуру управлінської діяльності, створити резерви для роботи в режимі розвитку. Зі свого боку, застосування ІКТ призводить до досягнення якісно нових освітніх результатів, прискорює процес управлінської діяльності та загалом підвищує її ефективність.

Список використаних джерел:

1. Биков В. Особливості переходу до активного використання комп'ютерних технологій. Директор школи, ліцею, гімназії. 2012. № 1. С. 30–33.
2. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні загальноосвітнім навчальним закладом: науково-метод. посіб. /автор-укладач Ю. М. Зоря. Черкаси: КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2016. 36 с.
3. Морзе Н.В., Кузьмінська О.Г. Чи має керівник навчального закладу володіти ІКТ-компетентністю? URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/891/1/N_Morze_IITSH_6_ND_LIO.pdf (дата звернення 10.09.2022).

Куліненко Тетяна Дмитрівна

керівник гуртка

*Комунальний позашкільний навчальний заклад
«Станція юних техніків Довгинцівського району»
Криворізької міської ради, Україна*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТЕХНІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Професійне самовизначення, вибір професії стає особливо актуальною проблемою в епоху змін, кризових моментів розвитку суспільства. Незважаючи на те, що професійне самовизначення не є миттєвим актом та продовжується протягом шкільного навчання і надалі корелюється впродовж усього професійного життя, варто звернути увагу на період, коли формуються основні уявлення індивіда про майбутню професію, а також на потенціал закладів позашкільної освіти, що дозволяє забезпечити свідомий і виважений вибір професійної сфери.

Система позашкільної освіти, у контексті формування професійних інтересів дітей, характеризується наступними важливими аспектами:

– оптимальна насиченість освітнього середовища профільно зорієнтованими ресурсами, що задовольняють різноманітні особистісні та майбутні професійні потреби та інтереси учня;

– нестандартний, нерегламентований, необмежений часовими межами освітній процес, що зумовлює систематичність та послідовність вибору профілю навчання у взаємозв'язку з майбутньою професійною діяльністю;

– конструктивна взаємодія педагога та учня на основі співробітництва, співтворчості та партнерства, що актуалізує власну ініціативу дитини у професійному самовизначенні;

– особистісне включення учня в різні форми діяльності (навчальну, квазіпрофесійну, навчально-практичну, культурно-масову, дозвілєву, інтелектуально-змагальну), що дозволяє йому ідентифікувати себе в різних освітніх та професійних ролях;

– свобода вибору учнем індивідуальної освітньої траєкторії, суголосної з професійними намірами [2; 3].

У системі позашкільної освіти можливе змістовне дозвілля, допрофесійна й професійна підготовка, підготовка до самостійного вирішення сімейно-побутових проблем, формування готовності до безперервної освіти впродовж життя. Це також сфера розвитку задатків, здібностей, обдарувань, інтересів особистості, що забезпечує самостійне вирішення проблем у різних сферах життєдіяльності на основі використання соціального досвіду, елементом якого є власний досвід дитини.

Для успішної реалізації профорієнтаційних завдань необхідний науково обґрунтований підхід до організації процесу професійної орієнтації учнів, що враховує специфіку закладів позашкільної освіти, мінливі соціально-економічні умови, індивідуально-особистісні й вікові своєрідності дітей, особливості побудови освітнього процесу в цих установах.

Дослідниками встановлено [1], що методологічною базою вирішення проблеми формування в дітей професійних інтересів у системі позашкільної освіти є положення системного, діяльнісного, аксіологічного, особистісно зорієнтованого підходів, що ґрунтуються на принципах і ідеях гуманістичної педагогіки.

Так, системний підхід дозволяє розглянути професійну орієнтацію у закладах позашкільної освіти як соціально-педагогічну систему, основними компонентами якої є цілі й суб'єкти профорієнтації, зміст професійної освіти, форми (професійна консультація, відбір, професійна та соціальна адаптація), методи і технології профорієнтаційної роботи.

Принцип диверсифікованості визначає можливість отримання учнем допрофесійної підготовки в різних за функціями та призначенням освітніх установах. У контексті реалізації принципу демократизації заклад позашкільної освіти розвивається як відкрита державно-суспільна система на основі розподілу відповідальності між суб'єктами освітньої практики. Заклад має право самостійно розробляти програму своєї діяльності, освітні програми підготовки, навчальні програми гуртків, профілі підготовки залежно від запитів стейкхолдерів. Зі свого боку, діти та їх батьки мають право вільного вибору спрямованості діяльності, темпів просування за конкретною програмою, форм подання результатів своєї праці. Заклад також може провадити професійну підготовку дітей з формулюванням рекомендацій для подальшого професійного навчання, а у деяких випадках – і свідоцтва про присвоєння кваліфікації за фахом на підставі результатів кваліфікаційного іспиту [3].

Орієнтуючись на принцип гуманізації, професійна орієнтація покликана: 1) забезпечити права людини на освіту та цілісний розвиток, соціальні гарантії у сфері вільного вибору професії, формах зайнятості; 2) будувати взаємодію дорослих та дітей на основі поваги й довіри; 3) сприяти досягненню успіхів у професійному самовизначенні всіх дітей, за потреби створювати інклюзивне освітнє середовище; 4) перетворювати освітній простір закладу на комфортне середовище, що сприяє гармонізації внутрішнього світу дорослих та дітей, досягненню збалансованості між професійними інтересами дітей, їх психофізіологічними особливостями та можливостями ринку праці [1].

Професійна орієнтація, побудована на основі принципу гуманітаризації, передбачає наповнення змісту освітньої діяльності загальнокультурними компонентами, що сприяє професійному вихованню, закладає основи професійної культури дитини, формує естетичне й етичне ставлення до навколишнього світу, до праці, до людей праці, до професії, до самого себе.

В основі формування професійних інтересів дітей має бути покладений принцип регіонального спрямування. Він орієнтує на необхідність врахування регіонального контексту щодо попиту на ту чи ту професію, потреби держави в кадрах загалом і, насамперед, ринку праці конкретного регіону, області, міста, району у побудові змісту професійної орієнтації дітей згідно з їх економічною структурою.

Реалізація принципу диференціації під час формування професійних інтересів і мотивів учнів вможливує створення певних стратегій навчання, що враховують потреби певних типологічних груп дітей залежно від їх здібностей, потреб та інтересів у обраній сфері діяльності та соціальних настанов.

Процес професійної орієнтації учнів у системі позашкільної освіти може бути схарактеризований за цільовим, мотиваційним, інформаційно-когнітивним, практико орієнтованим, творчо орієнтованим та контрольно-діагностичним компонентами.

Цільовий компонент охоплює діяльність з визначення цілей та змісту профорієнтації в конкретній освітній установі, на визначеному профілі навчання й під час функціонування певного гуртка чи секції. Тут беруться до уваги етап професійного самовизначення учня, рівень сформованості в нього професійних інтересів, мотивів знань.

Мотиваційний компонент передбачає здійснення педагогом позашкільної освіти системи заходів щодо активізації процесу професійного самовизначення учнів, формування в них потреби у підготовці до вибору майбутньої професії. При цьому слід орієнтуватися на вирощування внутрішніх позитивних мотивів вибору професії.

Інформаційно-когнітивний компонент охоплює відомості про сферу професійної діяльності та можливостей до її опанування учнями. Це, зокрема: інформація про професії

та особливості трудового процесу відповідно до профілю роботи гуртка; відомості про професії, що користуються попитом у конкретному регіоні, про способи здобуття професії, види і спрямування закладів професійної освіти, наявні в регіоні; факти і відомості про особистісні професійно важливі якості; про основи вибору професії, про значення та прийоми складання особистого професійного плану, розвиток кар'єри [2].

Практико-орієнтований компонент включає формування у школярів як загальнотрудоих, так і спеціальних професійних знань, умінь і навичок, здійснення професійних проб за профілем роботи гуртка виходячи з матеріально-технічних можливостей гуртка та підготовленості педагога.

Творчо-орієнтований компонент передбачає оволодіння гуртківцями елементами творчої діяльності в процесі практичного освоєння тих видів роботи, які притаманні майбутній професії. Нарешті, контроль-діагностичний компонент має на увазі одночасне здійснення контролю за ходом вирішення профорієнтаційних завдань із боку педагога і самоконтролю учнів за правильністю виконання навчальних операцій, динамікою професійно важливих особистісних якостей тощо. Зміст цього компоненту визначається наявністю діагностичного інструментарію, зорієнтованого на оцінку розвиненості мотивів, знань, умінь і навичок дітей.

Формування професійних мотивів, інтересів та намірів у системі позашкільної освіти забезпечується комплексним застосуванням таких форм і методів, як екскурсії профорієнтаційної спрямованості, профорієнтаційні зустрічі зі спеціалістами різних професій, лекції з профорієнтації, профорієнтаційні заняття, майстер-класи, воркшопи, професійні випробування, конкурси професійної майстерності, дидактичні профорієнтаційні ігри.

Отже, система позашкільної освіти надає широкі можливості для професійного визначення дитини, серед яких: наявність умов для вільного вибору кожною дитиною освітньої галузі, профілю програми та часу їх освоєння; розмаїття видів діяльності, що задовольняють різні інтереси та потреби; особистісно-діяльнісний характер освітнього процесу, що сприяє розвитку мотивації особистості до пізнання та творчості, її професійного самовизначення.

Список використаних джерел:

1. Бурлаченко О. Формування мотивації вибору майбутньої професії засобами профорієнтації. *Соціальний педагог*. 2011. №12. С. 44–45.
2. Керестень І.С., Ковач А.І. Формування професійних інтересів учнів у сучасній школі. *Матеріали міжнародної психолого-педагогічної конференції: Інноваційні методи психолого-педагогічної практики у світлі євроінтеграційних процесів України*. Берегово, 2016. С. 209–214.
3. Сива О.В. Профорієнтаційна робота в закладі позашкільної освіти. *Педагогічний пошук*. 2022. № 1 (113). С. 68-69.

SECTION 14. MEDICAL SCIENCES AND PUBLIC HEALTH

Biduchak A.S.

MD, PhD, associate professor of the Department of Social Medicine and Public Health
Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine

CONFLICTS IN THE DOCTOR-PATIENT SYSTEM

The Ukrainian healthcare system has been constantly modernized and reformed in recent decades. Everyone knows that health and care for it concern everyone. The demand for medical services is high and does not change during the entire life cycle of a person. No other field is as dependent on people as health care. The attitude of the population to the quality of medical services is one of the key issues of modern public opinion [1-3].

The **purpose of the study** is to analyze the frequency and causes of conflicts in the medical teams of the Chernivtsi region in the doctor-patient system.

Material and research methods. The study was conducted using medical and sociological methods using the developed anonymous questionnaire. The study involved 582 health workers, including 231 men and 351 women. The age composition of medical workers: from 18 and older, of which 390 people lived in the city and 192 in rural areas.

Research results. The presence of conflict situations is an integral part of social life. Conflicts can arise in teams (between leaders and subordinates between competing small groups in teams). Conflictology is very complex and multifaceted, so we will only consider the details and characteristics of interpersonal conflicts, the subject of which is medical personnel in their professional activities [4-5].

According to the results of a sociological study conducted on the topic «Diagnostics of interpersonal relations in a medical team» in 2022, we can provide the following data:

To the question «What conflicts in your team arise most often?» 32,1% of respondents believe that between the doctor-patient's relatives; 24,9% – doctor-patient; 15,8% – doctor-nurses; 14,9% – doctor-doctor; 12,3% – head doctor-doctor. Analyzing the above, it can be argued that most conflicts arise between the doctor and the patient's relatives.

To the question «If the truth is on the side of a weak participant in the conflict, then how do your employees usually act?» 34,0% of respondents answered that they take a neutral position, trying not to interfere; 30,9% protect the weak; 14,8% defend the strong; 20,3% of respondents found it difficult to answer, everything depends on the conflict situation. This allows us to conclude that the majority of respondents do not interfere in the conflict and take a neutral position.

Conclusion. So, the totality of the above-mentioned problems related to conflicts in the provision of medical services clearly shows the complexity of the process of conflicts in the systems «doctor-patient» and «doctor-patient's relatives». After all, here we are dealing with responsibility for the patient's life, which in itself requires taking into account all potential conflict issues related to the resolution of disputes arising in the provision of medical care.

Список використаних джерел:

1. Розгон О.В., Устінченко А.М. Способи вирішення конфліктів у медичних правовідносинах. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право. 2016. Вип. 22. С. 123-126.
2. Щеглов Є., Смуток М. Конфлікт медичного закладу з пацієнтом: правовий аспект. Практика управління медичним закладом. 2012. № 8. С. 20-25.
3. Шип С. І., Ястремська С. О. Особливості спілкування медичної сестри з особистістю пацієнта. Медсестринство. 2015. № 4. С. 25–28.

Gerasimenko Olga I.

PhD, associated professor of Department of Hygiene and Ecology No 1
Kharkiv National Medical University, Ukraine

Bohachova Olga S.

PhD, associated professor of Department of Hygiene and Ecology No 1
Kharkiv National Medical University, Ukraine

Cherniaieva Oleksandra S.

Student of I Medical Faculty
Kharkiv National Medical University, Ukraine

HYGIENIC ASSESSMENT OF UNSUITABLE SHELTERS IN A LARGE CITY DURING HOSTILITIES

The situation that is happening in Ukraine in general and in Kharkiv in particular, as in a city that has been shelled with rocket salvos and artillery from the first day of the current war, has required the urgent placement of the civilian population in shelters. Unfortunately, as it turned out, their number didn't meet the needs of a large city. The placement of people at metro stations was enough reliable in terms of protection from shelling, and since the end of February, hundreds of people have found shelter there. Hundreds of city dwellers came there only to spend the night, but for other hundreds of Kharkiv residents, it replaced the house for weeks, and in some cases for months. For people who lost their dwellings as a result of the destruction of houses and fires, it became the only possible option for living, especially given the low air temperature in February-March. At the same time, a significant number of residents, in particular those for whom metro stations were not within walking distance, preferred to hide from shelling in the basements of apartment buildings.

The aim of our study was to find out the presence of risk factors associated with the unsuitability of improvised shelters for long-term stay of people, and their impact on the health of residents of a large city.

Polling was conducted among of 74 heterosexual residents aged 19 to 76, in different districts of Kharkov, using specially designed questionnaires, as well as a direct survey of shelters.

As our research showed, the conditions in the makeshift shelters don't meet the minimum sanitary standards, but this was the only way to save the lives of the city dwellers. Many people (about 70 % of respondents) chose stay in the basements of apartment buildings as the only possible option for the duration of the air raid, some had to hide in garage pits or boiler house. And it turned out that in about 60-70 % of cases, basements are generally unsuitable for people to stay in them for a long time. This was mainly due to their flooding. Even in basements with relatively normal air humidity, in the vast majority of cases there was no water supply and sewerage, ventilation occurred only naturally, through small windows and doorways. The air temperature was usually low. And only an insignificant part of people used special shelters of civil defense at administrative facilities, in the buildings of educational institutions, etc.

According to our research, 77.5 % of respondents noted low temperature and high humidity in shelters, which led to hypothermia. This caused a deterioration in general well-being in 48 % of respondents, 32.5 % of respondents noted the appearance of symptoms of acute respiratory viral infections; joint pain appeared in 23 %. In addition, prolonged stay in shelters was accompanied by a feeling of weakness, lack of energy (36.5 %), irritability (35 %), depression (45 %).

About 40 % of the respondents complained about the accumulation of a large number of people in small rooms, which led to the accumulation of carbon dioxide, and 37 % of the

respondents complained about the symptoms of oxygen starvation. People note that they had to periodically go outside to "breathe the fresh air", thereby putting their lives in danger due to frequent shelling. In addition, the low level of illumination had a negative effect on general well-being and mental state. In 65 % of shelters, artificial lighting was constant, but about 30 % considered it insufficient.

In half of the shelters, the lighting periodically disappeared, especially during shelling, which caused to increase the anxiety that was already inherent in the inhabitants of the city. In such cases, mobile phones or flashlights were used as alternative sources of illumination. Under the influence of all the above factors, more than half of the respondents noted a deterioration in general well-being, more than a third - a negative impact on the psychic state, mood and quality of sleep, about a third - a decrease in body resistance.

Analyzing the data of the survey and our own observations, we can conclude that most of the premises that were forced to be used as shelters, don't meet the minimum sanitary standards. It worsens the health of people who are already in a stressful situation of an ongoing threat to health and even life. It is worth noting that the people in charge have learned from this catastrophic situation, and the city authorities are repairing and equipping the existing basements.

This is especially important for Kharkiv due to its specific geographical location close to the state border, which suggests a high probability of continued shelling for a long time. It was also decided to design all newly constructed buildings taking into account the availability of shelters that meet hygiene standards and positions to ensure accessibility and safety.

Serheta Ihor Volodymirovich

Doctor of Medical Sciences, Professor, Head of the
Department of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University, Ukraine

Vergeles Tetiana Mykhailivna

Assistant of the Department of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University, Ukraine

PECULIARITIES OF THE PROCESSES OF MENTAL ADAPTATION OF STUDENTS, MASTERING MEDICAL SPECIALTIES UNDER DIFFERENT CONDITIONS OF ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS, ACCORDING TO FACTOR ANALYSIS

The application of factor analysis procedures involves the implementation of a quantitative assessment of the characteristics of the studied indicators, which are subject to direct determination, based on the assessment of characteristics, the level of expression of which is established and, therefore, allows to identify a sufficiently narrow (insignificant in number) spectrum of properties for a significant part of the initial characteristics that characterize a clearly defined relationship between groups of these signs and certain generalized factors [1–4].

Considering the results obtained during the study of the state of the leading correlates of mental adaptation (MA), it should be noted that under the conditions of the remote (on-line) format of the organization of the educational process, the regularities of the relationships of the studied indicators, which were studied and reflected the established psychologically conditioned correlates of the success of the course of MA processes (y), the following ratios (1-4) should have been determined proved the need to select 3 (three) leading factors:

- at the beginning of the academic year:
 - among young women:

$$y = 0.647f_1 + 0.345f_2 + 0.210f_3 ; \quad (1)$$

where the f_1 factor was to be defined as “particularities of anxiety” (share of variance – 35.04%) and, above all, combined in its structure indicators reflecting the characteristics of state anxiety (SA) and trait anxiety (TA); factor f_2 – should have been defined as “peculiarities of mental states” (share of variance – 31.98%) and combined the characteristics of astenic state (AS) and depression state (DS) speed and neuroticism; factor f_3 – should have been defined as “features of lelel subjective control (LSC) and emotional burnout (EB)” (share of variance – 28.87%) and combined the characteristics of LSK in the field of educational relations and health and illness, as well as indicators of the level of EB in the stress phase and resistance;

- among young men:

$$y = 0.612f_1 + 0.290f_2 + 0.341f_3 ; \quad (2)$$

where the f_1 factor was to be defined as “particularities of anxiety” (share of variance – 36.50%) and, first of all, combined in its structure indicators reflecting the characteristics of SA and TA; factor f_2 – should have been defined as “peculiarities of mental states” (share of variance – 30.19%) and combined the speed characteristics of AS and DS; factor f_3 – should have been defined as “features of LSC and EB” (the share of variance – 25.09%) and combined the

characteristics of LSC in the field of educational relations and health and illness, as well as indicators of the level of EB in the exhaustion phase;

- at the end of the academic year:
 - among young women:

$$y = 0.478f_1 + 0.386f_2 + 0.297f_3; \quad (3)$$

where factor f_1 – should have been defined as “particularities of anxiety” (share of variance – 39.82%) and, above all, combined in its structure the indicators reflecting the characteristics of SA and TA; factor f_2 – should have been defined as “peculiarities of mental states and EB” (share of variance – 29.62%) and combined the characteristics of AS and DS, neuroticism, as well as indicators of the level of EB in the phase of stress, resistance and exhaustion; factor f_3 – should have been defined as “features of LSC” (share of variance – 21.60%) and combined the characteristics of LSC in the field of educational relations and health and illness;

- among young men:

$$y = 0.662f_1 + 0.450f_2 + 0.149f_3; \quad (4)$$

where factor f_1 – was to be defined as “particularities of anxiety” (share of variance – 42.41%) and, above all, combined in its structure the indicators reflecting the characteristics of SA and TA; factor f_2 – should have been defined as “peculiarities of mental states and EB” (share of variance – 27.00%) and combined the characteristics of the speed of AS and DS, neuroticism, as well as indicators of the level of EB in the phases of stress, resistance and exhaustion; factor f_3 – should have been defined as “features of LSC” (the share of variance - 23.14%) and combined the characteristics of LSC in the field of educational relations and health and illness.

At the same time, considering the results obtained under the conditions of the classroom (off-line) format of the organization of the educational process, the regularity of the relationships of the studied indicators, which were studied and reflected the established psychologically conditioned correlates of the success of the course of MA processes (y), should have been indicated (the use of the "com" criterion "Yanisty embankment" testified to the need to distinguish 3 leading factors (only in the case of studying young men who were in auditorium conditions of study at the beginning of the academic year – 2 factors) the following ratios (5-8):

- at the beginning of the academic year:
 - among young women:

$$y = 0.551f_1 + 0.250f_2 + 0.219f_3; \quad (5)$$

where the f_1 factor was to be defined as “particularities of anxiety” (share of variance – 36.28%) and, above all, combined in its structure indicators reflecting the characteristics of SA and TA; factor f_2 – should have been defined as “peculiarities of mental states” (share of variance – 26.62%) and combined the characteristics of AS and DS speed and neuroticism; factor f_3 – should have been defined as “features of LSC and EB” (share of variance – 22.59%) and combined the characteristics of LSC in the field of educational relations and health and illness, as well as indicators of the level of EB in phases of stress and resistance;

- among young men:

$$y = 0.612f_1 + 0.290f_2; \quad (6)$$

where the f_1 factor was to be defined as “peculiarities of anxiety and mental states” (share of variance – 49.41%) and, above all, combined in its structure indicators reflecting the characteristics of SA and TA, AS and DS, and neuroticism; factor f_2 – should have been defined as “features of EB” (share of variance – 33.52%) and combined the characteristics of the EB level in the phases of resistance and exhaustion;

- at the end of the academic year:
 - among young women:

$$y = 0.512f_1 + 0.320f_2 + 0.289f_3 ; \quad (7)$$

where the f_1 factor was to be defined as “particularities of anxiety” (share of variance – 39.43%) and, above all, combined in its structure the indicators reflecting the characteristics of SA and TA; factor f_2 – should have been defined as “peculiarities of mental states and EB” (share of variance – 30.32%) and combined the characteristics of the speed of AS and DS, neuroticism, as well as the level of EB in the phases of resistance and exhaustion; factor f_3 – should have been defined as “features of subjective control” (share of variance – 22.59%) and combined the characteristics of LSC in the field of educational relations and health and illness;

- among young men:

$$y = 0.651f_1 + 0.297f_2 + 0.126f_3 ; \quad (8)$$

where the f_1 factor was to be defined as “particularities of anxiety” (share of variance – 34.47%) and, above all, combined in its structure indicators reflecting the characteristics of SA and TA; factor f_2 - was to be defined as “peculiarities of mental states and EB” (share of variance – 30.86%) and combined the characteristics of the speed of AS and DS, neuroticism, as well as the level of EB in the phase of stress, resistance and exhaustion; factor f_3 - should have been defined as “features of LSC” (share of variance – 25.63%) and combined the characteristics of LSC in the field of educational relations and health and illness;

So, summarizing what has been presented, it is necessary, firstly, to note the fairly stable factor structure of the above ratios, and secondly, the fact that at the end of the observation period, the neuroticism indicators “moved” from the factor structure of “particularities of anxiety” could not fail to draw attention to itself to the structure of the factor “peculiarities of mental states and EB”, thirdly, the fact that the criterion indicators of EB, which were more closely related to psychologically conditioned personal manifestations, belonged to this group at that time, than with their educationally determined correlates, in the end, in the fourth grade, at the end of the school year, it was necessary to note the clearly defined formation of a separate factor of the “particularity of subjective LSC”.

References:

1. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В. Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти Вінниця: ТОВ “ТВОРИ”, 2021. 208 с.
2. Сергета І. В., Браткова О. Ю., Серебреннікова О. А. Наукове обґрунтування гігієнічних принципів профілактики розвитку донозологічних зрушень у стані психічного здоров'я учнів сучасних закладів середньої освіти (огляд літератури і власних досліджень). *Журнал НАМН України*. 2022. Т. 28, № 1. С. 306-326.
3. Сергета І. В., Серебреннікова О. А., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макарова О. І. Психогігієнічні принципи використання здоров'язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. *Довкілля та здоров'я*. 2022. № 2 (103). С. 32-41.
4. Тимошук О. В., Полька Н. С., Сергета І. В. Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді. Вінниця: ТОВ “ТВОРИ”, 2020. 272 с.

Завізіон Євген Миколайович

кандидат медичних наук, асистент кафедри хірургії №2
Дніпровський державний медичний університет, Україна

Баранник Дар'я Сергіївна

здобувачка вищої освіти медичного факультету
Дніпровський державний медичний університет, Україна

Куліков Олександр Євгенович

здобувач вищої освіти медичного факультету
Дніпровський державний медичний університет, Україна

ВАРІАНТИ ЗАВЕРШЕННЯ РЕЛАПАРОТОМІЙ НА ЕТАПАХ ЛІКУВАННЯ

Актуальність. В останні десятиріччя відмічена тенденція до більш ширшого застосування релапаротомій в лікуванні патології органів черевної порожнини. Особливості виконання даного хірургічного втручання залишаються досить складною та дискусійною проблемою сучасної хірургії. Частота релапаротомій коливається від 0,5 до 15 % та супроводжується летальністю від 8 до 69 %. У 21,7 % випадків пацієнтам виконують більше одного етапного хірургічного втручання, таким чином актуальним є питання їх завершення.

Мета роботи. Аналіз способів закриття черевної порожнини при виконанні етапних релапаротомій.

Матеріали та методи. Проведено аналіз доступних літературних вітчизняних та зарубіжних джерел та використано аналітико-порівняльні методи інформаційного пошуку.

Результати. Існує велика кількість способів закриття черевної порожнини при етапних релапаротоміях. Серед них можна виділити:

- ушивання черевної стінки через всі шари. Використовуючи даний метод можливо виконати ушивання рани над пластиковими пластинами з вирізками або через ПХВ-трубки. Ця методика значно знижує ймовірність прорізування швів;

- пошарове ушивання та фіксацію лінії розрізу адгезивною пов'язкою PU silkofix. Такий спосіб дозволяє зменшити ризик евентрації та утворення грубих рубців, однак не запобігає підвищенню внутрішньочеревного тиску та розвитку абдомінального компартмент-синдрому;

- ушивання тільки шкіри або накладення ряду затискачів для операційної білизни. Цей спосіб значно мінімізує втрати рідини і тепла, але водночас пов'язаний з ризиком евентрації, інфікування та втрати шкіри;

- мішок Боготи - підшите до шкіри для утримання країв рани покриття, представлене силіконовою тканиною або хірургічною плівкою Steri-Drape™. Це дозволяє виконати повноцінне закриття черевної порожнини лише в 39% випадків;

- вакуум-асистоване закриття черевної порожнини. Перевагами способу є евакуація ексудату, поліпшення місцевого кровообігу, зменшення набряку кишок, більш швидкий ріст грануляцій та зближення країв рани за рахунок зниження об'єму органів черевної порожнини;

- застосування сітчастих імплантатів. Спосіб сприяє більш вираженій мікроциркуляції та росту грануляцій в тканині операційної рани Недоліком даного методу є формування біоматеріал-асоційованих норичь;

- латка Wittman широко розповсюджений метод декомпресійного закриття живота. Така методика дозволяє забезпечити швидкий доступ до черевної порожнини та дозоване зведення країв рани. У літературних джерелах також допускається використання різних варіантів латки: застібка у вигляді блискавки або липучки.

- Висновки. Релапаротомія є життєвозберігаючою операцією при розвитку інтраабдомінальних ускладнень, але пов'язана з великим ризиком летальності та ускладнень. Вибір методу завершення втручання на етапах лікування залежить від особливостей патологічного процесу, стану хворого, досвіду хірурга, матеріально-технічного устаткування клініки та необхідності декомпресії черевної порожнини у зв'язку із ризиком розвитком абдомінального компартмент-синдрому.

Пономарьова Катерина Сергіївна

Здобувач вищої освіти І медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Татарінцева Юлія Олександрівна

Здобувач вищої освіти І медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

В'юн Тетяна Івнівна

канд. мед. наук, асистент кафедри загальної практики –
сімейної медицини та внутрішніх хвороб
Харківський національний медичний університет, Україна

НЕДОЛІКИ ЗАСТОСУВАННЯ ІН'ЄКЦІЙНИХ ФОРМ БЕНЗАТИН БЕНЗИЛПЕНІЦИЛІНУ G В ЯКОСТІ ВТОРИННОЇ ПРОФІЛАКТИКИ РЕВМАТИЧНОЇ ХВОРОБИ СЕРЦЯ

Актуальність. Хронічна ревматична хвороба серця (ХРХС), як наслідок гострої ревматичної лихоманки (ГРЛ), є актуальним захворюванням, яке досі залишається значною медико-соціальною проблемою для індустріально розвинених країн та країн, що розвиваються. Так, за даними ВООЗ за 2018 рік майже кожного року на ХРХС хворіють не менш ніж 33 млн. людей, що призводить до смерті більш ніж 300 тис. людей [2]. Відповідно до даних Центру медичної статистики МОЗ України, у 2015 р. серед дорослого населення України поширеність ХРХС склала 397,6 на 100 тис. населення, а захворюваність — 6,4 на 100 тис. дорослого населення [5].

Як і в більшості країн світу, в Україні діє система вторинної профілактики ХРХС, яка направлена на попередження рецидивів і прогресування хвороби. Основу її становить призначення пеніциліну пролонгованої дії – бензатин бензилпеніцилін G (BPG) у вигляді ін'єкцій [6].

Мета. Переглянути безпечність парентерального введення бензатин бензилпеніциліну G у вигляді ін'єкцій.

Матеріали і методи. Аналіз клінічних досліджень та систематизований огляд наукової літератури.

Результати дослідження. На теперішній час ефективність застосування ін'єкцій бензатин бензилпеніциліну G є предметом дискусії для багатьох вчених. З одного боку, ряд окремих досліджень підтверджує факт високої ефективності використання цього препарату, обґрунтовуючи це високими протимікробними властивостями і одночасною здатністю стимулювати імунізаційні функції організму [7].

Але з іншої сторони, безпечність ін'єктованих форм бензатин бензилпеніциліну ставиться під сумнів у пацієнтів з ревматичною хворобою серця через високий ризик летального наслідку, не дивлячись на високу ефективність препарату. Деякі дослідження свідчать, що тяжка реакція та смерть через ін'єкцію бензатин бензилпеніциліну G не мала ознак класичної анафілаксії, та вказувала на інші порушення серцево-судинної ланки, як ймовірну причину смерті [4].

Серія випадків у 2019 році продемонструвала, що 8 з 9 пацієнтів, які отримали адреналін як першу допомогу при анафілактичному шоці, що розвинувся при ін'єкції BPG, в 87,5% з них адреналін не дав жодного ефекту, що призвело до смерті хворих. Також, у

пацієнтів, що мали тяжке ураження РХС та перенесли раптову смерть, було відмічено, що у всіх була присутня гіпотонія та втрата свідомості. [6] Натомість, пацієнти не мали низки передуючих анафілаксії симптомів: тахікардії, респіраторних, шкірних або шлунково-кишкових проявів. Відсутність реакції на введення адреналіну та багатьох передуючих ознак анафілаксії може вказувати на іншу природу патологічної реакції. [3].

Найбільш важливим фактором ризику виникнення фатальної реакції є тяжкість основної вади серця. Пацієнти, що мають тяжкі ураження клапанів, мають менший серцево-судинний резерв, ніж здорові люди. Як наслідок, хворі не здатні повноцінно компенсувати біль при парентеральному введенні бензатин бензилпеніциліну G, втрату свідомості через вазовагальні рефлексії, або зміну об'єму і тиску крові, пов'язані з введенням пеніциліну [1].

Більшість ін'єкцій проводиться в умовах, коли нагляд за гемодинамічними показниками недоступний, що ускладнює диференційну діагностику між серцево-судинним колапсом та анафілактичною реакцією на гетерологічний антиген.

Висновки. Отже, аналіз вивченої літератури, з однієї сторони, свідчить про доволі високу ефективність використання цього препарату, а з іншої про ряд небажаних ефектів у людей з групи підвищеного ризику розвитку серцево-судинних ускладнень, для яких ризик побічних реакцій на бензатил бензилпеніцилін G може перевищувати його теоретичну користь. Тому, для пацієнтів, які мають тяжкі ураження клапанного апарату серця рекомендовано відмовитися від застосування ін'єктованих форм препарату та у якості альтернативи використовувати пероральні форми антибіотиків.

Список використаних джерел:

1. Journal of the American Heart Association Oral Penicillin Advised for High-Risk Rheumatic Heart Disease Sue Hughes January 20, 2022. Вилучено з: <https://doi.org/10.1161/JAHA.121.024517> Journal of the American Heart Association. 2022;11:e024517.
2. SEVENTY-FIRST WORLD HEALTH ASSEMBLY WHA71.14 Agenda item 12.8, 26 May 2018 - Rheumatic fever and rheumatic heart disease.
3. Severe adverse events following benzathine penicillin G injection for rheumatic heart disease prophylaxis: cardiac compromise more likely than anaphylaxis. Shannon Marantelli, Robert Hand, Jonathan Carapetis, Andrea Beaton, Rosemary Wyber, 2019 Jun 20.
4. Steigmann F, Suker FR. Fatal reactions to benzathine penicillin G. Report of three cases and discussion of contributory factors. JAMA. 1962; 179:288–290. doi: 10.1001/jama.1962.03050040042013.
5. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ТРАНСПОРТНОЙ МЕДИЦИНЫ № 2 (56), 2019 г. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ХРОНІЧНОЇ РЕВМАТИЧНОЇ ХВОРОБИ СЕРЦЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ Якименко О.О., Закатова Л.В., Антипова Н.М., Серебрякова А.А., Єфременкова Л.Н., Клочко В.В., Табінський С.І. - 85 с.
6. «Основи внутрішньої медицини ТОМ 2» В.Г. Передерій, С.М. Ткач Нова книга 2018 р. – 401с.
7. Саканян С.Ш, Павленко М.М. Мелионян Т.Г. (1985) Сочетанное действие бициллина-3 и сульфамиридазина на гуморальные компоненты природного иммунитета. Журн. Эксперим. и клин. медицины, 25(1): 31-34.

Коц Сюзанна Миколаївна

Канд. біол. наук, доцент, доцент кафедри анатомії та фізіології людини ім. Я.Р. Синельникова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, м. Харків, Україна

Коц Віталій Павлович

Канд. біол. наук, доцент, доцент кафедри анатомії та фізіології людини ім. Я.Р. Синельникова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, м. Харків, Україна

Головко Софія Василівна

студентка природничого факультету
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, м. Харків, Україна

ПОРУШЕННЯ СНУ У МОЛОДІ

***Анотація.** Ціркадіанні ритми грають важливу роль. Порушення добового ритму сну і бадьорості проявляється у вигляді таких симптомів, як надмірна сонливість, брак сил і енергії. Проведено опитування молоді щодо їх сну, яке показало, 41,18% мають безсоння.*

Ритмічна зміна дня і ночі протягом багатомільйонної еволюції природи має важливе інформаційне значення для живих істот. Період сну і неспання приурочений до добової зміни дня і ночі - це циркадіанні ритми. Під біологічними ритмами розуміють закономірні коливання інтенсивності процесів і фізіологічних реакцій, в основі яких лежать зміни метаболізму біологічних систем, зумовлені впливом зовнішніх (зміна освітленості, температури, магнітного поля, інтенсивності космічних випромінювань, морські припливи і відливи, сезонні і сонячно-місячні впливи) і внутрішніх (нейрогуморальні процеси, що мають певний, спадково закріплений ритм) чинників. Циркадіанні ритми – це навколдобові, близько 24 год.

Термін «циркадіанний» взято з латинської мови, що в перекладі означає «близько дня». Існують схеми активності мозку, вироблення гормонів, регенерації клітин та інших біологічних процесів, пов'язаних з 24-годинним циклом. Показано, що маса тіла досягає максимальних значень о 18.00 – 19.00 год, рівень еритроцитів у крові – о 11.00 – 12.00 год, лейкоцитів – о 21.00 – 23.00 год, гормонів у плазмі крові – о 10.00 – 12.00 год, інсуліну – о 18.00 год, загального білка крові – о 17.00 – 19.00 год, фізична витривалість людини досягає максимуму о 21.00 – 24.00 год, але, в той же час, в нічні години швидше наступає кисневе голодування м'язів, що зумовлено падінням у цей час швидкості кровотоку.

Циркадіанний «годинник» у людей в основному знаходяться супрахіазмальному ядрі - групі клітин, розташованих в гіпоталамусі (центральна частина проміжного мозку). Циркадіанні ритми грають важливу роль у визначенні режиму сну і неспання.

Сон життєво необхідний високоорганізованим тваринам і людині.

Порушення добового ритму сну і бадьорості проявляється у вигляді таких симптомів, як надмірна сонливість, брак сил і енергії. Порушення сну у сучасних українців виникає внаслідок небезпеки, що є при обстрілі міст, які відбуваються не лише вдень, а і вночі.

Синдром затримки фази сну: це порушення режиму сну. Люди, які страждають цим синдромом, пізно лягають і на ранок не можуть встати вчасно.

Буває, сонливість у вечірній час, більш раннє настання сну, пробудження раніше, ніж необхідно. Буває не-24-годинний режим сну-неспанья: деякі люди живуть в режимі не 24 години на добу, а 25. З часом людина починає страждати безсонням, яке починається в різний час ночі. Іноді люди пізно засинають і прокидаються пізно, а іноді рано лягають і рано встають.

Нами було проведено опитування групи респондентів 2-3 курсу природничого факультету. Питання ястосувались відпочинку, сну у молодих людей. Серед питань були наступні: 1. Чи спите ви 8 годин?

2. Чи є у вас безсоння?

3. Чи важко засинаєте?

4. Чи важко встаєте вранці?

5. Чи відчуваєте себе виснаженим, невиспаним та втомленим вранці після пробудження?

6. Часто просинаєтесь протягом ночі?

Виявилось, що 52,94% не сплять потрібні 8 годин. При опитуванні 41,18% респондентів вказали, що мають безсоння. Серед опитуваної молоді 35,29% погано засинають, мають складнощі з засинанням. 64,7% молоді погано просинаються. Вони ж відчувають себе виснаженими, невиспаними та втомленими вранці після пробудження. 41,18% молодих людей часто просинаються серед ночі (вони ж позитивно відповіли щодо наявності у них безсоння).

Порушення сну у молоді викликано переживаннями, пов'язаними із війною, переїздами, смутком за рідним домом, страхом майбутнього. Постійний страх, очікування обстрілів, перечитування страшних новин війни, переживання за рідних. Ці причини обумовлюють виникнення стану тривоги. У молоді відзначається високий рівень тривожності [3, 8-11]. Зріс негативний вплив на організм людини, як на фізичному, так і на психічному рівні. У молоді при високому рівні тривожності треба вміти здійснювати профілактичні дії та налагоджувати та організувати свій сон [1- 12].

Список використаних джерел:

1. Коц В.П., Коц С.М. Вплив на психофізіологічні показники дітей з високою тривожністю програми відпочинку ПЗОВ. *Тенденції розвитку психології та педагогіки: збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції*. (С. 44-49), 4-5 листопада, 2016, Київ, Україна.
2. Коц С.М., Коц В.П. Реалізація вирішення проблеми високої тривожності у дітей та підлітків педагогічним колективом у дитячому оздоровчому позаміському таборі. *Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні: збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції*. (С. 57-61), 21-22 серпня, 2015, Львів, Україна.
3. Коц В.П., Коц С.М. Навчальний процес і проблема профілактики високої тривожності у студентів. *Актуальні питання педагогіки та психології: наукові дискусії*. (С. 51-55), 15 жовтня, 2015, Харків, Україна.
4. Коц С.М., Коц В.П. (2016) *Фізіологія вищої нервової діяльності*. Навчальний посібник. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди.
5. Коц С.М., Коц В.П., Крат Є.С., Кобченко С.Р. До питання впливу на психічне здоров'я сучасних підлітків. *Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття: матеріали II Міжнародної наукової конференції*. (Т. 2, С.21-24.), 5 листопада, 2021 Рівне, Україна.
6. Коц С.М., Коц В.П., Максименко М.О. До питання впливу депресії. *Science and society: for being an active participant in XXV International Scientific and Practical Conference*. (С. 64-69), 1-2 листопада, 2021, Берлін, Німеччина.
7. Коц С.М., Коц В.П., Зоренко М.В. Інтелектуальна діяльність та психічний стан. *Сучасні тенденції та концептуальні шляхи розвитку освіти і педагогіки [зб. наук. пр.]*: матеріали VII

- міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. (С.23-29), 26 листопада, 2021, Київ.*
8. Kots S., Kots V., Luhanska V. A study of the level of personal anxiety in modern youth. *The World During a Pandemic: New Challenges for Science: The 18th International scientific and practical conference.* (с. 63-68), 19 – 20 April, 2021, Ottawa, Canada.
 9. Коц С.М., Коц В.П., Бойко К. Прихована депресія. *Martial Law — Challenges in Modern Science: the 31st International scientific and practical conference.* (P. 61-66) p. Warsaw. April 12-13, 2022. Warsaw: Myśl Naukowa, Poland.
 10. Kots SM, Kots VP, Kovalenko PG. Depression does not have a face. *Sectoral research XXI: characteristics and features: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference* (P. 63-66) (Vol. 3), p. Chicago. April 22, 2022. Chicago: European Scientific Platform. USA.
 11. Коц С.М., Коц В.П., Бойко К.В., Бехтер А.А. Організація повноцінного сну. *Міжгалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень: матеріали II Міжнародної наукової конференції. (С.58-61), 9 вересня, 2022, Рівне. Вінниця: Європейська наукова платформа, Україна.*
 12. Коц С.М., Коц В.П., Маракіна А., Мавроді С. Ситуативна та особистісна тривожність у молоді. *Modernization of today's science: experience and trends: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference.* (P 128-131), September 9, 2022. Singapore, Republic of Singapore: European Scientific Platform.

SECTION 15.

PHYSICAL CULTURE, SPORTS AND PHYSICAL THERAPY

Курилюк Сергій Іванович

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри
теорії та методики фізичної культури

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Хлопецький Василь Михайлович

кандидат наук з фізичного виховання і спорту

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Мельник Олена Йосипівна

Викладач

*Івано-Франківський фаховий коледж, Прикарпатський національний
університет імена Василя Стефаника, Україна*

КОРЕКЦІЯ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ТА САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ У ФІЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ

Постановка наукової проблеми та її значення. В сучасних умовах модернізації освіти в Україні виняткового значення набуває якість навчання студентської молоді у вищих навчальних закладах, як передумова підготовки висококваліфікованих кадрів, здатних до творчої самореалізації в складних соціально-економічних умовах та конкурентно-спроможних на ринку праці [1, 2, 3, 5].

Дослідження особливостей виникнення та корекції негативних психічних станів набуває особливого значення під час навчання студентів у закладах вищої освіти, оскільки у цей період відбувається інтенсивний розвиток особистості, формування її інтелектуальної, емоційно-вольової, мотиваційної сфер, системи ціннісних орієнтацій, професіоналізація та самовизначення у життєвому просторі. Домінування зазначених станів деструктивно позначається на життєдіяльності студентів, перебігу процесів їх особистісного розвитку та самореалізації [9, 10, та ін.].

Поняття «самоактуалізація» означає стійкі позитивні зміни в особистості, реалізацію її природного потенціалу: прагнення людини стати такою, якою вона може стати [1, 3]; силу, яка змушує людину розвиватися на найрізноманітніших рівнях — від оволодіння моторними навичками до вищих творчих злетів [3, 5]; повну реалізацію справжніх можливостей [1, 5, та ін.]. Самореалізацію, самоактуалізацію розглядають як багатомірний феномен, що охоплює всебічний і безперервний розвиток творчого та духовного потенціалу людини, максимальну реалізацію її можливостей, адекватне сприйняття навколишнього світу і свого місця в ньому, багатство емоційного й духовного життя, високий рівень фізичного здоров'я та моральності [2, 4, та ін.].

Мета дослідження – з'ясувати передумови впливу психічних станів студентів на самореалізацію та самоактуалізацію їх особистості у фізичній культурі.

Результати дослідження та їх обговорення. В умовах реформування сучасної освіти актуалізується проблема збереження відносно стабільних психічних станів суб'єктів

навчально-виховного процесу [2, 3, 4].

Узагальнюючи проблему психічних станів науковці зазначають, що негативний психічний стан є реакцією людини на життєву ситуацію у вигляді стійкого цілісного синдрому. При цьому автори виділяють такі основні ознаки психічного стану особистості: цілісність, ситуативність, стійкість у часі, єдність переживання і поведінки, зв'язок з особистісними властивостями та психічними процесами [3, 5].

Негативні психічні стани можуть спричинитися внаслідок втоми, перевтомлення, нервово-психічної напруги, невміння працювати з людьми та знаходити компроміс при вирішенні питань, а також внаслідок критичних ситуацій. Конкретні події в житті людини, як відмічає Москалець В.П. [3], можуть викликати одночасно стрес, фрустрацію, конфлікт і кризу [3, 4, 5]. Результати наукових досліджень [1, 2, 4, 5, 6] дозволили класифікувати труднощі, з якими зустрічаються студенти у навчальній діяльності. На нашу думку вони і є тими передумовами, що мають вплив на самоактуалізацію, які умовно можна поділити на три групи (рис. 1).

Рис.1. Передумови, що впливають на самоактуалізацію та самоактуалізацію особистості студентів

Науковці зазначають, що самореалізація, самоактуалізація сприяє розвитку індивіда в напрямку все більшої складності, самодостатності, зрілості та компетентності. Передбачається, що в кожній людині є прагнення ставати компетентним настільки, наскільки це можливо для неї біологічно [3]. Самоактуалізація – це головний мотив людини, фундаментальний аспект людської природи, що спонукає людину рухатися до більшої конгруентності і до реалістичнішого функціонування і є основним джерелом життя. Крім цього, самореалізація – це прагнення стати собою, справжнім, автентичним і цілісним [3].

Сучасні науковці [1, 3, 5] розглядають самоактуалізуючу особистість як індивіда із розвиненою суб'єктністю, здатністю до самовияву, активного суб'єкта власної життєдіяльності, життєтворчості, будівника свого неповторного життєвого світу.

Деякі вчені [1, 2] вважають поняття “самоактуалізація” і “самореалізація” дуже близькими за змістом. Самоактуалізація виступає показником повноти самореалізації особистості. Вона свідчить про ступінь розвитку самосвідомості, рівень орієнтованості у життєвих і соціальних ситуаціях, наявність потенційних та реальних можливостей особистості для її самоздійснення, рівень організаційно-вольової зрілості в управлінні життєвими обставинами та подоланні життєвих труднощів.

Питання професійного та особистісного самовизначення, самореалізації внутрішнього потенціалу особистості та її самоактуалізації набувають найбільшої актуальності в юнацькому віці, особливістю якого є усвідомлення власної індивідуальності, неповторності, несхожості на інших [1]. Як завершальна стадія переходу від “культури дитинства” до “культури дорослості”, юність стимулює усвідомлення особистістю власних можливостей і перспектив. Ця потреба задовольняється у процесі вироблення власного світогляду, смисложиттєвого і ціннісного вибору, формування життєвих планів і програм, у процесі професійної підготовки майбутніх спеціалістів.

Період навчання у закладі вищої освіти співпадає з другим періодом юнацтва, який відрізняється складністю становлення особистісних рис. Важливою частиною самоактуалізації, самореалізації в юнацькому віці є професійне самовизначення, від якого залежить подальша реалізація потенціалу особистості студентів. Вивченню становлення студента як суб'єкта професійної діяльності присвячені роботи [2, 5, 6].

Ряд авторів пов'язують ефективне вирішення різноманітних професійних завдань з наявністю та рівнем сформованості професійно важливих особистісних рис і якостей. Самоактуалізації, самореалізації майбутніх фахівців може сприяти фізична культура, зокрема використання засобів оздоровчого фітнесу [4].

Отже, аналіз літературних джерел дозволяє визначити самореалізацію, самоактуалізацію як найбільш повну і вільну реалізацію особистістю своїх можливостей; тенденцію максимізувати таланти у найрізноманітніших сферах життєдіяльності.

Висновки:

1. З'ясовано сутність поняття «само актуалізація». У вузькому розумінні самоактуалізація – це вроджена тенденція до безперервного розгортання свого необмеженого творчого потенціалу у навчально-професійній діяльності. Самоактуалізація особистості майбутнього фахівця, зумовлюється дією внутрішніх і зовнішніх чинників, вплив яких на цей процес опосередковується рівнем активності суб'єкта, фізичної, в тому числі.

2. З'ясовано основні причини впливу на само актуалізацію, самореалізацію студентів, які нами класифіковано у три групи: - дидактичні (інформаційна перенасиченість використання інноваційних форм, методів контролю за навчальною діяльністю, тощо); - соціально-психологічні (перехід до самостійного життя, широке коло спілкування, самодисципліна, самоконтроль, відповідальність за життєдіяльність та успішність); - професійні (необізнаність із соціальною роллю фахівця вибраної професії, страх, невпевненість, боязнь, тривога в умовах сесії, в період педагогічної практики та ін.).

3. Аналіз наукових даних засвідчив принципову можливість оптимізації самоактуалізації студентів у фізичній культурі з метою створення умов для прояву властивостей особистості студентів, які сприяють ефективній реалізації їх потенційних можливостей, особистісному зростанню. Реалізація поставленої мети можлива при організації самих студентів на власне самовдосконалення в процесі фізичного виховання, з використанням сучасних засобів оздоровчого фітнесу.

Список використаних джерел:

1. Асаулюк Ю, Дяченко АА. Особливості фізичної підготовленості студентів закладів освіти в процесі фізичного виховання. *Health, sport, rehabilitation*. 2019; 1:9–14. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hsr_2019_1_3.
2. Ігумнова О. Б. Генеза негативних психічних станів студентів. *Психологія і суспільство: науковий журнал*. Головний редактор Фурман А.В. 2013. Вип. 3 (53). С. 110 – 115.
3. Москалець В. П. Структурно – функціональна організація особистості. *Психологія і суспільство*. – *Український теоретико-методологічний соціогуманітарний часопис*. 2010. №2(40). С. 20 – 26.

4. Футорний С, Маслова О, Осадча О, Шматова О. Питання щодо структури захворюваності студентів в процесі фізичного виховання. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. 2019; 35:26–32.
5. Хлопецький В., Курилюк С. Сучасні уявлення про негативні психічні стани та передумови їх виникнення в навчальній діяльності студентів. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Фізичне виховання і спорт: журнал / уклад. А. В. Цьось, А. І. Альошина*. Луцьк, 2019. Вип. 33. С. 26–34.
6. Yaira Barranco-Ruiz, Susana Paz-Viteri, Emilio Villa-González. Dance Fitness Classes Improve the Health-Related Quality of Life in Sedentary Women. *Int J Environ Res Public Health*. 2020 Jun; 17(11):3771. Published online 2020 May 26. doi: 10.3390/ijerph17113771.

SECTION 16.
HISTORY, ARCHEOLOGY AND CULTUROLOGY

Яacobчук Надія Олександрівна

кандидат історичних наук старший науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики
*Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В.О. Сухомлинського, Україна*

**ПЕРШИЙ ПІДРУЧНИК ДЛЯ ВИВЧЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ШКОЛАХ
НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ
(З ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ГРИГОРІЯ ШЕРСТЮКА)**

Одним із ключових завдань представників українського національного руху початку ХХ ст. у Наддніпрянській Україні було скасування Емського указу та запровадження української мови у шкільну освіту. У період демократичної революції 1905-1907 рр., коли було декларовано громадянські та демократичні свободи та сформувалися сприятливі умови для становлення української преси, питання українізації школи вкотре потрапило до числа нагальних. Важливою складовою його практичної реалізації було видання універсальних, і водночас доступних для широкого загалу, посібників з граматики рідної мови, передусім для початкової школи.

Серед перших підручників для вивчення та викладання української мови, виданих у Наддніпрянській Україні, вагоме місце посідає праця Григорія Пилиповича Шерстюка «Коротка українська грамика для школи». Автор – відомий педагог, громадський діяч, видавець один із засновників видавництва «Український учитель» та першого українського педагогічного журналу «Світло», маючи значний досвід роботи у народних сільських школах, мав на меті укласти просту й зрозумілу книгу для учнів, які лише почали здобувати освіту. У 1907 р. зусиллями співробітників згаданого видавництва у м. Полтава побачила світ перша частина «Короткої граматики...», а за два роки – друга (Рис. 1).

Рис. 1. Титульний аркуш та сторінки посібника Г. Шерстюка «Коротка українська грамика для школи. Частина перша». 1907 р. (з фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського)

При упорядкуванні посібника Г. Шерстюк спирався на досвід та праці попередників: А. Кримського («Практический курс для изучения малорусского языка»), В. Науменка («Обзор фонетических особенностей малорусской речи»), О. Поповича («Руська граматика для шкіл народних») та П. Залозного («Коротка граматика української мови») [2]. Разом з тим, він відмовився використовувати граматичні конструкції української мови, поширені у книгах та навчальних посібниках, виданих на західноукраїнських землях, замінивши їх відповідниками, ближчими народній українській мові. Зміст праці дає можливість з'ясувати педагогічні погляди Г. Шерстюка та особливості розробленої ним методики навчання учнів – «від простого до складного». Видана у 1907 р. перша частина «Короткої граматика для школи» містить прості, адаптовані для учнів молодшого шкільного віку пояснення основних правил фонетики, морфології, словотворення, вживання звуків та написання і відмінювання різних частин мови. Найсуттєвіше у кожному правилі та поясненні автор виділив жирним шрифтом, щоб полегшити процес запам'ятовування навчального матеріалу на кожному уроці. Пояснення надруковані у комплексі з відповідними завданнями для закріплення здобутих знань, які названо задачами. Прикметною особливістю навчального посібника Г. Шерстюка є те, що в основі більшості вправ – поетичні твори українських письменників. Виконуючи завдання і засвоюючи основоположні правила рідної мови, маленькі учні мали можливість познайомитися з творами Т. Шевченка, Лесі Українки, П. Куліша, М. Старицького, В. Самійленка, Дніпрові Чайки, Б. Грінченка, П. Грабовського, а також поезіями самого Г. Шерстюка (вірш «Хотів би співати», опублікований під псевдонімом Г. Чубрій) [2]. У таких завданнях найчастіше вимагалось переписати текст поезії, з метою формування або вдосконалення навичок визначати та використовувати на письмі різні частини мови. Наприкінці посібника (с. 55-64) вміщено короткий орфографічний словник.

Уперше оголошення про вихід з друку навчального посібника «Коротка українська граматика для школи. Частина перша» знаходимо на шпальтах числа № 100 газети «Рада» за 1907 рік (Рис. 2). Там же анонсовано видання другої частини книги, що міститиме пояснення, правила й вправи, присвячені синтаксису української мови та матиме підзаголовок «Складня» [3].

Рис. 2. Шпальта щоденної газети «Рада» (№ 100 від 1 травня 1907 р.), на якій вперше опубліковано оголошення про вихід з друку та надходження у продаж праці Г. Шерстюка «Коротка українська граматика для школи»

Після опублікування обидві частини «Короткої граматики...» двічі перевидавалися. Ці праці є важливим історичним джерелом, що збагатять історіографічну основу наукових студій з історії української освіти, педагогіки та видавничої справи.

Незважаючи на наявність друкарських помилок, навчальний посібник отримав позитивну оцінку науковців та, зважаючи на ціну (45 копійок за дві частини), користувався попитом споживача. Одним із перших відгук про цю працю зробив І. Огієнко у рефераті «Українська граматична література. Розгляд підручників, по яких можна вчитись і вчити вкраїнської мови» (1908). Проаналізувавши зміст та структуру граматики, він наголосив, що «в розумних руках вона стане корисною книжкою» Учений зазначив, що цей навчальний посібник наразі є чи не єдиним виданим в Наддніпрянській Україні та адаптованим для викладання рідної мови в початковій школі Рецензент зробив висновок, що автору-упоряднику загалом вдалося досягти поставленої мети. Цьому передусім сприяв невеликий обсяг книги (64 сторінки). Разом з тим, він закликав педагогів до самоосвіти і використання під час здійснення учбового процесу різноманітних додаткових матеріалів [1].

Примірки різних видань посібника «Коротка українська грамика для школи» (обидві частини, датовані 1907-1918 роками) є частиною фондової колекції рідкісних видань багатьох бібліотек України. Зокрема, у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В.О. Сухомлинського можна ознайомитися з першим (1907 р.) та третім доповненим (1917 р.) виданнями першої частини посібника. А у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського та Національній бібліотеці України для дітей імені Я. Корчака наявні обидві частини граматики, датованими різними роками.

Отже, праця Г. Шерстюка «Коротка українська грамика для школи» (у двох частинах) є важливим історичним та історіографічним джерелом, і може зацікавити, передусім, дослідників історії української педагогіки, видавничої справи, освіти та національної культури загалом. Ця праця досі не втратила актуальності, а нині, у рік 115-річчя від моменту виходу з друку, вона, як частина національного-культурного надбання України, заслуговує на згадку та гідне пошанування нащадків.

Список використаних джерел:

1. Огієнко І. (1908). Українська граматична література. Розгляд підручників, по яких можна вчитись і вчити вкраїнської мови, *Рада* (35), 2-3.
2. Шерстюк Г. (1907). Коротка українська грамика для школи. Частина І. Полтава: Український учитель.
3. Шерстюк Г. (1909). Коротка українська грамика для школи. Частина ІІ (Складня). Полтава: Український учитель.

SECTION 17. CULTURE AND ART

Вороновська Ольга Володимирівна

кандидат мистецтвознавства, доцент

*Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського,
Україна*

РОЗУМІННЯ МЕТРОРИТМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У МУЗИЦІ В ІСТОРИЧНОМУ РАКУРСІ

Подібно тому, як лад в історії свого розвитку проходив різні стадії, так і метроритм, являючись дієвою «хронограматикою» (термін М. Арановського), мав впродовж свого історичного розвитку різні, не лише кількісні, але й якісні форми, суперечливе розуміння своїх організаційних принципів.

Неважко помітити, що сучасне значення понять ритм і метр, як і вся сучасна термінологічна база у області ритму і метру, склалася в XVIII-XIX століттях на базі тактової системи. Вже впродовж XVII-XVIII століть розпочинається поступове вироблення поняттєвого і аналітичного апарату для осмислення тактової системи. Однак, лише в працях «функціональної» школи, перш за все, у М. Хауптмана і Г. Рімана, запроваджується справжня систематизація цих знань та їх осмислення на якісно-новому рівні.

Розвиваючи хауптмановський підхід, який спирається на логічну тріаду тезис-антитезис-синтез, Г. Ріман за початкову тезу приймає «неподільну тривалість», тобто, по суті, сам перебіг часу. Антитезою стає рівномірне дроблення такої «нескінченної тривалості». Синтезом, що з'єднує тезу і антитезис, служить метрична організація, в якій співвідносяться з одного боку принцип дроблення, а з іншого – принцип ритмо-мелодійного зв'язку, з'єднуючий всі звуки в єдине ціле. Таким чином, Г. Ріман першим позначає те, що стало згодом загальноновизнаним – поєднання дискретності і континуальності в організації часу у тактовій системі.

Однак, не дивлячись на досягнення Г. Рімана у вивченні тактової системи, на межі XIX-XX століть, все більш усвідомлюється зазор між музичною теорією і дуже різноманітною, часом суперечливою музичною практикою. На порядок денний встає проблема вироблення деякої метамови аналізу, за допомогою якої можна було б аналізувати не лише власне тактову систему часової організації.

Перш за все, вже на порозі XX століття, почалося переосмислення і уточнення поняття «ритм» – з тими або іншими варіаціями. Під музичним ритмом вже розуміється не лише послідовність тривалостей різної величини, а більш загальна категорія, що охоплює процеси певної часової організації, засіб впорядкування в часі музичних подій, і лише як наслідок – сумісне існування їх у часі.

Проблема руху у музиці, тобто проблема своєрідної метамови, необхідної для опису і аналізу метроритмічних процесів неминуче пов'язана з урахуванням історичних форм розвитку метроритму. Показово, що аналіз історії метроритму стає одним з улюблених аспектів досліджень у музикознавстві минулого століття. Праці у цьому напрямку можна розподілити на дві великі групи. З одного боку, це роботи, у яких дослідники намагаються простежити всю еволюцію музичного ритму, іноді із спробою аналізу причин і

особливостей трансформації системовідтворюючих чинників. З іншого боку – це дослідження, в яких аналізуються особливості ритміки будь-якого певного періоду, іноді жанру, або навіть твору.

Одним з найавторитетніших досліджень з історії метроритму залишається праця К. Закса «Ритм і темп». У своїй монографії К. Закс стисло описує в хронологічному порядку всі відомі йому ритмічні системи, починаючи з архаїчних і закінчуючи ситуацією середини ХХ століття. При цьому він виділяє два основоположні принципи ритмічної організації:

- дівізивний, заснований на розподілі більш крупних тривалостей на ієрархічно пов'язані між собою, дрібні тривалості;
- адитивний, заснований на побудові ритмічних малюнків за рахунок сумарних структур.

Неважко помітити, що відзначаючи ці два принципи, вчений близько підходить до проблеми квантитативності і квалітативності. Проте, він не звертається до даного понятійного апарату.

Спробу створити свою метатеорію ритму робить В. Холопова [5]. Дослідниця виділяє дві основні якості звуку, здатні стати основою для ритмічної організації: акцентність і часовимірність, а також дві закономірності власне ритмічної організації: регулярність і нерегулярність. На цій базі В. Холопова будує свою теорію метроритму, висуваючи чотири види можливої метроритмічної організації – регулярно-акцентний ритм, нерегулярно-акцентний ритм, регулярно-часовимірний ритм, нерегулярно-часовимірний ритм. При цьому різні типи ритму виявляються не стільки прив'язаними до тієї або іншої історичної епохи, скільки є універсальними типами, які можуть виявлятися в творчості різних композиторів, і тим самим гармонійно співіснувати.

Цікавою є система вивчення історії ритму, запропонована М. Харлапом [4]. При аналізі еволюції метроритмічної організації, він приділяє головну увагу критичним зв'язкам, що існували на різних етапах розвитку культури між власне музичним компонентом і словом та рухом (танцем). Особливо велике значення надається зв'язку між музикою і віршуванням. Так системи, які корелюються з адитивними (за типологією К. Закса), М. Харлап відносить до квантитативних метроритмічних систем (сюди входить, зокрема, антична музично-віршова система, модальна і мензуральна системи метроритму, арабський арус, індійські музично-віршові системи і т.д.). Системи, які корелюються з дівізивними, М. Харлап називає квалітативними або акцентними (це є тактова система).

Працюючи на стику літературознавства і музикознавства, М. Харлап намагається кожен дисципліну збагатити за рахунок другої. Це дозволяє йому, зокрема, вийти і до третьої – історично первинної у його типології – системі часового розгортання, так званій системі ритмоінтонаційного паралелізму (системі інтонаційного ритму).

Найважливішим досягненням М. Харлапа стала не тільки розробка теоретичної типології метроритму, скільки послідовне виведення принципу історизму у його вивченні. Практично, М. Харлап заклав базу для переходу від статичної системи метроритму до його динамічної парадигми. Метроритм аналізується дослідником з позицій плавної зміни у ньому системовідтворюючих чинників, що дозволило М. Харлапу простежити трансформацію понять метру та ритму, і вийти до метатеорії ритму, тобто концепції моторності у нашому розумінні, подолавши установки, що характеризують більшість ритмологічних праць.

Ми вважаємо, що основою ритмічного і метричного мислення є концепція руху у музиці. При цьому між метроритмом і рухом у музиці вишиковується взаємозалежність. З одного боку, саме концепція руху у музиці обумовлює можливість існування і розвитку того чи іншого метроритмічного мислення, а з іншого – концепція руху у музиці не існує без своєї реалізації в більш дрібних часових структурах.

Звичну категоріальну пару «метр-ритм», за нашою концепцією, можна розширити до

«темп-метр-ритм-артикуляція». У сучасному музикознавстві вже є спроби такого поширення понять. Так, С. Шип пропонує термін «темпометрритм» для розгляду часової організації музичного мовлення [6, с. 91]. М. Лобанова, досліджуючи проблеми руху в музичній образності ХХ ст. [3], використовує термін «темпометр» і т.д.

Слід зазначити, що характерною рисою словника гуманітарних наук, як пише дослідник мови К. Бюлер, є поєднання синонімічності та, одночасно, надмірності понять [2]. Надмірність мови теорії ритму пов'язана, як ми вважаємо, з різноманітністю підходів до поняття ритму, а також з приналежністю багатьох сторін музичної організації до універсальної онтологічної основи музичного мистецтва – його часової природи. Так, наприклад, широковідомі визначення ритму як часової організації музики, на думку Н. Афоніної, можна з успіхом віднести і до метру, і до темпу, і до музичної форми, – тобто до всіх її складових, які розгортають своє буття в часі [1, с. 15].

Ми переконані, що саме категорія руху у музиці може бути тим фундаментом, який має спроможність структурувати всі перераховані вище системи.

Список використаних джерел:

1. Афонина Н. Проблемы ритмического анализа // Ритм и форма. Сб. статей. Ред.: Н.Афонина, Л.Иванова. – СПб.: Союз художников, 2002. – С.10-38.
2. Бюлер К. Теория языка. –М., 1993. – 501 с.
3. Лобанова М. Музыкальный стиль и жанр. История и современность. – М.: Советский композитор, 1990. – 224 с.
4. Харлап М. Ритм и метр в музыке устной традиции. – М.: Музыка, 1986. – 103 с.
5. Холопова В. Музыкальный ритм. – М.: Музыка, 1980. – 72 с.
6. Шип С. Музична форма від звуку до стилю. Навчальний посібник. – К.: Заповіт, 1998. – 368 с.

Щетиніна Аліна Русланівна

студентка магістратури

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Науковий керівник: Колісник Олександра Володимирівна

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри образотворчого мистецтва та графічного дизайну

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ КНИЖКОВИХ ІЛЮСТРАЦІЙ: ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ

***Анотація.** У статті розглядаються стильові особливості книжкової ілюстрації. Розкрито зміст і тлумачення ілюстрації як продукту масової візуальної культури, який пройшов значний шлях в своїй еволюції. Ілюстрації схарактеризовано за цільовим призначенням, за способом відображення дійсності в творі. Розглянуто різновиди стилістичних образів книжкових ілюстрацій, їх кольорові рішення й жанрові особливості. Окреслено історичні аспекти та напрями розвитку техніки ілюстрації. Установлено, що ілюстрації мають низку особливостей, які залежать і від стилю книги, і від розташування та призначення самої ілюстрації. Зроблено висновок про те, що ілюстрація має створювати особливу, паралельну тексту, художню реальність, виражати художньо-графічними засобами предмет ілюстрування.*

Ілюстрація – продукт масової візуальної культури та засіб комунікації, який став предметом вивчення й дослідження ще з часів давніх цивілізацій. Сьогодні ілюстрація перебуває в фокусі дослідницьких інтересів представників найрізноманітніших наукових та професійних сфер. Її особливості вивчають мистецтвознавці, філологи, антропологи, культурологи, історики, перекладачі, художники, педагоги та психологи, книжкові колекціонери та музейні співробітники. Роботи щодо дослідження стилів, технологій і специфіки ілюстрування зазвичай мають міждисциплінарний комплексний характер.

Як зазначають вітчизняні мистецтвознавці, художні смаки й стилі, що використовуються в процесі оформлення та ілюстрування, пройшли довгу еволюцію в процесі свого історичного поступу. Створені за цей час мистецькі й художньо-ремісничі школи й студії, забезпечили виникнення особливих творчих методів і стилів. Ці питання досліджують такі відомі науковці, як О. Авраменко, Ю. Белічко, В. Бокань, Б. Валуєнко, М. Гордійчук, М. Криволапов, О. Лагутенко, О. Ламонова, Д. Малаков, Л. Польовий та ін.

Ілюстрація – це багатогранне поняття, що відображається в словниках, довідниках, енциклопедіях з образотворчого мистецтва, видавничої та бібліотечно-бібліографічної справи, з реклами й поліграфії, педагогіки та логіки [1]. Це свідчить про багатоаспектне тлумачення цього складного поняття, а також його багатофункціональність із точки зору різних наукових та культурних галузей суспільного виробництва.

Підхід до ілюстрації з позиції видавничої справи визначає її як графічне зображення, розміщене на сторінках або аркушах, включених до пагінації або фоліації документа (визначають, де саме відбудеться розрив сторінки так, щоб семантичні частини контенту не розривалися). Видавнича справа пропонує низку класифікаційних ознак ілюстрацій з точки зору дизайну й композиції.

З огляду на цільове призначення, ілюстрації поділяються на пояснювальні та ті, що доповнюють текст. Ілюстрація, яка пояснює текст, передає його в іншій, наочній, образотворчій формі і не є обов'язковою (наприклад, ілюстрації у виданнях художньої

літератури). Ілюстрація, що доповнює текст, представлена автором як невід'ємна частина змісту твору, і тому вважається обов'язковою (наприклад, схема процесу, креслення об'єкта, де текст лише коментує зображення) [3].

За способом відображення дійсності, представленої у творі, розрізняють ілюстрації художньо-образні та науково-пізнавальні. У художньо-образних ілюстраціях, які можуть бути створені як автором, так і художником-ілюстратором, світ відображається через образотворчий художній образ, який допомагає читачеві його освоювати, впливаючи головним чином на почуття [3].

Науково-пізнавальні ілюстрації – це зображення, що науково відображають світ, об'єктивують позицію автора, який прагне до адекватності відображення. Вони впливають на розум читача через логічно вибудовані елементи та допомагають читачеві науково пізнати світ, побудувати наукову картину світу.

Стилі книжкової ілюстрації багато в чому залежать від того, яким визначено жанр книги (дитяча, художня, наукова) та які стилі превалюють у видавництві. Отже, як уже стало зрозуміло, ілюстрація призначена для кращого розуміння читачем змісту прочитаного. Малюнок, що використовується в друкарстві, завжди посідав важливе місце у видавничій справі і ця важливість зберігається дотепер, проте дещо змінилися умови й засоби створення книжкової ілюстрації.

Розглянемо більш детально різні види (стилістичні образи) книжкової ілюстрації, що використовуються з метою посилення позитивних емоцій цільової аудиторії від змісту прочитаного.

Мабуть чи не найпоширенішим видом ілюстрації в друкарстві вважається концептуальна [4, с. 74-75]. Це пояснюється тим, що саме зазначений тип ілюстрації не потребує пристосування до написаного в тексті. Концептуальна ілюстрація відображає загальну суб'єктивну ідею тексту, яка повністю залежить від сприйняття художника. Тобто, цей вид ілюстрації є повністю творчим, а її успіх залежить від творчого сприйняття та майстерності самого художника.

Концептуальна ілюстрація повинна бути одночасно впізнаваною та такою, яка б не надто відволікала читача від тексту. Така ілюстрація створює так званий контекст, який породжує (готує) читача до сприйняття тексту та формує первинний образ, до якого наведена ілюстрація [4, с. 78].

Ще одним із різновидів концептуальної ілюстрації вважається оповідальна, яка є найбільш розповсюдженим видом ілюстрацій [6, с. 118]. До таких видів ілюстрацій належать і ті, які можуть виконувати роль розповіді (або ж підсилення) тексту. Так, наприклад, такими жанрами є комікси, карикатури та мультиплікація, які відтворюють у такий спосіб певну послідовність подій, наведену в тексті.

Однак, незважаючи на те, що більшість видавців прагне до використання саме цього виду ілюстрації, вона, водночас, несе певну небезпеку для читача. Це пояснюється тим, що читач під час сприйняття тексту створює власний образ головних героїв та подій, що в ньому відображені. Саме тому, використовуючи оповідальну ілюстрацію, варто дотримуватися певних настанов, зокрема, не випускати з виду деталі опису.

Комікси, як вид оповідальної ілюстрації, вважаються самостійним жанром [10]. За допомогою коміксів одночасно йде детальне відображення послідовності фактів і подій, наведених у тексті. Тож, художник, який працює в жанрі коміксу, має повністю створити книгу за допомогою ілюстрації.

Наступним видом ілюстрації, що досить часто використовується в друкарстві, вважається декоративна ілюстрація [10]. Цей вид ілюстрації зазвичай застосовується з метою прикрашання сторінок книги та може зовсім не відповідати текстові твору. Переважно декоративна ілюстрація розміщується на полях книги та є абстрактною формою, лініями та іншими геометричними фігурами чи орнаментом.

Також ілюстрації розрізняються і за кольоровим оформленням. Так, одним із найдавніших видів ілюстрацій є гравюра (монохромна ілюстрація), яка до того ж є найпоширенішою й сьогодні. При цьому, художник, який використовує цей тип ілюстрації, є майстром, адже він чітко розуміє принципи композиції оскільки працює лише з двома тонами, – чорним та білим. Так, надмірна кількість деталей та недостатнє доопрацювання можуть спотворити зображення, яке втратить свої властивості під час перенесення на папір [1].

Крім того, художник, який працює з монохромними ілюстраціями, повинен чітко дотримуватися свого стилю, при цьому брати до уваги зміст та характер тексту і водночас, – пристосовувати свою роботу до тексту задля кращої йому відповідності.

Ілюстрації також поділяються за жанрами. До них належать [9]:

– гумористична ілюстрація, яка безпосередньо залежить від тексту, який доповнює. При цьому художник повинен мати не лише чутливість та гарне почуття гумору, але й уміти передавати свій індивідуальний художній стиль. Основним способом вираження гумористичної ілюстрації слугує карикатура, яка вможливує створення жартівливих зображень;

– дитяча ілюстрація – вид ілюстрації, створений для прикрашання дитячих книг, часто може слугувати чи не єдиним способом відтворення тексту книги (наприклад, казки для дітей молодшого віку). При цьому дитяча ілюстрація має допомагати дітям сприймати текст, приваблювати дитину до книги, зацікавлювати її. Між іншим, ілюстрація має не лише естетичне значення, але й виконує роль розповіді, навчання, пізнання навколишнього світу тощо. При цьому дитяча ілюстрація має бути цікавою не лише для дитини, але й для дорослого, який часто приймає рішення щодо купівлі тієї чи тієї книги саме завдяки якості та відповідності її ілюстрацій;

– наукова та науково-популярна ілюстрація – загалом використовується як інфографіка задля пояснення та спрощення інформації. Художник (дизайнер) повинен чітко розуміти відмінність наукової від науково-популярної літератури, щоб максимально доступно донести художньо-графічну інформацію читачеві. Наукова література розрахована здебільшого на професіоналів, а ілюстрація до наукового тексту здійснює, насамперед, структурування інформації з певної теми. Науково-популярна література покликана пояснювати інформацію для читача, який не є професіоналом у цій галузі, у доступній і наочній формі. Тож, провідним завданням ілюстрації до науково-популярного видання є максимально доступне структурування особливостей досліджуваної проблеми та допомога читачеві у візуалізації отримуваної інформації.

Крім того, ілюстрація має свої стильові особливості залежно від її призначення. Наприклад, це можуть бути обкладинки книг, як засіб підсилення тексту, ілюстрації для оформлення плакатів чи рекламні ілюстрації тощо.

Ілюстрації, що використовуються з метою оформлення обкладинок книг (ілюстрування обкладинок) [2] висувають значні вимоги до роботи художника-ілюстратора, адже саме від якості ілюстрації залежить попит на книги. Зазвичай такі ілюстрації займають всю площу обкладинки, а тому повинні бути максимально продуманими, якісними та передавати головну ідею твору.

Інколи з метою ілюстрації обкладинок також може використовуватися і текст із книги (при цьому художник має одночасно відтворити ідею, подану в книзі та підсилити ним текст, наведений поруч). Крім того, ілюстрація для обкладинки повинна зважати на жанр, в якому написана власне ілюстрована книга.

Ілюстрації в оформленні плакатів дещо подібні за своїм оформленням до тих, які ілюструють обкладинки книг. Однак, основною відмінністю є те, що ілюстрації для плакатів мають бути більш насиченими як за кольорами, так і за технікою виконання. На жаль, на сьогоднішній день для оформлення плакатів зрідка використовуються традиційні

методи, частіше їх створюють за допомогою комп'ютерних технологій та фотографій, що зазвичай нівелює неповторний стиль художника [2].

Рекламні ілюстрації використовуються з метою рекламування товарів, продуктів чи роботи компанії / підприємства. Вони покликані бути максимально естетичними та відповідати побажанням замовника. Головним у рекламній ілюстрації є дієвий візуальний ефект. Цей вид ілюстрації часто використовується в ілюструванні обкладинок книг-бестселерів.

Ілюстрування моди (Fashion ілюстрація) часто використовується з метою оформлення книг, пов'язаних з модою та індустрією краси. Такі ілюстрації зазвичай виготовляються власне спеціалістами, які працюють у цій галузі, та які здатні пояснити основні етапи роботи чи виділити основні деталі моделі. Попри надзвичайну популярність сучасних технологій, багато дизайнерів дотепер створюють подібні ілюстрації вручну.

Саме з початком розвитку комп'ютерних технологій, з'явився новий вид ілюстрації – комп'ютерна графіка, а також – фотоілюстрування [5, с. 52]. Фахівці відмічають, що якість такого типу ілюстрацій стала значно вищою, оскільки ілюстратори мають змогу використовувати графічні редактори із вбудованим набором шаблонів та інструментів. Розвиток комп'ютерних технологій надав поштовх усе новим експериментам зі стилем та поглядами на те, як повинна виглядати книжкова ілюстрація.

Що стосується розвитку інновацій в ілюструванні, то слід відмітити, що в ХХ ст. художники активно створювали обкладинки для журналів та експериментували зі стилем. Наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. стає популярним такий вид ілюстрації, як графіка.

Більшість видів ілюстрацій, які трапляються в книжках, друкованих у ХХ-ХХІ ст., мають саме графічне рішення. При цьому все частіше й частіше художниками застосовуються засоби комп'ютерної графіки. Першим, хто застосував комп'ютерну графіку для потреб книжкової ілюстрації, був французький постімпресіоніст Анрі де Тулуз-Лотрек, який використовував її при виготовленні афіш. Крім того, у техніці комп'ютерної графіки активно працювали такі художники, як француз Анрі Матісс, іспанці Сальвадор Далі та Пабло Пікассо [7, с. 16-27].

Крім того, з ХХ століття набуває популярності такий вид ілюстрації, як мальоване кіно, або анімація. Анімація – один із видів кіномистецтва, який знайшов своє місце й у друкарстві [8]. Так, анімована ілюстрація активно використовувалася в таких видах друкованих примірників, як комікси (Америка), манга (Японія) та маньхуа (Китай). Через використання невеликих, послідовних картинок та малюнків стає можливим, при швидкому перелистуванні сторінок, не лише читати текст, але й «дивитись» відображений у них сюжет. Такий прийом часто використовували в дитячій літературі задля привернення уваги юних читачів.

Отже, пересвідчуємось, що ілюстрації мають низку особливостей, які залежать і від стилю книги, і від розташування та призначення самої ілюстрації.

Ілюстрування шляхом різного способу розташування малюнку має назву верстки. Загалом існує декілька видів верстки ілюстрації. У випадку відкритої верстки ілюстрації розташовують зверху або знизу сторінки, при цьому вони стикаються із текстом або одною або двома сторонами. При закритій верстці ілюстрація стикається з текстом одною, двома або трьома сторонами. При глухій верстці ілюстрація розташовується всередині тексту, тобто при цьому ілюстрацію з усіх боків оточує текст. Верстка, при якій ілюстрації розташовуються на полях, має особливості відповідно до яких ілюстрації виносяться на поля та з текстом не стикаються [2, с. 9-14].

Водночас, ілюстрації можуть бути «обрізними» або «з виносом» за поле. При цьому зазначені види ілюстрування тексту залежать від типу книги, її жанру та стилістичних особливостей оформлення, які вирішує дизайнер komponуючи ілюстративний та текстовий матеріал, продумуючи певні особливості сприйняття книги читачем.

Отже, стає зрозуміло, що особливості ілюстрацій залежить від низки чинників, у тому числі і від розташування на сторінках книги, і від стилю та жанру книги, в якій розташовується. Також важливим пунктом ілюстрування є усвідомлення художником своєї мистецької роботи, а також – розуміння тексту та правил оформлення, насамперед, з урахуванням бажання видавництва або ж автора тексту.

Ілюстрація має значення у формуванні композиції видання (документу), у цілісній взаємодії зі змістом, конструкцією та об'ємно-просторовою структурою книги як витвору мистецтва. Ілюстрація візуалізує образи чи смисли та декорує видання. Вона є елементом оформлення (дизайну) книги. Художник-ілюстратор доповнює та збагачує образотворчими засобами зміст книги, розкриваючи те, що неможна передати в текстовій формі або передати в ній набагато складніше, а сприймати набагато важче, але можна зробити за допомогою лінійного ритму, експресії штриха, співвідношенням плям кольору, засобами образотворчого мистецтва [8].

У художньому творі, як об'єкті ілюстрування, можуть виступати ключові моменти оповідання, візуалізація образів героїв або передача емоційного фону, лейтмотиву художнього твору через обкладинку, титульні розвороти, заставки, віньетки, що займають цілу сторінку або її частину, ніколи не суперечать сюжету, але й не є їх повторенням. Ілюстрація створює особливу, паралельну тексту, художню реальність, яка завжди повинна відповідати ідеї, жанру та стилю літературного тексту, тобто виражати предмет ілюстрування.

Отже, ілюстрація призначена для підвищення релевантності сприйняття тексту в процесі читання, що є особливо важливим для дітей. Вона повинна перебувати в смисловій та стилістичній єдності з типом і видом документа, його жанром, цільовим та читацьким призначенням. Ілюстрація є сполучною ланкою між духовною та матеріальною культурою, перетворюючи видання на об'єкт декоративно-ужиткового мистецтва та колекціонування.

Список використаних джерел:

1. Асеева Н. Етюди мистецтвознавця. *Хроніка-2000: Український культурологічний альманах*. 1995. Вип. 2–3. С. 15-30.
2. Афонін О. Динаміка змін у видавничій сфері України в умовах кризи у I півріччі 2009 року. URL: http://uabooks.info/ua/book_market/analytics/?pid=3479 (дата звернення 25.08.2022).
3. Брати Капранови. Книжкова революція. URL: http://www2.maidanua.org/news/view.php3?bn=maidan_free&trs=1&key=1139906882&first=&last (дата звернення 01.08.2022).
4. Валуєнко Б. В. Архітектура книги. Київ: Мистецтво, 1976. 344 с.
5. Гиленсон П. Г. Справочник технического редактора. Київ, 1978. 368 с.
6. Давиденко Л. Засоби художньої виразності у книжковій графіці: традиції та інновації. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2014. С. 115-118.
7. Інформаційне суспільство: дефініції: людина, її права, інформація, інформатика, інформатизація, телекомунікації, інтелектуальна власність, ліцензування, сертифікація, економіка, ринок, юриспруденція / В.М. Брижко, О.М. Гальченко, В.С. Цимбалюк, О.А. Орехов, А.М. Чорнобров. Київ: Інтеграл, 2002. 220 с.
8. Коваль А. Как обустроить книжный мир. *Зеркало недели*. URL: <http://www.zn.ua/3000/3680/49770/> (дата звернення 25.08.2022).
9. Publishers weekly. The World's 54 Largest Publishers, 2017. URL: <https://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/international/international-book-news/article/74505-the-world-s-50-largest-publishers-2017.html> (accessed date 25.08.2022).
10. The Global Publishing Industry in 2016. A Pilot Survey by the IPA and WIPO. World Intellectual Property Organization. URL: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_ipa_pilotsurvey_2016.pdf (accessed date 25.08.2022).

SCIENTIFIC PUBLICATION

WITH PROCEEDINGS OF THE II INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND THEORETICAL CONFERENCE

**«SCIENTIFIC FORUM: THEORY AND
PRACTICE OF RESEARCH»**

September 16, 2022 | Valencia, Kingdom of Spain

English, Ukrainian and other

All papers have been reviewed. Organizing committee may not agree with the authors' point of view. Authors are responsible for the correctness of the papers' text.

Signed for publication 16.09.2022. Format 60×84/16.
Offset Paper. The headset is Times New Roman & Open Sans.
Digital printing. Conventionally printed sheets 7,91.
Circulation: 50 copies. Printed from the finished original layout.

Contact details of the organizing committee:

NGO European Scientific Platform
21037, Ukraine, Vinnytsia, Zodchykh str. 18, office 81
Tel.: +38 098 1948380; +38 098 1956755
E-mail: scientia@ukrlogos.in.ua | URL: www.ukrlogos.in.ua

Publisher [PDF]: Primedia E-launch LLC
TX 75001, United States, Texas, Dallas. E-mail: info@primediaelaunch.com

Publisher [printed copies]: NGO European Scientific Platform
21037, Ukraine, Vinnytsia, Zodchykh str. 18, office 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Certificate of the subject of the publishing business: ДК № 7172 of 21.10.2020.